AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ • YIL : 14 • MART 2004 • 3.000.000 TL. (KDV DAHİL)

insancıl

ISSN 1300-4158

2004/03

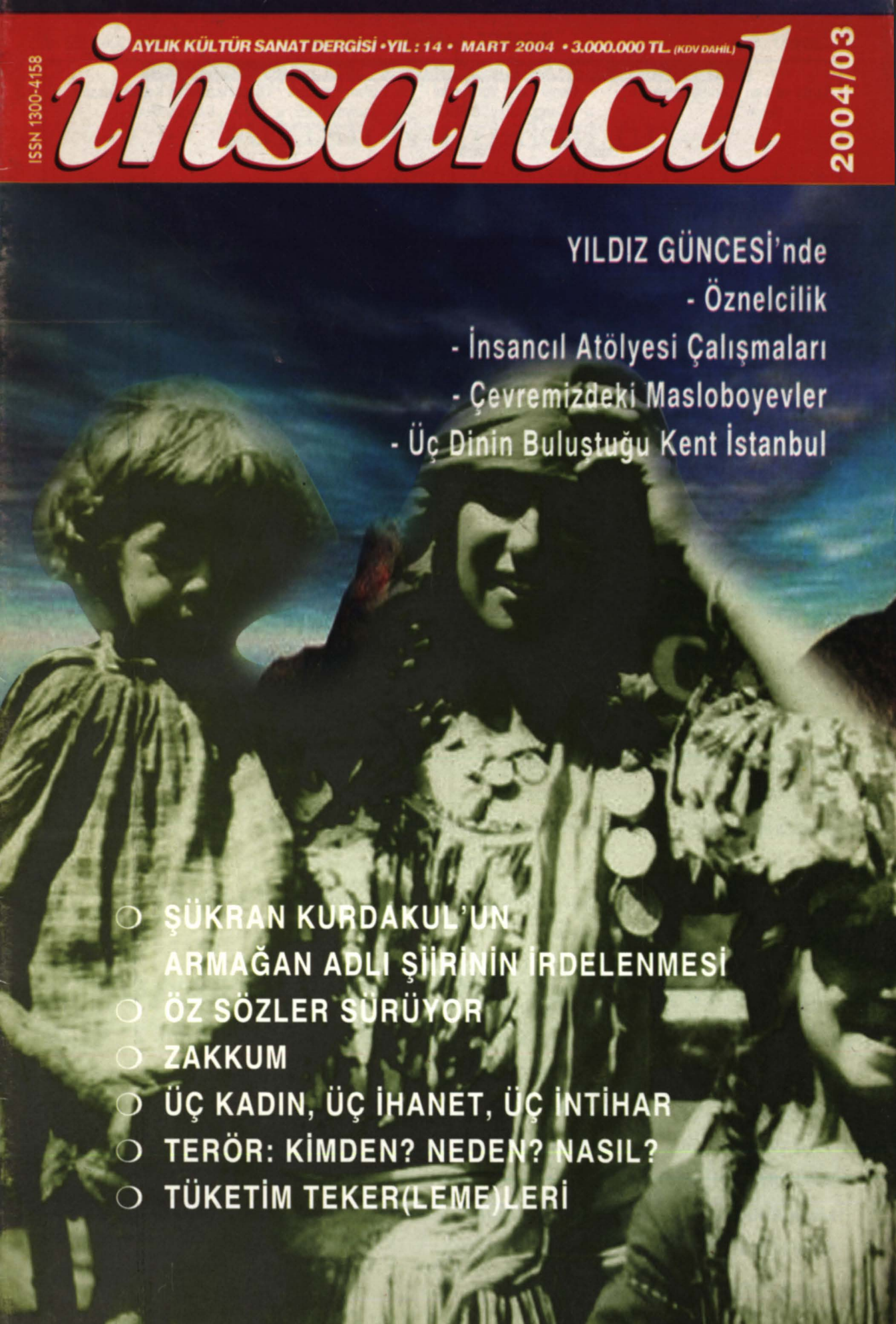

YILDIZ GÜNCESİ'nde
- Öznelcilik
- İnsancıl Atölyesi Çalışmaları
- Çevremizdeki Masloboyevler
- Üç Dinin Buluştuğu Kent İstanbul

- ŞÜKRAN KURDAKUL'UN ARMAĞAN ADLI ŞİİRİNİN İRDELENMESİ
- ÖZ SÖZLER SÜRÜYOR
- ZAKKUM
- ÜÇ KADIN, ÜÇ İHANET, ÜÇ İNTİHAR
- TERÖR: KİMDEN? NEDEN? NASIL?
- TÜKETİM TEKER(LEME)LERİ

İnsancıl'a gönderilen ürünler geri verilmez

Sahibi ve Yazı İşleri Sorumlusu Berrin TAŞ
Genel Yayın Yönetmeni Cengiz GÜNDOĞDU
Kurum Yazmanı Şadiye GÜLE
Ofset Hazırlık ve Kapak Tasarım Deniz SARAÇ

Baskı İLICAK Matbaası
Dağıtım DOĞAN Dağıtım A.Ş.

Yazı Kurulu
•İsmet ALICI, •Eylem CAN, •Servet ÇOLAK, •Cengiz GÜNDOĞDU, •Berrin TAŞ
Danışma Kurulu
•Doç.Dr.Medar ATICI (Galatasaray Üniversitesi), •Doç.Dr.Melih BAŞARAN *(Galatasaray Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Sabri BÜYÜKDÜVENCİ *(Ankara Ün.versitesi)*, •Prof.Dr.Ahmet CEVİZCİ *(Uludağ Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Yasın CEYLAN *(Orta Doğu Teknik Üniversitesi)*, •Doç.Dr.Cengiz ÇAKMAK *(İstanbul Üniversitesi)*, •Doç.Dr.Yaşar Çoruhlu *(Mimar Sinan Üniversitesi)* •Prof.Dr.Zeynep DİREK *(Galatarasaray Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Çiğdem DÜRÜŞKEN *(İstanbul Üniversitesi)*, •Prof. Dr.Ahmet İNAM *(Orta Doğu Teknik Üniversitesi)*, • Prof.Dr Sevgi İYİ *(Uludağ Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Ömer Naci SOYKAN *(Mimar Sinan Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Harun TEPE *(Hacettepe Üniversitesi)*

İNSANCIL hakemli bir dergidir. Danışma Kurulu'nun onayladığı yazılarda bu durum belirtilmiştir.

Adres: Küçükparmakkapı, İpek Sok. Zafer Han No.10 Beyoğlu-İstanbul Tel./Fax. (0212) 249 80 19 E-mail: insancildergisi@hotmail.com
Atölye Adres: İstiklal Cad. Mustafa Katip Çelebi Mah. Tel Sk. No.20/4 Beyoğlu İstanbul

Yurtiç yıllık abone bedeli: 36.000.000 TL.
Yurtiçi ödemeler için
T.İş Bankası Parmakkapı-Beyoğlu-İstanbul Hesap No. 1042 577792
Posta Çeki: 666043

Yurtdışı yıllık abone bedeli: 70 Euro ya da 70 $
Yurtdışı ödemeler için
T.İş Bankası Ataköy-İstanbul 1137 30100317 9305 (Euro Hesabı)

Ödemeler Berrin TAŞ adına yapılacaktır.

İÇİNDEKİLER

	İNSANCIL ŞİİR ATÖLYESİ ETKİNLİĞİ	1
	ŞÜKRAN KURDAKUL'UN *ARMAĞAN* ADLI ŞİİRİNİN İRDELENMESİ	
İnci AYDIN	ÖZGÜRLÜK (ŞİİR)	5
Ö. Naci SOYKAN	ÖZ SÖZLER SÜRÜYOR	6
Uğur HACIHANEFİOĞLU	DİL İZİ (ŞİİR)	8
Berrin TAŞ	ZAKKUM (ŞİİR)	9
Şenlz SINIKSARAN	ÜÇ KADIN, ÜÇ İHANET, ÜÇ İNTİHAR	10
Sedat UMRAN	KIŞ DUYGULANIŞI (ŞİİR)	17
Anıl MERİÇELLİ (Çev.)	FAZIL HÜSNÜ DAĞLARCA'NIN *GERÇEK* ŞİİRİNİN İNGİLİZCE ÇEVİRİSİ	18
Temel DEMİRER	TERÖR: KİMDEN? NEDEN? NASIL?	19
Yılmaz ZİR	SARI (ŞİİR)	27
Doğan KILIÇKAYA	AYNALARDA YILDIRIMLAR SERSERİ (ŞİİR)	28
Advlye AZMAZ	TÜKETİM TEKER(LEME)LERİ I	29
Dilek YILMAZ	YANNİS RİTSOS'UN ŞİİRLERİ	35
Vural YILDIRIM	SUFİ MÜZİĞİ 2.TÜRK TASAVVUF MÜZİĞİ	36
Burcu UPRAK	AĞAÇ VE KADIN (ŞİİR)	38
Metin AYKAN	İKİ ARADA (ÖYKÜ)	39
Nalan ÇELİK	GECESEFASI (ŞİİR)	41
Cengiz GÜNDOĞDU	YILDIZ GÜNCESİ	43

İnsancıl Şiir Atölyesi Etkinliği
Şükran Kurdakul'un *Armağan* Adlı Şiirinin İrdelenmesi

Şiir Atölyesi Üstüne

Kemal Özer'in *Kurgu* adlı şiiri, *İnsancıl Şiiri Atöylesi*'nde irdelenmişti. Bu irdeleme sırasında yapılan sunumları geçen sayı yayınlamıştık. Bu çalışma birçok okurumuzun ilgisini çekti. *Şiir Atölyesi*'nde nasıl bir yöntem uygulandığını öğrenmek istediler.

Şiir Atölyesi'ni Berrin Taş yönetiyor. Atölyenin açıldığı Ekim ayının ortalarından bu yana, Berrin Taş, katılımcılara şiir üstüne örneklerle bilgiler verdi. Bu aşamadan sonra, Şubat ayının ikinci haftasında toplu çalışmaya geçildi. Şimdi Paul Eluard'ın *Ozan ve Gölgesi* adlı eseri irdeleniyor. İrdeleme bir saat sürüyor. İkinci yarıdaysa katılımcılardan biri, kendi seçtiği bir şiiri ele alır irdeler. Daha sonra öbür katılımcılar düşüncelerini belirtir.

Katılımcı, istediği şairden, istediği şiiri seçebilir. Bu konuda herhangi bir kısıtlama yoktur.

Geçen sayı irdelenen Kemal Özer'in *Kurgu* adlı şiirini Mustafa Özemen seçmişti. Bu sayı irdelenen Şükran Kurdakul'un *Armağan* şiirini, Medet Turan seçti.

ARMAĞAN

Bunca yıl çok ışık birikti avuçlarımda
Senin olsun
Esinlen sevgi dokuyan ellerimden
Bunca yıl şiirin, kardeşliğin, kavganın
Has bahçelerinde yarattım bu gerçeği.
Sabrım senin olsun.
Aşkım senin olsun.

Acıların sütüyle büyüttüğüm umutlar
Mapushane avlularında boy verdi,
Dolunay menekşelendi kirli kara camlarda.
Her görüşte yeniden vurulduğumuz ana evren
Özgürlüğe boyadı saksımdaki çiçeği
Senin olsun.

Biz ki acılar döneminden
Ellerimizi kirletmeden geçtik.
Direncim senin olsun,
Sevgim senin olsun.

Şükran KURDAKUL

Mustafa ÖZMEN

Bir insan ömrü, bir şiire sığdırılabilir mi? Sığdırılabilir. Bunu Şükran Kurdakul'un *Armağan* şiirinde görebiliriz. Şükran Kurdakul yaşamıyla, kavgasıyla, umuduyla şiir olmuş da karşımıza çıkmıştır.

"Şiir yaşamın içindedir" der, Paul Eluard. Şiirin birinci bölümü ilmek ilmek, sevgiyle dokunan bir yaşamı anlatır. Şair avcunda biriktirdiği ışıkla görünür. Işığını insana uzatır, insanla paylaşır. Işık, yıllarca verilen kavganın ardında kalan birikimdir. Bu kavga, yaşamın has bahçelerinde, sabırla, aşkla verilmiş bir kavgadır.

Bu güzel şiir soğuk bir Ocak akşamında içimizi ısıtmıştı. Herkesin şiire ilişkin söyleyecekleri vardı. Ferit bey, Nalan hanım, Burcu... Herkes bir şeyler söylüyordu. Şiirin ikinci bölümü bana son günlerde okuduğum bir romanı anımsattı. *Arkadaş*. Panait Istrati'nin eseri. Acı ve özgürlük kavramları hem *Arkadaş* romanında hem de *Armağan* şiirinde ele alınmıştır. *Arkadaş* romanında Mihail yeni tanıştığı arkadaşlarına acı için söyler der: *"Onun için size acı çekmeniz gerektiğini söylüyorum. Dilsiz olan, öğrenilmeyen acıda büyük bir hazine saklıdır."*(1)

Acı çekmeyi tercih etmek... Bu bir bilinç durumudur. Büyük hazineler acıların ardında gizlidir. Bu acıları, ancak yetkin insanlar tercih edebilir.

Mihail, arkadaşı Adrien'le özgürlüğü tartışır. *"Günün birinde bir an için kaybetmeni isterdim... Bizim gibi insanlar için bu hayat bir zorunluluktur; memleketinden dışarı adım atmamış adam ne kendi memleketini tanır, ne de başkta yerleri, özgürlüğünü hiç kaybetmemiş olan da direncinden olduğu kadar kusurlarından da habersizdir."*(2)

Şiirin ikinci bölümünde acıyı da, özgürlüğü de bilen yaşayan bir şair anlatımıyla karşı karşı kalırız. Umut, acılarda büyür, mapushanelerde boy atar. Kirli camların ardındaki dolunay bile şairin bakışıyla menekşelenir. Bu şairin görmek istediği dünyadır. Bizim bir türlü göremediğimiz evren. Özgürlüğün ne demek olduğunu bilen bir şairin evreni. *"Her görüşte yeniden vurulduğumuz ana evren / Özgürlüğe boyadı saksımdaki çiçeği."*

Sanatçı yaşadığı dönemin tanığıdır. *"Biz ki acılar döneminden / Ellerimizi kirletmeden geçtik."* Şair, yaşadığı dönemin tanığıdır. Acılar çekmiş bir kuşak anlatılır. Bu kuşak elleri kirlenmeden acılara göğüs germiştir.

Şükran Kurdakul *Armağan*'ını tertemiz elleriyle bize uzatır. Bize armağanı kavgadır, geleceğe umuttur ve insana duyulan sevgidir.

Dipnotlar

1 Panait Istrati, *Arkadaş*, Çeviren Yaşar Nabi Nayır, Varlık Yayınları, 8. Baskı, Istanbul, 1985.

2. a.g.e

Burcu UPRAK

Bundan yaklaşık iki buçuk yıl önce, *Evrensel Kültür* dergisinin Haziran 2001 sayısında, Sennur Sezer'in Şükran Kurdakul'la ilgili bir yazısını okumuştum... Yazının başlığı *Al Beni Sevecenliğine*'ydi... Şükran Kurdakul'la tanışışım o yazıyla olmuştu... Yazının bir bölümünde, Şairin *Armağan* şiirinden ufak bir alıntı vardı. *"Biz ki acılar döneminden / Ellerimizi kirletmeden geçtik / Direncim senin olsun / Sevgim senin olsun."* Şiirin tamamını okumamıştım. Yalnızca bu 4 dize bile o anda aklıma kazınmıştı. Zaman kaybetmeden bu 4 dizeyi bir kenara not etmiştim. Şiirin bütünün okuduğumdaysa her dizenin en az not ettiklerim kadar aydınlık olduğunu fark ettim...

Aydınlık kelimesi gerçekten de bu şiiri niteleyebilecek en güzel kelimelerden biri... Çünkü Kurdakul zor geçen, uykusuz geçen bir gecenin ardından gelen sabahın aydınlığını, güneşin pırıltılarını, bu aydınlığın insanın yüreğinde birdenbire yaratıverdiği kıvılcımları taşır adeta bize avuçlarında... Bunu kendisi de söyler bize *"Bunca yıl çok ışık birikti avuçlarımda"* dizesinde... Avuçlarında biriken, daha doğrusu emek vererek, bedelini ödeyerek, belki uğruna nice karanlıklara katlanarak biriktirdiği bu ışığı usulca getirir, koyar önümüze, cömertçe... Söyleyecek de çok fazla sözü yoktur, avuçlarındaki ışık tüm sözlerin yerine geçer. O, *"Senin olsun"* demekle yetinir. Avuçlarındaki ışık hayal değildir, o gerçektir, bunu özellikle belirtir şair. Ne demektir bir avuç ışığın, sevgi dokuyan ellerin *gerçek* olması? Gerçek demek, bir mücadele verilerek kazanılmış demektir... Gerçek, insanın yaratımıdır, verdiği emektir... Şair, şiir için emek harcamış, kardeşçe yaşayabilmek için kavgaya girmiştir... Bunların sonucunda bir gerçeği yaratmıştır. Bu gerçeği daha da büyütmek, çoğaltmak için bize sunar... Tüm bu kavgaları, emekleri verirken, bir yandan da bir kilimi dokur gibi özenle sevgiyi dokumuştur elleri... Belki de bu sevgiden beslenmiş, ondan güç almıştır... Bu sevgiyi de sunar bize şair, aşkı sunar, o ışığı yaratmasını sağlayan sabrını sunar... kısacası şair bize, içindeki güzel, aydınlık her şeyi sunar hiç sakınmadan...

Kurdakul, şiirinde ne yalnızca güzelliklerden, ne de yalnızca bedellerden söz eder. Evet, acılar çekilmiştir, ama acılar çekildikçe umutlar büyümüştür... Mapushaneye düşülmüştür, ama demir parmaklıklar, soğuk duvarlar umudun içerde yeşermesine engel olamamıştır... Kirli kara camlardan söz eder, fakat umudun var olduğu yerde o kirli camlara yansıyan dolunayı görür şair... Nasıl umudu soğuk duvarlarda yeşeriyorsa, dolunay da menekşelenir koyu renkli ve kirli camlarda... İçine tıkıldığı dört duvarın arasındadır bedenen, fakat düşünce-

leri kapalı kalmaz... Ne bulunduğu şehirdir düşündüğü, ne de dünya yalnızca. O bütün evreni düşünür. Her düşünüşünde öznelinden sıyrılır. O, evrende özgürlüğü bulur, özgürlük umudunu ona evrenin tamamı verir... Kendisi de tıpkı yanı başında saksıda hapsolmuş çiçek gibidir... O, yalnız kendi özgürlüğünü değil, tüm insanların, hatta tüm canlıların özgürlüğünü düşler. Bu evren var oldukça insanın umutlarının da sonunun gelmeyeceğini anlatmak ister adeta. İçindeki tüm umutları yine bize sunar...

"Biz ki acılar döneminden / Ellerimizi kirletmeden geçtik" Biz oluverir Kurdakul... O artık özgürlük, kardeşlik, sevgi için ödün vermeksizin kavgaya giren herkestir... Belki bu amaç yolunda ölen, belki ağır yaralar alan, ama *biz* olarak hep var olan ve var olacak olan herkes... Elleriyle yalnızca sevgiyi dokuyan, bundan ötesini de bilmeyen herkes... Yeniden, bıkmadan, sanki güzellikleri çoğaltmanın gerekliliğini haykırır gibi. *"Direncim senin olsun / Sevgim senin olsun"*

Nalan ÇELİK

Şükran Kurdakul'un *Armağan* adlı şiiri bana... önce Yunan tanrısı Apollon, ardından Dionysos'u anımsattı, *"Bunca yıl çok ışık birikti avuçlarımda"* der şair ilk dizesinde.

Apollon, aydın, durgun, ölçülü gücü simgeler. Işıktır, doğayı görme, varlığı akılla algılama, akıl yetisine dayanan yöntemlerle biçimlendirme gücü ve yeteneğidir. Şair Kurdakul, toplumsal mücadelede Apollon'un ışığını avuçlarında biriktirmiştir. O avuçlar kalem tutar, şiir yazar, sevgi dokur, kardeşliği yüceltir. Doğayı gören şair ışık ve sabırla aşkı yaratır.

Apollon plastik sanattır, ama aynı zamanda öngörmedir, anlama ve kavramadır. Işığın doğayı bir projektör gibi aydınlatıp... karanlık kalan sırlarını çözümlemesidir. Ama bu güç, insanı bir seyirci, bir taklitçi olmaktan ileri götürmez. Yaratıcılık insanın doğaya bir başka türlü coşkuyla karışmasını şart koşar... Karanlık güçlerin gizemine ermesini.

İşte bu gücü Dionysos... şarap tanrısı simgeler. Dionysos doğanın kendisi değil, insanın doğayla birleşmesini sağlayan bir araçtır sanki. İnsana karışır... İnsanın çilesini çeker.

Şair Kurdakul da... *"Acıların sütüyle büyüttüğüm umutlar / Mapushane avlularında boy verdi, / Dolunay menekşelendi kirli camlarda"* derken, Apollon olmaktan çıkmıştır. Bir seyirci, taklitçi değildir. Doğaya ve insana karışır... Onun çilesini çeker. Önce kendi saksısındaki çiçeği özgürlüğe boyar... Ardından tüm çiçekleri... Okurlarını...

Şairin, sabrı, aşkı, özgürlüğü, direnci, mücadeleci sevgisi bize geçer... Dolunay menekşelenir... Mor, pembe, beyaz, ebruli... pırıl pırıl ışık dolu camlarda...

Medet TURAN

"Filozof dumanlı havayı sever. Onun dolaştığı yerde sis vardır. Ona bir sis lambası gerek." Ömer Naci Soykan bir filozofu tanımlar. Sisli havalarda yürümeyi sever filozof. Felsefenin gözünden baktığımızda, ilerisi görülmeyen yolda, yürümeye çalışmak... Elimizde bir sis lambası; bu lamba bütün bir felsefe tarihi. Bundan nereye bağlayacağım sorusuna vereceğim cevap, bunun birçok disiplin için uygulanabilir olması. Örneğin edebiyat, birikimini fener olarak gösterir. Yolunu daima aydınlatmaya çalışır. Şiir için de aynı ifadeler söylenmez mi? Homeros'tan bugüne değişen şiir anlayışı, bu şairlerin yolumuzu aydınlatan birer fener olması, bu gerçeği göstermiyor mu?

Şükran Kurdakul da, bu şairlerden. Elimizdeki bir sis lambası o. Önümüzü bile göremediğimiz yolda ufkun aydınlığını, berraklığını gösterir bize şair. *Armağan* şiirini de ışık demetlerinden biri olarak nitelendirmek gerekir. Bu ışık demeti bazen bir filozofun elindeki sis lambası, bazen yolunu kaybetmiş, yolunu bulmaya çalışan sıradan insanın lambası, bazen de geleceği, insanın yaşantısını güzel kılmak için mücadele eden insanın elindeki sis lambası... Tabii ki, bu şairlerden öğrenecek çok şey var. Gerek yaşantıları, gerekse eserleri, insanlık adına birer meşale olarak daima parlayacaktır. Yinelemekte yarar var. İşte bu şairlerden biridir, Şükran Kurdakul.

Biz araştırmamıza Şükran Kurdakul'un ışık demetleri *(Armağan)* üzerine devam edelim. İlk dizeden şair bize, avcundaki ışığı armağan etmektedir. Feneri elimize tutuşturmaktadır, şair. Şiirde ön plana çıkan nokta, bunca acılara, tutsaklığa karşın umudunu yitirmeyen insandır. İnsanın yaratıcılığını öne çıkaran bir şiir.

"Biz ki acılar döneminden / Ellerimizi kirletmeden geçtik" dizelerinde şair, *"acılar döneminden boyun eğmeden, inandığımız mücadeleyi kirletmeden çıktık. Birçok insan gibi ihanet etmedik davamıza"* demektedir. Şair geçmişindeki acılardan edinmiş olduğu umudu, sevgiyi, direnci, özgürlüğü, aşkı, sabrı el fenerine katarak önümüzü aydınlatmaya çalışır. *Armağan* şiiri, insanın yolunu açan, insana umut veren, avuçlarında biriktirmiş olduğu ışıkla aydınlığa koşan bir şiirin, bir şairin resmini çizmektedir. Şiirin genelinde diyalektik düşünce egemen, acıların içinde umudu beslemek, sevgiyi yaratmak, mapushane avlusunda, duvarlardan başka hiçbir şeyin olmadığı yerde, dolunayı bütün güzelliğiyle görmek... bu düşüncenin, bu şiirin içinden birkaç örnek. Bu örnekler, şairin deyimiyle *"esinlen sevgi dokuyan ellerinden"* dizesiyle, birikimini aktarmaktadır. Bütün bu birikimlerse, elimizdeki fenerin gücüne güç katarak yolumuzu daha da aydınlatmaktadır.

Nursen URAL

Arkadaşımız Medet, elinde armağanla geldi ve ortaya koydu armağanı. Medet'in armağanı benimdi. Benim olan hepimizindi. Hepimizin olan insanındı. Medet'in çözümleme için getirdiği şiir *Armağan* hepimizi yıldırım gibi çarpmıştı. Şiir, emeğe, sevgiye, geçmişe geleceğe dönüştü. Geçmişi düşününce üşüdüm. O ona geri dönünce ısındım. Şiiri yeniden okuyunca bulunduğum mekanı bırakıp korkmadan, (kananlıktı) üşümeden, (yazdı) kirlenmeden, (yerler karla kaplıydı) sıcacık kalbimle (ısıtan *Armağan* şiiriydi) karlar üstünden papatyaları topladım, papatyaların arasına *Armağan,* kırmızı gülü, yerleştirdim. İnsana *Armağan* edilen şiiri, insana ulaştırmak için yoldayım. Geçen yolcuların bazısı sevgiyi. ışığı, kardeşliği, kavgayı, gerçeği, sabrı, aşkı, umudu, acıyı, direnci aldı. Sizin olsun. Ben daha şiirin çözümlemesini yapmadım, yapamadım. Bu sihirli armağan karşısında elim, dilim kilitlendi. Onun için Sartre koştu yardıma.

*Edebiyat Nedir** adlı yapıtında, *"Ozanlar dili kullanmayı reddeden kişilerdir; (...) Onlar dünyayı adlandırmazlar, çünkü adlandırma, adlandırılan şeyin sürekli olarak adlandırma uğruna harcanmasını gerektirir. (...) Ozan konuşmaz; susmaz da (...) Ozan araç dilden bütünüyle kurtarmıştır kendini; dilin dışındadır, sözcükler sanki insani durumun içinde değilmişler ve insanlara doğru yaklaştıklarında ilk engel olarak söze rastlıyorlarmışcasına onları tersinden görür. Nesneleri önce adlarıyla tanıyacağına, sanki nesnelerle önce sessizlik içinde karşılaşmakta, sonra kendisi için başka türlü birer şey olan sözcüklere doğru yüzünü çevirdiği, onları tuttuğu. yokladığı, değdiği zaman, onlarda kendilerine özgü bir ışıklık ya da yaratılmamış şeylerle özel bir yatkınlık bulmaktadır. (...) Sözcükten dünyasal bir görünüşün im'i gibi yararlanamadığı için, onda bu görünüşlerden birinin imgesini bulmaktadır..."*

Şiiri Medet okuduğunda, ben Sartre'ın düşüncelerini sezgilerimle algılamış gibiydim. Her şiir çözümlemesinde birbirimizin düşüncelerine ya karşı çıkar ya katılır ya da her birimiz kendi anladığımız şekilde anlamlandırırdık. Bu *Armağan* şiiri hepimizin suskunluğuna neden oldu. Çünkü şairimiz armağanla evrenselin imgesini vermişti. *Armağan* şiiri üzerinde konuşamadık. Onu eskitmekten, harcamaktan, dilin kısır döngüsünde kaybetmekten korktuk. Hepimiz *Armağan* şiirini kalbimizin vitrinine koyduk. İstiyorsan senin olsun diyorum ve şiiri çözümlüyorum.

Birinci bölümde ışığı avuçlarında biriktirdiğini vurgular ve sıralar; sevgi dokuyan eller, şiiri yarattı, ama yaratı da; kavga, birikim, kardeşlik, sabır, aşk. mücadele. dünyaya panoramik bakış... tüm bu gerçekliğin oluşumu, has bahçedir. Bahçe insan emeğiyle yaratılan yerdir. Bütün bu yaratıyı insana verir.

İkinci bölümde *"acıların sütüyle"* diyerek, acıyı sütle sağıltır. Mücadelenin tarihini yazar. Bu acıları kendi içinde yaşar, sağılttığı acıyı insana verir; özgürlüğü özgürce.

Üçüncü bölümde tüm bu acılar döneminden kirlenmeden geçmesinin nedenini, direncin, birikimin sevgiyle bilince çıkmasına bağlar.

Öznelinde yaşadığı acıların kozası, nesnele ipekler giymiş *Armağan* olarak çıkar.

İpek giymiş. *Armağan*'ı yaratan eli öpüyorum.

* Jean-Paul Sartre, *Edebiyat Nedir,* Çev. Bertan Onaran, Payel Yayınları, İstanbul, 1985.

Eylem CAN

Armağan, tekil kişinin, şairin, insana seslenişidir. Şair, diğer insanları da barındırır beninde. Son dörtlükte bu durum belirginleşir. Ben, bize dönüşür. *Armağan,* tekilden çoğula uzanan bir yolculuğu anlatır.

Şair, insana seslenir. Çağrısı yaşamı üretmeyedir. Yaşamını üretmiştir şair. Üretimini *"Bunca yıl çok ışık birikti avuçlarımda"* dizesiyle dile getirir. Nasıl biriktirmiştir ışığı? Şiirle, kardeşlikle, kavgayla, sabırla, aşkla...

Yaşamı üretme yolu zorludur. Seçimi gerektirir. Bilinçli bir seçimi. Mücadeleyi gerektirir. Kıyısından köşesinden, iğreti girilmeyen. Sanatı gerektirir. Kendimizi yıkıp yeniden oluşturmamızı sağlayan. Sabrı gerektirir. Pes etmeden, şikayet etmeden, her gün örgütlenmeyi. Bilgiyi gerektirir. Işık gibi önümüzü, yolumuzu aydınlatan bilgiyi...

Kişi, bilgilenerek tek kişilik bir dünya yaratmak isterse ne olur? Titrek bir mum ışığı olur, önünü aydınlatan. Arada sırada doğru yönü bulsa da, çoğunlukla yolunu şaşırır. Kafası kitaplarla istiflenmiş bir kütüphanedir. Öğrendiklerini aktaramadığından, edindikleri silikleşir. Bilgi, aydınlık yerini eninde sonunda karanlığa bırakır. Yaşam, içinden çıkılmaz bir labirente dönüşür. Saptığı yanlış yollarda kaybolur.

Şair, tek kişilik dünyaya karşıdır. İnsandan yanadır. İnsana katkıdan yana. Biriktirdiği ışığı *"senin olsun"* diyerek, insana armağan eder. *"Bu ışığı ben buldum, ben biriktirdim. O halde sadece benimdir. Bana aittir."* demez. Işığı kendinden öncekilerden almış, kendinden sonrakilere armağan etmiştir. Elden ele aktarılan bir meşaledir; insanı, yaşamı üreten bilgi.

Yürünen yol uzun bir yoldur. Yaşamı yeniden üretmek isteyenler için zorlu bir yol. Bu yolu seçen kişi, uyuşmaz yaşadığı dünyayla. Kabullenmez kendine sunulanı. Sorgular. *"Daha güzel, yaşanası*

bir dünya mümkün" der. Şikayet etmez. Yeni bir dünyayı elleriyle, bilinciyle şekillendirmeye çabalar. *"Esinlen sevgi dokuyan ellerimden"* dizesiyle güzel bir dünyanın sevgi üzerine kurulabileceğini vurgular şair.

Uygarlığın geçtiği yolu düşünelim. Kanla yazılan uygarlığı... Her metresinde kan, cinayet, savaş, intikam, sömürü olan uygarlık yolunu. Yeni bir dünya, yaşanası bir dünya bu temeller üzerinde yükselemez. Yıkımla değil, yaratmayla var olabilir ancak.

Şair, karanlık bir dünyada yaşamaktadır. Karanlık içindeki aydınlığı simgeler. Çektiği acılara karşın, umudunu besler, büyütür. Acı çeken, başkalarının acı çekmesini istemez. Kendi için umut ederken güzel bir dünyayı, tanımadığı, belki de tanıyamayacağı insan için de umut eder. Karşısına mapushane dikilir... Beslediği umut mapushanede boy verir.

Hiç beklemediğimiz yerlerde çıkar karşımıza doğa. Asfalt yolun ortasında yeşerir bir çiçek. Betona karşın, betona inat boy atar ağaçlar. Umut, doğa gibidir. Koşulları zorlar. Mapushanede bile boy atar. Doğa, dolunay olur, girer mapushaneye. Tutsaklığın ortasında, saksıda bir çiçek büyür. Engellenemez... Ağaç nasıl kök salarsa betona, çatlatırsa betonu... Umut da, özgürlük de tutsaklığı kıracaktır bir gün... Engellenemez.

"Biz ki acılar döneminden / Ellerimizi kirletmeden geçtik... dizesiyle insana umudunu gösterir. *"Umutsuzluğa kapılma... Yalnız değilsin. Biz başardık, sen de başarabilirsin"* der gibidir, seslendiği insana. Güç verir insana. Direnme gücü...

Yaşadığımız dünyada her şey metalaştı. Armağan ederine dönüştü. Alışveriş çılgınlığına itilenler için... binlerce özel gün, binlerce slogan, binlerce bol sıfırlı etiket, marka, armağan uyduruldu. Tükettiği çöple ölçülür oldu, 'insanlaşma'. Peki, insana verilecek armağan ne olmalıdır? Aşkla, bilinçle, dirençle özgürleşme, insanlaşma yolunu göstermek... İnsanı mücadeleye çağırmak... Şükran Kurdakul, umuduyla, mücadelesiyle apaydınlık bir armağan verdi bana... başkalarına da sunulacak...

Berrin TAŞ

Karanfil Alevleri

Şiir

5.000.000 TL.

İnsancıl Yayınları

ÖZGÜRLÜK

Arama beni
duvara asılı
kır manzaralı
tablolarda
Donuk ışıltısında
kıvrılıp giden derelerin
mat gülüşlü çocuk
değilim.

Arama beni
hüzünlü yapraklarında
çınarların
ya da
çiseleyen yağmurda
Sıcak bir evin
penceresi
ardında izlenen
sonbahar
değilim.

Arama beni
küstüğünde
tüm insanlara
kaybolduğunda
ıssız mağaranda
Dağlanmış gözleri
güneşin aydınlığında
yarasa
değilim

Yürü dışına manzaranın
tablonun
odanın
mağaranın

Korkma sokaklardan
Ben oradayım.

İncl AYDIN

ÖZ SÖZLER SÜRÜYOR...

Ömer Naci SOYKAN

Çünkü yaşam sürmekte. Yaşamın içinden çıkarıp damıtarak dile getirdiğim sözler de sürecek yaşadıkça, damıtma aygıtım sağlam kaldıkça.

İnsan

1. Başarısız insanları herkes sever. Onlar ne kıskanılacak durumdadır, ne de hiç kimse için tehlike oluşturur; üstelik acıma duygusunu tatmin ederler.

2. Kendisini tümüyle gerçekleştirmek istediği ereklere veren birinin, gözü onlardan başka bir şeyi görmemesinden kaynaklanan bencilliği kabul edilebilirdir. Çünkü bu sırada, gerektiğinde kendi öz varlığını, sağlığını bile göz ardı edebilen böyle birinin bu tarz bencilliği hoş görülmeyi hak eder. Ama o, bu bencilliğinin ayrımında olarak kendini dizginlemeye de çalışmalıdır. Çünkü insanlık ereklerden önce gelir. Erek ne denli yüce olsa da insan içindir, insan erek için değil.

3. Kadınlardan bazıları, kocalarının suçsuz suçlu, yani gerçekte kabahat işlememiş, ama öyle görünüyor olmalarını ister; bazıları da gerçekten suçlu olmalarını. İki durumda da kocanın ipi kadının elindedir, ikinci durumda ip çok daha sağlam, el çok daha güçlüdür.

4. Her *gerçek* ihanet, aynı zamanda kendine ihanettir. Çünkü, gönülden bağlı olmadığın, sadece görünürde bağlı olduğun birine, bir şeye karşı ihanet *gerçek* değildir; seni de üzmez, belki sevindirir bile. O durumda sen zaten karşı taraftasın. Bu karşı taraf, görünüşteki kendin değil, ama gerçek kendin de olabilir yalnızca. İnsanın çok dara kalmadıkça etmeyeceği *gerçek* ihanet, kendi kendisine karşı işlediği, bunu kendisinin onaylayacağı, onun en büyük suçudur. Bu durumda o, efendisince bağışlanınca, onun en sadık kölesi olur; efendisini sevdiği için değil, kendisi için, bağışlanma vicdanını rahatlattığı için.

Ölüm ve Ölümsüzlük

5. Ölüm tehlikesi karşısında korkmak, kendiliğinden anlaşılır bir şeydir. Ama bazıları, bunun üstüne bir de öleceğini bilmekten korkar. Onlar, ölümden konuşmazlar, yanlarında ölümden konuşulmasını istemezler. Sanki öleceği bilgisini unuturlarsa, ölümün de onları unutacağını sanırlar. Oysa insanı hayvandan ayıran, onun bir özelliği de öleceği bilgisine sahip olmaktır.

Tanrı

6. Kişi-Tanrı inancı, Tanrı'yı haklı çıkarmayı (teodise) sonuçlandırır. O zaman siz *Leibniz*'le birlikte bu dünyanın olabilir dünyaların en iyisi olduğunu, *Hegel*'le birlikte "gerçek olan ussaldır, ussal olan gerçek olandır" der, buna *Leibniz*'den esinle "gerçek olan ahlâksal olandır"ı da eklersiniz. Kimi dini bütün insanlarda gördüğümüz, ezilen, sömürülen, haksızlığa uğrayan insanlara karşı vurdumduymazlık, temelini bu inançta bulur. Onlar "takdiri ilahi" der, "Tanrı acımıyor, ben mi acıyacağım" der, vicdanlarının sesini sustururlar.

7. Şeytan Tanrı'nın eş güçte ortağı. İkisi bir diğeri olmaksızın edemez. Kötülük olmazsa iyiliğin, düzensizlik olmazsa düzenin hiçbir anlamı olmazdı. Kaos Kuramı'ndan çıkan, ussal-felsefi bir sonuç şudur: Hiçbir yönetici-düzenleyici Tanrı olmaksızın, evrende olmakta olan her şey olmayı sürdürür. En düzenli görünen dizgelerde düzensizlik, en çok karmaşada hayranlık uyandıran düzen var. Karmaşa en üst noktaya varınca kendiliğinden düzen egemen olmakta -çünkü başka seçenek yok-, sonra karmaşaya gidiş başlamakta... Kaostan kozmosa sürekli gidip gelişler... Bunların görülebilir evrende sayısız örneklerini veriyor kuram. Kaos ile kozmosun ikisinden hangisinin *önce* olduğunun bir anlamı yok.

Demek ki, kaos ile kozmos maddi dünyanın, Şeytan ile Tanrı manevi dünyanın, her bir eşin iki üyesi birbirinden kopmaz, bir diğeri olmazsa olmaz, iki ayrı ilkesidir. Şeytan ve Tanrı yerine içinizdeki kötülük ve iyilik yapma gücü ya da isteğini koyabilirsiniz. Onlardan birincisi sizde hiç yoksa siz cennettesiniz, ikincisi hiç yoksa cehennemdesiniz.

Geriye şu soru kalıyor: Kabul! Yönetici bir Tanrı düşüncesinden vazgeçtik. Ama bu olan biteni kim yarattı? Onun bir başlangıcı yok mu? Başlangıcı varsa, başlatıcısı nasıl olmaz? Başlangıcı yoksa, "hep var idi" ne demektir, nasıl kavranabilir? Burada *Kant*'a başvurmaktan başka çare yoktur: Bu so-

ru ona göre usun antinomilerinden biridir; yani şöyle: "İnsan usu öyle soruları üstlenir ki, o ne bu soruları yanıtlayabilir, çünkü buna gücü yetmez; ne de bu soruları sormaktan vazgeçebilir, çünkü onlar usun doğasından çıkar."

Aşk ve Sevgi

8. Birini, bir şeyi sevmenin yanlış tarzlarından birine "vekâleten sevmek" diyorum. Hani, kimileri vardır, birilerini bir şey *için*, bir şey *adına* severler. O şey ortadan kalkar veya onlar için önemsizleşirse, artık sevmezler. Neden yok olunca etki de yok olur. Oysa sevmek, ne bir şey adına ne belli bir neden için olmalı. Çünkü o, ilkseldir; altına bir şey koyup onun üstüne temellenmez. Bundandır, benim birini niçin sevdiğime doyurucu bir yanıt verememeyişim.

Sevgi ile ahlâk şurada birdir: ikisi de temellendirilemez. Her temellendirme denemesi, üstüne koyduğunu kendisine bağlamakla onun ilkselliğini, temeldenliğini yok eder: Temelin temeli olsaydı, birincisine "temel" denmezdi.

9. Aşkta daima bir oyun vardır. Kimileri buna "büyü" der. İki yan da niyeti bilir, ama birbirlerine bilmez görünür. Siz bunun dürüst olmadığını sanır, niyetinizi açık ederseniz, başarısız olmanız kaçınılmazdır. Sanırım bundandır, *Sokrates*'in gönül işlerinde yalanı mubah sayması. Sevgili ile fahişe arasındaki bir ayrım da buradadır. İkinci tarz ilişkide her şey bellidir, birincisinde değildir. Ama yapılan iş aynıdır.

Felsefe

10. Yunanlar ilk kez felsefe yapmayı bildi; çünkü onlar ilk kez doğanın öğrencisi olmayı başardı. Böylece doğanın çocuğu, onun öğrencisi oldu. Oysa başka uluslar, hep Tanrıların ya da Tanrı'nın öğrencisi oldular. Yunanların da Tanrıları vardı; ama onlar öğretmenleri değildi; belki arkadaşlarıydı. Kendilerinin başına gelenler, Tanrılarının da başına geliyordu. Tanrılarla bu içli dışlı olmak, onların doğayı öğretici görmelerinde belki etkili olmuştur. Ama neden yalnızca bu değil kuşkusuz. Başka ulusların da benzeri Tanrıları vardı, ama onlar, hiçbir felsefe ortaya koyamadılar. Filozof olmaktan çok bir din öğreticisi olan *Xenophanes*'i saymazsak ilk kez *Platon*, Tanrıları yüceltti, öğretmen yapmak istedi; ilk örnekler olan idea'ları Tanrı'nın kimi zaman yarattığını, kimi zaman bildiğini söyledi; o yüzden Tanrıları acınacak varlıklar gösteren, Yunanlılığın simgesi *Homeros*'u *Devlet*'inden kovdu. Ama nasılsa bir kez felsefe yapılmıştı. Artık Tanrı ya da Tanrılarla uğraşmak bile onu ne Yunana ne de diğer uluslara unutturabildi.

11.

Belli bir tarz var olanın zorlayıcı etkisi, düşün insanının dilinden bazen dilbilgisi ve mantıkla uyuşmayan sözlerin dökülmesine neden olur. Onlar, kurallı, mantıklı sözler haline dönüştürüldüğünde, var olan onları az ya da çok terk eder. Burada "var olan" dediğim şey, insanın yaşayışından, deneyimlerinden, okumalarından ruhunda oluşmuş, ama henüz bilinç açıklığına kavuşmamış izlenimlerdir. Aynı zorlayıcı etki sanatçıda da görülebilir. Şiir olsun, diğer sanat tarzları olsun, bu yolla ortaya çıkmış ürünlerde sanatçı, düşün insanının yapmaya çalıştığı "ıslah etme" denemesine bazen girişir, bazen girişmez. Son durumda bu "ıslah edilmemiş" olanlar, sanatta özgün yaratılar olarak kabul görebilir. Bazı filozofların da kimileyin bu "garip doğumları" olduğu gibi bıraktığı görülmüştür. Ama bilimciler bunu asla yapmaz. Onların ne dediğinin daima açık seçik olması beklenir.

12. Hangi bilim alanında olursanız olun, eğer bir takım deneysel çalışmalar ve uygulamalarla yetinmek istemiyor, alanınızda bilgi edinme yolunu sürdürüyorsanız, felsefe mutlaka karşınıza çıkacaktır. Felsefesiz bilim olmaz, sözünün bir anlamı budur. Bir başka anlamı da şu: Bilimsel etkinlik, -buna, yukarıda dışarıda bıraktığım deneysel uygulamalar da dahildir, hem de kuramsal olandan daha çok- ne için, kimin için, yararı ve zararı nedir gibi etkinlik öncesinde, sürecinde ve sonunda göz ardı edilemeyecek etik sorulardan koparılamaz, koparılmamalıdır. Demek ki felsefe, bilimin öncesinde, içinde, sonrasında ve önünde vardır.

Bilim

13. Bilim, anlama, yorumlama, açıklama, öndeyileme (önceden görme) merakı ve çabası ise, yarar sağlama ile özdeşleştirilemez. Buna göre, herhangi bir bilme tarzına yönelen "O ne işe yarar?" sorusu, onun varlığına kasteden bir soru olmamalı. Bilimin hayatın hizmetinde olması haklı gerekçesinde "hizmet"e verilen anlam, dar bir çıkar anlayışıyla sınırlanmamalı. "Yarar sağlama" ya da "çıkar", sözü edilen çabaların hepsini kapsamıyor, yeterince geniş bir kavram değil. Oysa "merak"ta, yararcı ya da başka bir şeyci bir sınırlanmışlık yok; üstelik o, "yarar"ı da dışarıda bırakmaz. Nasıl ki, hiçbir yarar gözetmeyen felsefe, *Nietzsche*'nin deyişiyle "yararsız bir gevezelik" ise, yararla kendisini sınırlayan felsefe-bilim de dar bir çıkar anlayışıyla sadece bir araç olarak hiçbir saygınlık elde edemediği gibi, "hayatın hizmetçisi" olmaktan "efendisi" olmaya dönüşür. Çünkü "hizmet" bilimin biricik gerekçesi olunca, onun amacı haline gelir. Artık hayat

Dil İzi

Bir şeyler eksik sevgi ile korku
Öfkeyle acı arasında

Renk değiştiriyor saat başı sular
Ayazında acının, kardeşliğin

Bu yürekse bir kıyamet
Ne zaman tam karanlık oldu ki gece

Kiminde kemirilmiş bir gülümseme
Dil izi, aşk izi...
Gevrek incir dalı benimkisi
Tuzlu suyla yıkanmış, yalnızlıktan

Uğur HACIHANEFİOĞLU

da insan da unutulur. Demek ki, bilimde yarar gözetmeme, yarara olanak sağlamasına karşın, yararın baş tacı edilmesi, sonunda yararı da yok eder.

Ahlâk

14. Sen doğru bildiğin yoldan şaşma! *Hakikat, onu sevene kendini gösterir.* Çünkü hakikat, doğruların arkasındadır, sen hep doğruyu yaptıkça nasılsa bir gün karşına çıkar. Bu, yalnızca ahlâksal değil, aynı zamanda bilgibilimsel bir ilkedir. Şöyle: Nesnelerden ister çıplak gözle ister en gelişmiş araçlarla olsun elde ettiğimiz bilgi, nesnenin kendisinden elde ettiğimiz obje bilgisidir, nesnenin kendisinin bilgisi değildir. Çünkü daha gelişmiş bilgi araçlarıyla aynı nesneden elde edeceğimiz, bir sonraki adımdaki obje, yani bilgi, daha ayrıntılı, dolayısıyla daha farklı olacaktır. Bilim tarihinde bu, hep böyle olmuştur. Hangi adımın en son olduğuna biz karar veremeyiz. Bize şu sorulur: Ne malûm yarın bulunacak daha gelişmiş bilgi araçlarıyla daha farklı bilgi edilmeyecektir? Bu sorunun yanıtını veremeyiz. Ama biz elimizdeki bilgi araçlarıyla yine o araçların tayin ettiği doğruyu biliriz. Biz hep bu doğru yolda olursak, ahlâksal ilke açısından söyleyelim: hakikati seversek, günün birinde hakikat (nesnenin kendisi) bize kendini gösterebilir, kuşkucu aklımız ondan emin olamazsa da. Örneğin günümüz fiziği atomun parçacıklarından yalnızca elektronun yalın olduğunu, yani bu konudaki hakikati söylemektedir; buna yine de "bugünkü bilgimize göre" kaydını koyarak.

Demek ki hakikat, cisim bilgisi açısından cismin yalın parçasının bulunması, ahlâksal açıdan iyinin, estetik açıdan güzelin karşımıza çıkmasıdır.

15. İnsanın ister doğrudan doğruya kendi adına, ister aşkın bir yetke adına başkalarına neyi, nasıl yapacağını söylemesi ahlâksal olamaz. Öyleyse bu anlamda hiçbir ahlâk buyruğuna izin verilemez. Ancak tümüyle biçimsel, Kant'gil bir ahlâk buyruğuna yer verilebilir. Çünkü orada bana neyi, nasıl yapacağım söylenmiyor: *Öyle hareket et ki, hareketinin motifinin bütün insanlar için geçerli olmasını isteyebil! Kant* ahlâkından alınabilecek en önemli ders budur; yoksa onu içeriksel olmamakla suçlamak (Scheler) saçmadır.

16. Hakkın teslimi için başka yol yoksa, bazen istenmeyen yöntemler kullanılabilir. Ancak bu yöntemlerin, en azından bile bile insan yaşamına mal olmaması gerekir. Çünkü insan yaşamı, bir hakkın teslimiden daha değerlidir.

Kendim

17. İnsan ilişkilerinde saydamlığın matematiksel apaçıklığa varması, bana şehevi bir haz veriyor.

18. Benim sözümden aklımdan geçmeyen bir anlam çıkaran biri, dostum olamaz; o sözden o anlam çıkarılabilir olsa da.

ZAKKUM

Berrin TAŞ

Yürüyorum

kent uyanıyor
yavaş yavaş dökülüyor
sırrı kaldırım taşlarının

kent uyanıyor

yürüyorum
yürüyorum
yalınayak
yürüyorum
rüzgarlarda
kanatarak
saçlarımı

yürüyorum
acıtıyor gözlerimi
her adımda
oluk oluk kanayan
insan
köpükler saçan ağız
salya sümük
kıvranan ten
irin ve sidik kokusu
insanlığın çöp tenekesi
kurt kapanı
ayaza kesmiş
çırpınan sokaklar

yürüyorum

köpek balıkları
yağmalıyor
kıyılarımı

kanatlarım
kırık

kırık
bir sabah
tazeliğinde
incinmiş
anılarım

hey şair
serçe kanatlarıyla
tutunamazsın
yaşama
zakkumunu
yarana batır

tutuştursun
çağlar öncesinden
kucakladığın
sancıyı

savrulsun küllerin
kokuşmuş
bir yüzyılın
sabah alacasına.

ÜÇ KADIN, ÜÇ İHANET, ÜÇ İNTİHAR

Şeniz SINIKSARAN

Toplumlarda erkeğin kadını aldatması, onun en doğal hakkı gibi olağan karşılanır, toplumca da genel kabul görür, üzerine kafa bile yorulmaz.

Ama aldatan kadınsa, erkeğin tam tersi bir ilgiyle karşılanır, olay en ince detayına kadar öğrenilmek istenir, hemen yargılanır, mahkum edilir.

Sizlere bu yazıyı hazırlarken Türk ve Dünya Edebiyatları'nın kadının aldatması üzerine kurulu romanlardan yola çıkarak, aldatmayı kadının iç dünyasından bakarak anlatmaya çalıştım.

Tolstoy'un *Anna Karenina*'sı(1), Flaubert'in *Madam Bovary*'si(2), Halit Ziya'nın *Aşk-ı Memnu*'su(3)

Önce bu üç kadının da öykülerini hatırlayalım biraz.

Anna Karenina

Anna Karenina, kendisinden yirmi yaş büyük, yetkeli, varlıklı bir erkekle evlidir. Bu evliliği neden yaptığını sorgulayacak bilinci de yoktur. Bu evlilikten bir oğlu olur.

Ağabeyi Stephan, karısı Dolli'yi aldatmıştır. Anna, ağabeyinin bozulan evlilik ilişkisini düzeltmek için, Petesburg'tan Moskova'ya gitmek üzere yola çıkar. Yolculuğu sırasında Vronsky'nin annesiyle tanışır. Annesini karşılamaya gelen Kont Vronsky ağabeyinin de arkadaşıdır. İlk kez tren istasyonunda karşılaşırlar. Anna, Vronsky ile karşılaşınca daha önce hissetmediği seviyi duyumsar.

Anna, gittiği baloda Vronsky ile yeniden karşılaşır, ona duyduğu heyecandan korkar, bu nedenle baloyu erken terk eder. Petesburg'a dönerken trende Vronsky ile yeniden karşılaşır.

Vronsky, Anna'ya aşkını itiraf eder. Anna bu itirafa ses çıkarmaz, ama mutludur.

Tren istasyona geldiğinde kendisini karşılamaya gelen kocası Karenin'in büyük kulakları dikkatini çeker. Anna'nın içindeki değişimin burada başladığını anlıyoruz.

Vronsky ile Anna bir yıllık arkadaşlıkları sonucu birbirlerini sevdiklerini anlarlar. Anna kocasını aldatarak evliliğini yalan dolan içinde sürdürmek yerine, boşanarak sevdiği insanla evlenmek ister. Bunu da kocasına açıkça söylemek yürekliliğini gösterir. Kocası da aldatıldığının farkına varmıştır. Anna'yı ilişkisi konusunda uyarır, boşamak istemez.

Kocasından boşanamayan Anna'nın, Vronsky ile evlenmeden sürdürdüğü bu ilişkisinden bir kızı olur. Zaman içinde Vronsky ile aralarındaki tek bağ da bu çocuk olacaktır.

İlişkileri sıradanlaşan Anna ile Vronsky, iç hesaplaşmalarla boğuşurlar. Vronsky, Anna'dan gördüğü sevgiden sıkılır, ona karşı sadece acıma duyar. Anna'şsa Vronsky'nin başka birisini sevebileceğini, kendisinin çekiciliğini kaybettiğini düşünür. İçindeki bu kuşku, kıskançlık ona rahat vermez. Kendisini öldürerek onu cezalandırmak ister.

Başlangıçta, Katolik Kilisesi'nin boşanmayı yasaklayan kuralları ile toplumsal genel yargıyı göz ardı etmeyi başarsalar da sonunda, ilişkilerinin toplumca yargılanmasına direnememişlerdir. Bu yargılamaları erkeklerden çok, kocalarını gizli kapaklı aldatan, buna karşın evliliklerini sürdüren kadınlar yapmıştır.

Bu yargılara boyun eğen Anna, sonunda canına kıyar.

Anna, Madam Bovary ve Bihter'e göre, daha güçlü, dürüst, ahlaklı, zamanına göre de ilericidir. Diğer romanların iki kadın kahramanını tanıyınca, Anna ile aralarındaki fark iyice ortaya çıkacaktır.

Madam Bovary

Madam Bovary, yani Emma, evlenmeden önce aradığı, aşık olduğu kişiyi bulduğunu düşünür, yaşına uygun Charles adında bir doktorla evlenir. Ama beklediği aşkı, mutluluğu, tutkuyu sıradanlaşan evliliğinde bulamaz. *"Allahım neden evlendim?"* diyerek yaşamını sorgulamaya başlar. Kendisinin karanlık içinde bir koridorda olduğunu düşünür, hiçbir şeyi beğenmez, gelip geçici heveslere kapılır.

Ahlaka aykırı şeyleri beğenir, duyulmadık düşünceleri ile kendisini seven kocasını şaşırtır. Bazen sararıp solar, çarpıntılara tutulur. O artık sinir hastası bir kadındır.

Hayatındaki boşluğu dolduracak bir oğul ister. *"Bir erkek çocuğunun olacağını düşünmek, bütün geçmiş güçsüzlüklerden öç almak gibiydi"* der. Ama bir kızı olur. Buna çok üzülür.

Ne kocası ne de kızı ile aradığı mutluluğu yakalayan Emma, kimin için erdemli davranacaktır. Bu

sorgulamasına, evinin basitliliği, lüks hevesi, sevgi, tutkuya açlığı eklenince ihanet istekleri kamçılanır. Kocasının kendisini dövmesini, bu nedenle de ondan nefret ederek öç almak ister. Pişmanlık duymadığı, öç alma sevincini yaşayacağı tutkulu bir sevgilisi olur. Kocasından aşığını gizler. Aradan geçen uzunca zamanda Emma'nın içinde yaşattığı aşk sönümlenmeye başlar. Aşığı Rodolhe, Emma'ya ilgisizliğini saklamaya gerek bile duymaz. Kendiyle yaptığı içsel savaşta sürekli yenilen, zayıf karakterli buna karşın şehvet duyguları ile bunu hafifleştirmeye çalışan Emma; kendisini, *"Yolunun üstündeki her handa zenginliğini bırakan yolcu gibi"* tanımlar. Emma yaşadığı bu ilişkisinden pişmanlık duyar. En iyi yolun kocasını yeniden sevmek olduğunu düşünür, ancak bu duygularını kocasının karşılayamayacağını düşünerek fikrinden vazgeçer.

Rodolphe gider, kendisiyle kaçmak istediğini söyler. Ancak kadınlarla ilişkisini bir sürü palavra diye düşünen Rodolphe, bir mektup yazarak Emma'yı terk eder. Emma yeniden hastalanır, ruhundaki dinginliği Tanrı yolunda arar, ermiş olmak ister. Kafası karışıktır. Dinsel öğeleri yetersiz bulur. Eskiden onu beğenen, kendinden yaşça küçük Leon'la yeni bir aşka başlar. Hayatı yalanlar içindedir. Emma'nın aklı fikri kendi tutkularındadır. Para onun için önemsizdir. Birçok malını kocasından habersiz elinden çıkarır. Leon da, metresi Emma'nın bu baştan çıkarıcılığı nereden öğrendiğini düşünmeye başlar. *"Sevdiklerimizi çekiştirmeye başladığımızda, onlardan kopmaya da başladık demektir. Putlara dokunulmamalı; yoksa yaldızı elinde kalır"* der. Leon da Emma'dan sıkılmaya başlamıştır. Her ikisi için de ilişkileri sıradanlaşmıştır. Emma yaşadığı yasak ilişkinin sevişmesinde, evliliğin bütün sıradanlığını yaşar.

Saf, lekesiz uzaklarda bir yaşam düşünmeye başlar. Leon'dan ayrılır. Eve geldiğinde kocasından gizli yaptığı harcamalardan evine haciz geldiğini öğrenir. Parayı bulmak için bütün dostlarından yardım ister, ama bütün kapılar kendisine kapanır. Erkekleri dövmek, yüzlerine tükürmek ister. Son çare notere gider. O da Emma'dan faydalanmaya kalkışınca *"Acınacak durumdayım ama satılık değilim!"* diyerek kendini dışarı atar. İçine düştüğü durumu kocası nasılsa öğrenecektir. Kendisini, ilk şaşkınlığı geçtikten sonra affedecektir.

Ama kendisini bu duruma nasıl katlanacaktır? Eski sevgilisi Rodolphe'a gider, borç para ister. *"Param yok sayın bayan."* der. Gerçekte de parası yoktur. *"Parayla ilgili istek aşk üstüne inen kasırgaların en soğuğu, en yıkıcısı olsa bile verirdi."* Emma öfkelenir, hiç sevilmediğini, kandırıldığını söyleyerek evden ayrılır. Emma artık bir uçurumun kıyısındadır. Kendini eczanenin önünde bulur. İçeri girer, raftaki yerini önceden bildiği arsenik dolu kavanoza elini daldırır, tozu yemeye başlar.

Kendisini zehirlemiştir. Eve döner, yatağına uzanır. Emma haciz olayını öğrenen kocasının sorularına cevap vermez.

Doktor, Emma'nın mutlu olduğunu, bunun için de kendisinin elinden gelen her şeyi yaptığını söyler. Emma için, ihanetler, hırslar, tutkular, alçaklıklar sona ermiştir. Charles, karısının ölümünden sonra onun borçlarını ödemeye çalışır, ancak sürekli başka borçlar çıkar. Bir gün evinin çatı katına çıkar. Karısına sevgililerinin yazdığı mektupları bulur, çektiği acıya dayanamaz, ölür. Kızı, yoksul bir akraba yanına alır.

Emma, çılgın, gelgitleri olan, erkek istencine boyun eğmiş, zamanına göre de ahlaksız sayılacak bir kadın tipi çizer. Kurduğu ilişkiler sevgi temeline değil, cinsel isteklerinin tatmine dayalıdır.

Aşk-ı Memnu

Aşk-ı Memnu'nun yazarı Halit Ziya, bizlere, kıskançlığı, geçimsizliği, sevgisizliği entrikaların içindeki zengin, aylak insanların çarpık ilişkilerini, Batı özentisinin etkisinde kalan Türk ailesinin yaşam biçiminin nasıl altüst edilerek yozlaştırıldığını, bu insanların arasındaki ilişkiyi anlatır.

Bu romandaki tema iki olay örgüsü üzerine kurulmuştur.

Bir yandan Bihter'in yasak bir aşka düşmesi psikolojik nedenlerle anlatılırken diğer yandan da babasına çok düşkün bir genç kız olan Nihal'in, Bihter'in yalıya gelmesi ile içine düştüğü yalnızlık anlatılır.

Romanımızın kahramanı Bihter yirmi bir yaşında güzel genç bir kızdır. Zamanında kocası Melih beyi aldattığı için hafifmeşrep bir kadın olarak adlandırılan Firdevs hanımın kızıdır.

Kızları, Bihter ve Peyker, bir sandal gezintisinde Adnan beyle karşılaşırlar. Firdevs hanım, Adnan beyin kendisi ile ilgilendiğini sanmıştır. Oysa ki Adnan beyin ilgilendiği kişi Bihter'dir. Onunla evlenmek ister.

Bihter, annesinin yaşam biçimini, ailesinin onun önüne set gibi çıkan şöhretini düşünür. Bugüne kadar onu isteyen bile olmamıştır. Beğendiği şeyleri alabilmek, bolluğa kavuşmak, işte Adnan beyle evlenmek bütün bu isteklerini yapabilmek demektir. Annesinden de kurtulmuş olacaktır. Annesinin karşı çıkmalarına karşın Adnan beyle evlenir. Bihter'in yalıya gelin gelmesiyle dış dünyaya kapalı kendi içinde sevgi, mutluluk dolu hava bozulur. Kıskançlık, nefret, tutkuların yer aldığı bir cehenneme dönüşür.

Başlangıçta, Bihter namuslu bir kadındır. Annesi gibi düşmüş bir kadın olmayacağını sürekli yineler durur. Fakat zenginliğin kendisini mutlu yapmaya yetmeyeceğini hesaba katmaz. Koşullandırmalar, yaradılışından gelen eğilim, onu kocasını aldatan bir kadın durumuna düşürür. Evlilikte uğradığı hayal kırıklığını yasak aşkla giderir. Onu kaybettiğini anladığında da kıskançlık içinde kalır. İntikam için de intihar eder. Bihter.

Evliliğinin üzerinden bir yıl geçmiştir. Ailece çıktıkları Göksu gezisinde, Adnan beyin yeğeni Behlül'un, ablası Peyker'i baştan çıkarmaya çalışarak ensesinden öpmeye çalışması, Bihter'in cinsel açlığını fark etmesine yol açar. Bihter o gece çırılçıplak soyunur, odasının açık camı önünde kendini rüzgara verir. Bihter'in doyumsuzluğunun ortaya çıkışıdır bu. Kocasına bütünüyle teslim olamaz. Evliliği arzu edilen mücevherler, kumaşlar aydınlatmaya yetmez.

Evliliği karanlıklar içindedir. Anımsarsanız Emma da evliliğini karanlık bir koridora benzetiyordu. Behlül'den uzak durmaya çalışır. Annesi gibi aldatan kadın olmayacaktır. Ancak bu yasak ilişkiye karşı koyamaz. Kendisiyle yaptığı savaşların galibi, aşktır.

Duyduğu vicdan azabını şu sözlerle yatıştırır. "*Bu izdivaç dünyanın en çılgın şeyi idi. Elbette böyle bir kadın böyle bir kocaya sadık kalamazdı. Şu halde onun ne kabahati olablirdi? Kabahat asıl izdivacın*" idi. Bu aşk günahından sonra, bir daha silinemeyecek bir leke ile kirlenmiş, pis bir mahluktur. Behlül'ü sevmemiştir, ama fahişe gibi kollarına atılmıştır. Demek ki kanında, kanının zerrelerinde bir şey vardır ki, onu böyle bir ihanete sürükleyerek Firdevs hanımın kızı yapmıştır. Annesinden de nefret eder, onu düşüşünün sorumlusu görür. Bu iç çelişkilerine rağmen, aşkını kocasından, yalıda yaşayan herkesten gizlemeye çalışarak yaşamak ister.

O artık mutsuz bir kadın değildir.

Ancak, Behlül Bihter'den bıkmaya başlar. Beyoğlu'ndaki hareketli yaşamına geri döner. Ona göre Bihter de, o kadınlardan biridir, onlara ihanet edilir. Bu arada Firdevs hanım Nihal'in Behlül ile evlenmesini ister. Adnan beyin de bu evliliği uygun görmesiyle hazırlıklar başlar. Bihter bu duruma katlanamaz, kıskançlıktan çılgına döner. Bu evliliğe engel olmak için çabalarken, bütün pislikler ortalığa dökülür. Behlül ile annesinden, ölümü ile öç alacağını düşünen Bihter, intihar eder. Yazar, bize Bihter'i ahlaksız bir kadın olarak göstermemiştir.

Düşmüş kadın kimliği daha geride bırakılarak, iyi bir eş, üvey çocuklarına iyi bir anne olmak için çırpınışları anlatılır. Ancak Nihal, mürebbiyesinin evden uzaklaştırması, kardeşi Bülent'in yatılı okula verilmesinin, kendi yalnızlığının sorumlusunun, Bihter olduğunu düşünür.

Daha sonraları ise Nihal, Bihter'e haksızlık ettiğini itiraf eder. Oysa ki Bihter, Nihal'e kendini sevdirmek için uğraşır durur. Sevdiklerini, babasının evlenmesi ile kaybettiğini düşünen Nihal, Bihter'in ölümü, Behül'ün kaçması ile yeniden eski günlerine kavuşmuştur.

Bihter de zamanına göre Madam Bovary gibi ahlaksız bir kadındır. Ancak yazar bize, kendisinden yaşça çok büyük bir erkekle evlenen kadının, ihanetinin kaçınılmaz olduğunu anlatır. Ayrıca genç bir kadının bugün bile tabu sayılan cinsel açlığını fark etmesiyle birlikte yaşadığı yasak aşk, kadın düşmüşlüğünün gerisinde kalır. Bihter bu hazinli sonu hak etmemiştir. O düşmüş kadın olan Firdevs hanımın kızıdır, onun genlerini taşır. Bu işin sorumlusu olarak da annesi gösterilir.

Nedensellikleri farklı da olsa Anna, Emma, Bihter kurtuluşu ölümde bulurlar.

Evlilik

Hemen hemen bütün kadınların kurtuluş olarak gördüğü evlilik kurumuna bu üç kadının yaşadıklarıyla ile bağlantılı olarak bakalım.

Toplumlarda evlilik kadının genel yazgısıdır. Evlenmemiş genç kız özgür değildir. Babasına, erkek kardeşine, ailenin diğer erkek bireylerine hesap veren köle konumundadır. Onun için evlilik, baskı altındaki kadının kurtuluşu gibidir. Kendisine toplumsal statü kazandıracak erkeği arar, böylece kendisinin tek başına ulaşamayacağı bir noktaya gelmiş olacaktır. Yalnızca bir erkeğe karşı sorumludur. Erkek evden işe gidince, evin hanımı, tek hakimidir.

İşte toplumsal koşullandırmalar sonucunda bu kadın, evleneceği insanı asıl kimliğiyle görmez. Kafasındaki imgeye uyduğunu düşünür, kocası olacak kişiyi büyük bir aşkla sevdiğine inanır, onunla evlenir. İlk hayal kırıklığına kadar sürer bu aşk.

Tolstoy'un karısı Sofia, güncesinde bakın bu hayal kırıklığına nasıl anlatmış;

"Hayran olduğu büyük yazara sevine sevine uzatmıştır elini. Yasnavana Polyana'nın ahşap balkonundaki ateşli kucaklamalardan sonra kendini sekiz gün önce nişanlandığı kendisinden on yedi yaş büyük bambaşka bir geçmişe ve çıkarlara sahip bir adamın yanında geçmişinden, yakınlarından kopmuş, bedensel aşktan iğrenmiş halde bulur; çevresindeki her şey boş ve soğuktur. Yaşamı artık uykudan başka bir şey değildir." (4) İşte ideallerinin, mutluluklarının, toplumsal var olmanın yolunun evlilikten geçtiği konusunda koşullanan kadınlar, ruhlarını da yoksullaştıran süreci böylece başlatmış olurlar.

Satın alınan kadın cinselliğinin tutkusu da, aşk duygusu ile birlikte sönümlenip gider. Kendi özgürlüğünde yaşayan erkek de, evdeki kadının ruhun-

daki hiçbir ayrıntıya kafa yormaz. Aşk, yerini heyecansız, göreve dönüşen güdüsel okşamalara bırakır. Derinlikten yoksun erkek psikolojisi kadının dramını hazırlayarak, onu edilgen hale getirir.

Anna, Madam Bovary, Bihter aradıkları mutluluğu, aşkı, tutkuyu evlilikte bulacaklarını düşünerek evlenmişlerdir. Ama evlilik, beklentileri ile birebir örtüşmeyince, evliliklerini sorgulamaya başlamışlardır.

Anna, genç bir kızken yaptığı evliliği neden yaptığının bilincinde değildir. Vronsky ile karşılaşınca, kocasına karşı hiç duymadığı bir seviyi duyumsar.

Emma'yla, Bihter gibi aşkını ihanet içinde yaşamak istemez. Kocasına, aşkını açıkça itiraf etme cesaretini gösterir. Emma'yla Bihter de ise ihanet zihinlerinde başlar. Her ikisi de hayatlarındaki eksiği sorgular, iç hesaplaşmalar yaşarlar. Anna ise Vronsky ile karşılaşıncaya kadar, aşkın hayatındaki eksikliğinin farkında değildir. Onu görüp tanıyınca, evliliğindeki sevgisizliği hisseder.

Anna, Emma, Bihter farklı nedenlerle de olsa toplumsal değer yargılarına ters düşen aldatmanın baskısı altında ezilirler. Çözümü de intiharda bulurlar. Çünkü toplumun evli bir kadından beklediği nitelikler yafta gibi boyunlarına asılmıştır.

Evlilikle ilgili önemli bir ayrıntı da şudur: Kadınların çoğu kocalarını tanımadan evlenir. Onu tanıdığını sanır, onu diğer insanlardan üstün görür, ama evlendiğinde onun da diğer insanlardan farklı olmadığını görünce hayal kırıklığına uğrar. *"İnsan bir ozanla evleniyor, der Elise. Ama karısı olduktan sonra, ilkin sifonun kolunu çekmeyi unuttuğunu farkediyor. (...) Oysa o sifonun kolunu çekmese de kocası ozandır. Kocasının yapıtlarıyla ilgilenmeyen kadın ona en ilgisiz okuyucusundan daha uzaktır."* (5) Evlendiği adamı büyük bir aşkla sevdiğine kendini inandıran evli kadın duygularını da açıkça anlatamaz. Ondan ayrılmayı düşünmez, başına gelenleri, gelecekleri sessizce karşılar. Ne ruhsal açıdan ne cinsel açıdan yaşamını önemser. Sofia, Tolstoy güncesinde bu durumu bakın nasıl anlatıyor: *"Leon yaşlı, aklı fikri kendi işinde, bense çok genç hissediyorum kendimi ve elimden gelse bir sürü çılgınlık yapardım! Erkenden yatacağıma kırlara çıkıp oynamak isterdim, ama kiminle?"* Hastalanır, bedeninde nedeni belirlenmeyen ağrılar oluşur, kıskançlık, kuşkular içinde mutsuz bir yaşam sürdürür. Kendini ruhsal ve cinsel yönden pazarlayan kadın, evlilikten beklentisini bir çocuğun varlığıyla gidermeye çalışır. Anna'nın kocasından bir oğlu, sevgilisi Vronsky'den bir kızı olur. Oğlunu hep özler, kızı, sevdiği adamdan olduğu halde ona yeterli sevgiyi göstermez. Emma da bir oğul ister, ama kızı olur. O da kızını bir sütanneye bırakır. Demektir ki çocuk da kadın için bir aldatmacadır.

Eşinin sorumluluğundan sonra, ana olmanın sorumluluğunu da yüklenen kadın iyice kendi içkinliğine hapsolur. Bu durumda evlilik dışı bir ilişkiye hakkı yoktur. Aşk, sevgi, tutku gibi duygular toplumsal kuralların gerisindedir. Erkeğe evlilik öncesi ve sonrasında özgürlük veren toplum, kadını eşlik, analık kıskacında bırakır. Özgürleşmeyi başaramayan kadın, duygularını, aklın önüne geçirerek başka bir erkekle aşk yaşarsa, toplum kendisini düşmüş kadın olarak damgalar. Erkek dışarıdaki bir kadınla cinsel açlığını gidermeyi kendine hak görür. Kendi karısının ruhsal ve cinsel açlığını başka erkekle gidermesini düşkünlük sayar. Onu ahlaksız kadın olarak damgalar.

Bu baskı altında ezilen kadın, ne kadar güçlü olursa olsun toplumsal koşullandırmalara sonunda boyun eğer.

Ahlak

Peki ahlak nedir? Ahlak iyiyi, kötüyü araştırıyorsa, iyi, kötü nedir? Kısa anlatımıyla ahlak, kişisel düşünce davranış biçiminin toplumun hukuk, din, töre örf ve adetlerine uygun olup olmamasıdır. Ahlak kurallarının kaynağı toplumdur. İnsanlar toplumun kurallarını benimser, yaşam biçimini de bu kurallara göre sürdürürler. Bu kurallar kişiyi öylesine kuşatır ki, bu baskıların toplumca konulduğu fark edilmez. Vicdanının sesini dinler. İradesiyle hareket ettiğini düşünür. Ahlak kurallarına karşı çıktığı zaman bu baskının toplumdan geldiğini anlar. İşte o zaman vicdanıyla ahlak kuralları arasında çelişki yaşar. Çünkü ahlak, doğuştan değildir. Yaşadığı toplumun kendisine kazandırdığı değerler bütünüdür. Ahlakta sorumluluk bireyin hareketlerinden kendisini sorumlu tutmasıdır. Toplumca konulan ahlak kuralları insani niteliklere uygun olmalıdır.

Geçmiş dönemlerdeki ahlak anlayışlarını hatırlayalım.

Platon'un ahlak anlayışı insandaki aklın, idealara ve en sonunda "iyilerin en iyisi" ideasına erişme düşüncesini taşır. Platon *"Beden ruhun mezarıdır"*(6) sözü ile bu durumu kısaca özetlemiştir. Erdem kavramını; bilgelik, yüreklilik, ölçülü oluş, denge olarak dörde ayırmıştır.

Ahlakta birey idealinden çok cins ideali üzerinde durur. Toplumsal ahlakı önemser. Tek bir kişinin mutluluğu yerine toplumsal mutluluğun üzerinde durur.

Aristoteles ise, *"Ahlak alanında amaç mutluluk. bu amaca ulaştıracak araç da erdemdir. İnsanın erdemli bir yaşam sürdürerek mutluluğa ulaşması, onun her anlamda uyumlu bir durumda bulunmasıyla mümkündür. Diğer bir deyişle erdemli yaşayışın sürdürülebilmesi için hem bedensel hem ruhsal yetkinlik gereklidir."*(7)

Yine de insanın en büyük ülküsünün mutluluk olduğundan kuşku duymuştur. Akıl insan ruhuna özgüdür. İnsanın mutluluğu sadece kendisinin başarabileceği bir olgu değildir. Dış etmenler kişinin mutluluğunu etkiler. Ancak ahlak, insanın kendi davranış bütünlüğü içinde iyiyi gerçekleştirmesiyle sağlanabilir. Ahlakın kaynağı akıldır. O zaman iyinin, kötünün kaynağı akıl, biri eylem diğeri düşünme olarak iki ayrı davranışı içerir. Kişisel ahlak olgunluğa, ancak devletle, toplumla erişebilir.

Devletin asıl amacı, vatandaşlarını ahlak bakımından biçimlendirmek, olgunlaştırmaktır.

18. Yüzyıl Aydınlanma Felsefesi'ndeki ahlak anlayışında ise. *"Gerektiğinde kendi çıkarlarımızı toplumun yararları altında saymalıyız, ama bencilliğimizi de büsbütün ortadan kaldırmamalı, kendi iyiliğimizi, mutluluğumuzu da ihmal etmemeliyiz... Erdeme giden yol mutluluğa giden yoldur da ,erdem gerçek mutluluğun biricik kaynağıdır."*(8)

Anna, Emma, Bihter'de kendi mutluluklarının peşinden koşmuşlardır. Flaubert, Madam Bovary'i yazarken yanında, George Sand gibi yeni kadın tipinin habercisi vardır. Aldatılan, terk edilen, saf, renksiz, her şeye boyun eğen sindirilmiş kadınlar, yerini yeni kadın tipine bırakıyordu. Anna Karenina'da yüzyıllardır süren köleliğin baskısındaki kadının psikolojik sorunları, duyguları anlatılır.

Bihter ile insanın düşüşüne neden olarak çevre koşullarını değil, içgüdüsel ve genetik nedenler gösterilir. İnsanın yazgısının değiştirilmesinin zor olduğu anlatılır. Bihter bu trajik sonu haketmez. Yavaş yavaş, istemeden, direnmesine rağmen düşer. Bihter ve Anna'ya duyduğumuz acıma hissini Emma'ya duymayız. Emma bu sonu haketmiş gibi gösterilir.

Karısını aldattığı için intihar eden erkek var mı? Neden sadakat kadınlara özgü olarak algılanır?

Aldatma

Ataerkil aile düzeninin sürdüğü toplumlarda, aldatma erkek için önemli değildir. Yaşamının bir parçası gibidir. Elinin kiridir. Günübirlik ilişkilere göz yumulur, yeter ki erkek kadına aşık olmasın. Kadın kocasını toplumsal koşullandırmalar, ekonomik özgürsüzlükler nedeniyle bırakamaz, baba evine dönemez. Düşsel yaşamını içine gömer, çoğu kez yüzleşemez onunla, her türlü zulüm ve baskıya boyun eğer. Zamanla kocası ile ilişkisi sıradanlaşan, çekiciliğini de yitiren kadın, çoğu kez edime geçmez.

Peki bu baskı ve koşullandırmalar altındaki kadın neden aldatır?

Çoğunlukla hayal kırıklığıdır, bir kadını aşığının kollarına atan. Kadınlar evlilikte erişecekleri mutluluk yalanı ile büyürler. İşte bu kadınları, koşullandırıldıkları, doyumdan yoksun bırakan duygularını, özgürlüklerini, sevinçlerini, hazlarını yadsıyan evlilik, alayla kaçınılmaz bir diyalektikle onları kocalarını aldatmaya iter. Kadın için hâlâ ağır bir leke olan aldatma, bazen de düşlerde başlar. Sanal bir aldatmadır bu.

Peki aldatma sanal olunca aldatma sayılır mı? Tıpkı Albert Camus'un *"Kocasını aldatan kadın"*(9) öyküsünde olduğu gibi. Bu öyküyü aldatma kavramına başka bir pencereden bakmamazı sağlayacağı düşüncesiyle sizlerle paylaşmak istedim. Öyküde, Arap tacirlerine mal satmak için, Cezayir'in güneyinde, çölde yolculuk yapan Fransız Marcel'le karısı Janine'nin ilişkisi anlatılır.

Marcel'le Janine evleneli yirmi beş yıl olmuştur. Janine düşünür. *"Bu kadar çok mu zaman geçmiştir?"*

Kocasının görünümünden fazla hoşlanmamasına karşın yine de onunla evlenir. En çok da sevilmekten hoşlanır. Kocası ona çok düşkündür. Onu var etmiştir. Ama yıllar örtülü kepenklerin altında geçip gitmiştir. Çocuğu da olmaz. Kocasının gerçek tutkusunun ne olduğunu sonunda anlar. Paradır bu tutku. Janine parayı sevmez, ama bundan yararlanır. Peki ya ötesi. Sadece yalnızlık duyar. Cezayir çöllerinde yaptıkları yolculuktan sonra otele gelirler. Kolları iki yana sarkmış, sırtı kamburlaşmış, şişman bir kadındır. Öylece dururken genç kızlığını düşler. Çekiciliğinden eser kalmamıştır.

Ertesi gün kocası ile birlikte malları satmak için Arap tüccarlarına giderler. İşlerini bitirdiklerinde akşam olur. Otel sahibi onlara çölü görmeleri için kaleye gitmelerini salık verir. Kocasının yorgunluğuna karşın kaleye giderler. Terasa geldiklerinde bakışları hurmalığın ötesine, uçsuz bucaksız ufka varır.

O an Janine'ye gökyüzü göz kamaştırıcı gelir. Tek bir ses çıkartır. Bu sesin yankıları yavaş yavaş üzerindeki boşluğu doldurur. Sonra birdenbire susar. Onu da bu sonsuz boşluğun karşısında suskun bırakır.

Bıkkınlığı, can sıkıntısının içine attığı düğüm çözülür. Bugüne kadar hiç bilmediği, ama yokluğunu duyduğu bir şey onu bekler. Ona öyle gelir ki, o an dünyanın akışı da durur. Artık kimse yaşlanmayacak, ölmeyecektir. Marcel karısına *"geberiyoruz burada"* diye bağırır. Janine'nin içindeki sevinç uçup gider. İki büklüm kocasının yanında otele döner. Ölüme dek böyle sürüklenip gidecektir işte. Yatak soğuktur. Güçlükle soluk alır, kanı onu ısıtmaz. Kocası uyumuştur bile.

"Niçin buraya gelmişti sanki?" Bu soruyu sorarken uyur. Biraz sonra uyanır. Marcel onu evde yalnız bırakmaz. Çocuğu da yoktur. Belki de eksiği bir çocuktur. Ama bunu kendisi de bilmez. Marcel'in ona gereksinimi vardır. Bununla yetinir, ama mutlu

değildir. *"Belki de sevmiyordu onu. Çünkü sevginin kin dolu bile olsa yüzü böyle asık değildir."* diye düşünür. Gece karanlıkta birbirlerini görmeden el yordamıyla sevişirler. Kocasını sevmez. Çoktan ayrılmış olmaları gerekir. Ama yine de bir erkeğe küçük, saçma sapan alışkanlıkla gereksinimi vardır. İçini bir sıkıntı kaplar. Anlamını daha sonra çözemeyeceği sessiz bir çağrı duyar. Kendini otelden dışarı atar. Buz gibi bir hava ciğerlerini yakar. Kaleye giden yol boştur. Kuru ve soğuk gecenin derinliklerinde hiç durmadan binlerce yıldız doğar, hemen kopan buz tanecikleri belli etmeden ufka doğru kayar.

Kaleden baktığı çöl gecesiyle bir tür mistik birleşme yaşar ve bunu şöyle anlatır: *"Korkunun önünden kaçarak amaçsız çılgınca koştuğu bunca yıldan sonra işte durmuştu. Aynı zamanda, ona kökenini bulmuş gibi geliyor, can suyu artık titremez olmuş bedeninde yeniden yükseliyordu. Olanca gücümle karnını korkuluğa yaslanmış hareket halindeki gökyüzüne uzanmış sadece yüreğinde yatışmasını ve içini sessizliğin kaplamasını bekliyordu. Zaman dayanılmaz bir tatlılıkla gecenin suyu Janine'i doldurmaya başladı, soğuğu örttü, benliğinin karanlık derininden yavaş yavaş yükselip sürekli dalgalar halinde iniltilerle dolu ağzına kadar taştı. Bir an sonra, üzerinde tüm gökyüzü yayılmış soğuk toprağa serilmişti."* Janine aynı sakınırlılıkla kocasının yanına döner. Uyuyamaz, ağlar.

Bu fiziksel bir aldatma değildir. Ama sonuçta aldatmadır işte. Milyonlarca kadının duyguları da Janine'nin duyguları ile aynıdır herhalde. İşte kocasınca daha az arzulanan kadını başkası beğenirse, cinselliğini sınırlanmış yaşamında kendisini arzulayan biri ile sınırsız cinselliği yaşamayı isteyebilir.

Bazen Janine'nin yaptığı gibi sanal aldatmalarla kendini oyalarken, bazen de Emma gibi aşığı olan kişiye duyduğu sevgi bitmesine karşın cinsel dürtülerle kocasını aldatmayı sürdürür.

Kadın, evliliğin onu özgürleştireceği yalanı ile büyür. Bütün tutkular, istemler evliliğe ertelenir. Evlilikte aradıklarını bulamayan, kendi içkinliğine hapsolan kadın da bazen aldatmaya hazır hale gelebilir. Bihter de kendisini tam anlamıyla kocasına verememiş bir kadındır. Vücudunda duyduğu cinsel açlık onu aldatmaya hazır hale getirir.

Bazen de kadın onu görmezden gelen kocasından öç almak ister, kendini başkasının kollarına atar. Onu aldatır, bir nevi hıncını alır. Schopenhauer *"Cinsel iç güdüler, yaşama isteğinin tam bir ifadesi aynı zamanda bu isteğin birleşik şeklidir."*(10) der. Kadınlar çoğu kez, cinsel dürtülerini baskı altına alır. Bu koşullandırma, vücutta fiziksel hastalıklar ortaya çıkarır. Emma da başlangıçta bu dürtülerini içine gömmeye çalışmış, ama vücudunda saptanamayan rahatsızlıklar ortaya çıkmıştır. Emma'yla Bihter'de aldatmanın kaynağı aşkları değildir. İkisi de aşkları bittiği halde cinsel dürtülerle ilişkilerini sürdürmeye çalışırlar. Bihter aldatan kadın olmasının diğer bir nedeni olarak da annesini gösterir. Çünkü o düşmüş bir kadının kızıdır.

Anna'ysa cinsel açlığının peşinden gitmez. O bugüne kadar kocasına duyumsayamadığı bir duyguyu Vronsky'e duyar. Aldatmasının nedeni aşktır. Aşkı uğruna terk ettiği oğlunu hep özler, kaybettiklerinin aşkına değip değmediğini sorgular.

Aşk Yok mu?

İnsan toplumsal bir varlıktır. Arzuladığı mutluluğa bir başka insanın varlığıyla ulaşabilecektir. Aşk, iki insanın mutluluğa kavuşmasındaki evrensel zorunluluktur. Aşk içinde sevgi, saygı cinsellik, erotizm gibi duyguların yanı sıra, düşmanlığı, çekişmeyi, korkuyu, kıskançlığı ve nefreti de içerir. Kadın ve erkek yaradılışları üzerine eski Yunanistan'dea Filozof Platon'un anlattığı efsaneyi sizinle paylaşmak isterim. *"Yeryüzünde görünen ilk insan birçok bakımlardan bugünkü insana benzemiyordu. Benzemiyordu, çünkü ilk insan ne sadece erkek, ne sadece kadındı. Erkek ve dişilik özelliklerini varlığında birleştiren bir yaratıktı. Hem erkek, hem de dişiydi. Uzun zaman bu durumda yaşayan insan günün birinde mahiyeti bilinmeyen bir günah işledi. Tanrılar onun bu günahını affetmediler. Varlığını ikiye bölmek, erkeklik ve dişilik yanlarını birbirinden ayırmak, daha doğrusu ondan, bir erkek, diğeri kadın olmak üzere iki yeni varlık yaratmak suretiyle onu cezalandırdılar. Böylece kadın ve erkek dediğimiz varlıklar ortaya çıktılar, ama bu varlıklar daima bölünmeden önceki hayatlarının özlemini duydular."*(11) Bu efsane belki doğru belki de yalan. Ama bir gerçek var ki: hepimiz aşkı ararken de yaşarken de, kendi varlığımızı karşımızdaki kişinin varlığı ile bütünleştiririz. Bu yadsınacak bir duygu değildir. Evlilik ve evlilik dışı ilişkilerde, mutsuzluğun temelinde yatan şey, kadın ve erkeğin aşk'a yüklediği anlam farklılığıdır.

Bakın Byron Aşkı nasıl tanımlıyor: *"Aşk, erkeğin yaşamının yalnız bir parçası, kadınınsa tümüdür."* Nietzsche de bu sözleri doğrularcasına bakın neler söylüyor; *"Bu aşk sözcüğü gerçekten de, erkek ve kadın için ayrı ayrı şeyler anlatır. Kadının aşktan anladığı açıktır. Onun için aşk yalnız bağlılık değil. başka bir şeye bakmadan bir insanın hem ruhu hem de bedeniyle tüm olarak kendini vermesidir. İşte bu koşulsuzluktur kadının aşkını bir inanç, beslediği tek inanç haline getiren. Erkeğe gelince. bir kadını sevdiği zaman ondan işte bu aşkı bekler, ister ama kadından beklediği duyguyu kendisi için de varsaymaktan uzak mı uzaktır, aynı koşulsuz teslim oluşu onaylayan erkekler çıksa bile, bunlara erkek denemez."*(12)

Sofia Tolstoy'la evlenir evlenmez kocasını sevmediğini anlamıştır. Tolstoy ona kırıcı davranmaktadır. Umutsuzluk, can sıkıntısı, hüzün gibi tutkuların yanında kocasını kıskanır. Güncesinde bunu şöyle anlatır: *"Yalnız beni düşünmesini, beni düşlemesini beni sevmesini isterdim. Şunu ya da bunu severim dediğim an söylediğime pişman oluyor. Liovaçka'dan başka bir şeyi sevmediğimi hissediyorum. Oysa daha başka bir şeyi, onun işine duyduğu sevgiyle sevmem gerekirdi... Ama onsuz öyle bunalıyorum ki ondan ayrılmama ihtiyacının gün günden arttığını hissediyorum."*(13)

Bu sözler, evli kadınların gerçek sevgiden yoksun, sıradanlaşmış ilişkilerini sanal düşler kurarak akılsal bir temele oturtma çabasını anlatması bakımından ürkütücüdür.

Emma da kocasını aldattıktan sonra, gerçek sevgiyi yine kocasında bulacağını düşünür. Ama düşüncesi gerçekle bağdaşmadığı için yeniden başka bir aşk arayışına başlar. İstediği aşk değil, şehvet duygularının tatminidir.

Bihter de mutluluğu, aşkı kocasında bulmayı umar. Ancak bütün varlığı ile onu sevemez. Annesi gibi kocasını aldatmayı da istemez. Ama o anasının kızıdır. Genlerinde bu vardır. Bu duyguya karşı koyamaz. Behlül'e teslim olur. Onun da aldatmasının temelinde aşk değil, cinsellik yatar.

Aşk, yasaklarla, korkularla, içi boşaltılmış değerler sistemiyle sürdürülebilecek bir duygu değildir. Kadınlar düşünsel ve bedensel aşklarını toplumsal koşullandırmalar sonucunda çoğu kez özgürce yaşayamazlar. Emma'nın kendinden küçük sevgilisi Leon, Emma'nın bu baştan çıkarıcılığı nereden öğrendiğini düşünür. Oysa ki kadını baştan çıkaran bir erkeğin bunu nereden öğrendiğinin pek önemi yoktur. Aksine erkek bu tecrübesi ile övünür. Çoğu kez kadınlar Emma ve Bihter'in cinsel açlığa duyduğu özlemi dillendirmekten bile kaçınırlar. Ahlak adına kendini denetleyen bu kadınlar bazen de bu duyguyu engellemeyi başaramaz. Emma da, Bihter de bu duygulara, yenilmiş kadınlardır.

Anna'ysa Vronsky'e gerçekten aşık olmuştur. Aşkını gizlemez. İlişkisini kocasına açıkça söyleme cesaretini gösterir, sevdiği adamla evlenip mutlu olmak için her şeyi göze alır.

Çok sevdiği oğlundan ayrılır. Rusya dışında yaşamaya başlar.

Cesurdur, kadının tek taraflı olarak köleliğine başkaldırmıştır. Kendi varlığını onun varlığı ile bütünleştirir. Vonsky'a bütün benliği ile bağlanır. İlgisini sürekli onun üzerinde tutar. Vronsky'nin sürekli yanında kalmasını ister, onun dışarıdaki diğer insanlarla ilişki kurmasından rahatsız olur. İçini yavaş yavaş kıskançlık duygusu kaplar.

Anna'yı oğlundan ve çevresinden kopartan aşk Vronsky'de aynı şiddette değildir. Anna'nın aşırı ilgisinden sıkılan Vronsky, Anna'ya acımaya başlar. Sevgilisince beğenilmeyen, arzulanmayan kadını, çevresi de dışlayarak acınacak duruma düşürdüğü için ölümü düşünmeye başlar.

Aşkını, kıskançlığın kıskacında bırakan Anna, sinirlidir, huysuzdur. Başka kadınların varlığı onu huysuzlandırır. Öfkelidir. Aşk yerini nefrete bırakmıştır. Anna kendini öldürmeyi düşünmeye başlar. Böylece Vronsky'den öcünü alacaktır. Kıskançlık, acı, kızgınlık, hiddet, korku, keder, kaybetme içgüdüsü, bırakılma, üzülme gibi içsel öğelerin yanı sıra, fiziksel belirtilerde içerir. İşte bu karmaşık duyguların insanı nereye sürükleyeceğini bilmek zordur. Aşk yaşama içgüdüsünü çoşturur. Sona eren aşksa kıskançlığın kıskacında, insanın içinde yarattığı bölünmelerle ölüm içgüdüsünü çağırmaya başlar. İşte Anna, Bihter, Emma kurtuluşu ölümde bulmuşlar, öç alma içgüdüsü ile intihar yolunu seçmişlerdir.

İntihar Kurtuluş mu?

Aşk gibi ölüm de evrensel bir gerçekliktir. Hayattan intihar ederek kopmak, öç almak, sevdiklerne acı çektirmek, gerçeklerle yüzleşmekten korkmak, kaçınmak olabilir. Belki de yaşamımızda bulamadığımız dengeyi ölümde bulmayı düşündüğümüz için de intihar bir çözüm olarak düşünülebilir. Ya da bunların tümü.

Bu üç kadın intiharı kurtuluş görürler. İntihar gerçekten kurtuluş mu? Bu soruya yanıt vermek o kadar kolay değil. İntihar ve ölümün cevabını felsefede aradım. Çeşitli filozofların intihar ve ölümle ilgili görüşlerini sizlerle paylaşarak belki bu üç kadının intiharının trajik olup olmadığına karar verebiliriz.

Hegesias'a göre, *"Yaşamak acı çekmektir. Yaşamanın ereği mutluluk olduğuna göre, ereği asla gerçekleştirilmeyecek bir yaşamda direnmenin anlamı yoktur."*(14) Platon'a göre der; *"Umutsuz hastalığa yakalananlar kendilerini öldürmelidirler, çünkü ölüm iyileşmeyecek bir hastalıktan daha iyidir."*(15)

Schopenhaur'da karamsar bir dünya görüşü vardır. *"Ancak yaşamayı yadsımanın bir şekli olan intiharı uygun bulmaz... çünkü kendisini öldüren, bütün görünmelerinde yaşamın kendisini değil de ancak o andaki kendisi için hoş olmayan, katlanamadığı biçimini reddetmektir. Dolayısıyla intihar öze değil, ancak özün bir görünüşüne dokunabilmektir. Oysa Schopenhaur'un istediği, istencin kendisine, doğrudan doğruya öze karşı gelmek, karşı çıkmaktır."*(16)

Albert Camus ise, intihar için bakın ne söylüyor: *"Gerçekten önemli olan bir tek felsefe sorunu vardır; intihar. Yaşamın yaşanmaya değip değmediği konusunda bir yargıya varmak, felsefenin temel sorusuna yanıt vermektir."*(17) Birçok insan yaşamın yaşanmaya değmediğini düşünerek intihar etmiştir. O zaman cevap aramamız gereken şey yaşamın anlamı nedir? Bu soruyu nasıl yanıtlamalıyız? Bu soruya intiharla cevap veren kimse bireysel düşüncesini topluma açıklamış oluyor. Camus bunu şu sözlerle açıklıyor: *"Böyle bir edim, yüreğin sessizliğinde, tıpkı büyük bir yapıt gibi hazırlanır. İnsan kendi de bilmez bunu. Bir akşam tetiğe basar ya da kendini sulara bırakır."*(18) *Sevdiklerinden öç alma isteği, kıskançlık çözümsüzlük gibi.* İç dünyalarında çalkantılar yaşayan, dış dünya ile de bağları kopan bu insanlar umut ya da intihar yoluyla kendilerinden de kurtulmuş mu oluyor?

Camus intiharla ilgili düşüncelerine şöyle devam ediyor: *"Birçok nedenlerden dolayı yaşamın buyurduklarını yapar dururuz, bu nedenlerden birisi de alışkanlıktır. İsteyerek ölmek, bu alışkanlığın gülünçlüğünü yaşamak için hiçbir derin neden bulunmadığının her gün yinelenen bu çırpınmanın anlamsızlığının, acı çekmenin yararsızlığının içgüdüyle de olsa benimsenmiş olmasını gerektirir."*

Acaba bu üç kadın da yukarıda anlatmaya çalıştığım nedenlerde mi hayattan kopmuşlardır? Yoksa, uğradıkları hayal kırıklığının ruhlarında yarattığı bölünmelerle mi hayattan kopmuşlardır? Genellikle kadınlar, sevdikleri insan için artık önemli olmadıklarını hissettikleri zaman, kıskançlık duygusu içlerini kaplar. Sevdiğince beğenilmeyen, arzulanmayan kadın, acınacak duruma düşmüşse, önce kendine acır, sonra da içgüdüsel bölünmelerle ölmeyi yaşamaya tercih eder.

Sonuç olarak, ben bu üç kadının da ölümünün trajik olduğunu düşünüyorum.

KIŞ DUYGULANIŞI

Kış sırtında upuzun, bembeyaz pelerini
Gezindi yeryüzünde, girdi köşe bucağa
Sessizlik kuşağını sardı beline doğa
Kulağını acıtan çığlık küpelerini

Çıkarmağa üşendi öfkeli, deli rüzgar
Gürültüler çözüldü, savruldu salkım saçak
Üşüyen yüreğimi ne olur sımsıkı sar
Ey sevginin şimşeği benim de içimde çak!..

Sedat UMRAN

Dipnotlar

1. Lev Tolstoy, *Anna Karenina*, Çev. Rasin Tınaz, Hayat Neşriyat, İst., 1970.
2. Gustave Flaubert, *Madam Bovary*, Çev. Serpil Kapsız, Morpa Kültür Yayınları, İst., 1997.
3. Halit Ziya Uşaklıgil, *Aşk-ı Memnu*, Özgür Yayınları, İst., 2002.
4. Aktaran Simone de Beauvair, *Evlilik Çağı* syf. 79. Bertan Onaran, Payel Yayınları, İst., 1974.
5. a.g.e. syf. 115.
6. Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, syf. 62, Remzi Kitabevi. İst., 2000.
7 Afşar Timuçin, *Aristoteles Felsefesi*, syf. 121, Kavram Yayınları, İst., 1976.
8. Macit Gökberk, a.g.e., syf. 329.
9. Albert Camus, *Sürgün ve Krallık*, Çev. N. Önal, Varlık Yayınları, İst., 1994.
10. August Bebel, *Kadın ve Sosyalizm*, syf. 65, Çev. Sabiha Zekeriya Sertel. Toplum Yayınevi. Ankara, 1975.
11. Aktaran Simone de Beauvoir, *Bağımsızlığa Doğru*, syf. 77, Çev. Bertan Onaran, Payel Yayınları, İst., 1975.
12. a.g.e., syf. 91.
13. Aktaran Simone de Beauvoir, *Evlilik Çağı*, syf. 91.
14. Orhan Hançerioğlu, *Felsefe Sözlüğü*, syf. 181, Remzi Kitabevi, İst., 1975.
15. a.g.e. syf. 181.
16. Macit Gökberk, a.g.e. syf. 405.
17 Orhan Hançerlioğlu, a.g.e., syf. 181.
18. Albert Camus, a.g.e.

Fazıl Hüsnü DAĞLARCA'nın GERÇEK ŞİİRİNİN İNGİLİZCE ÇEVİRİSİ

Çeviren: Anıl MERİÇELLİ

GERÇEK

Ayağa kalk der biri
Kimsin derim
Ben güzelliğim der
İşte başım geçer ağaçları kuşları
Başım değer yıldızlara

Ayağa kalk der biri
Kimsin derim
Ben bilgiyim der
Geçer omuzlarım ovaları dağları
Başım aydınlığa değer

Ayağa kalk der biri
Kimsin derim
Ben toplumum der
Başım birdenbire aşar hepsini bana anlatılanların
Başım değer gerçeğe

The Reality

"Stand up," says somebody
"Who are you," I ask
"I am the beauty," he says
My head surpasses the trees, the birds
My head touches the stars

"Stand up," says somebody
"Who are you," I ask
"I am the knowledge," he says
My shoulders pass the lowlands, the mountains
My head touches the brightness

"Stand up," says somebody
"Who are you," I ask
"I am the community," he says
My head surpasses all those narrated to me
My head touches the reality

TERÖR: KİMDEN? NEDEN? NASIL?

Temel DEMİRER

"Gün gelir bir sürü şey
zoruna gitmeye başlar gerçeğin."(1)

Ahmet Muhip Dıranas'ın, *"Ey unutuş! Kurtar bu gamlardan beni..." "Aynı siyah güneş, aynı siyah, Aynı susayış, aynı koşuş, aynı.../ Of... hep aynı şey, aynı şey, aynı şey,/ Aynı, aynı, aynı, aynı aynı..."* Ya da Ahmet Telli'nin, *"Uzun uzun bakıyorum kıvrılan sokaklara/ tek bir yaprak bile kıpırdamıyor nedense/ ve tek tek söndürüyor ışıklarını varoşlar/ alnımı kırık bir cama yaslıyorum, kanıyor/ kanımın pıhtılarında güllerin serinliği/ ve fakat bir cellat gibi yetişiyor pusudaki/ Dilimin ucunda küfre dönüşüyor her sözcük..."* dizeleriyle betimlenmesi de mümkün olan bir kesitte yazacaklarımız teröristin terörü hakkındadır; ya da bir diğer deyişle terörün "5N 1K"sına ilişkindir...

Teröristin terörüne ilişkin "5N 1K"nın yanıtında birinci anahtar sözcük "İmparatorluk"tur...

"İmparatorluk, devletlerarası bir hiyerarşinin liderliği anlamına gelen hegemonyadan farklı olarak diğer devletlerin egemenliklerini zayıflatarak, sınırlarını geçirgenleştirerek, giderek değiştirerek, ittifakları tâbiyetlere dönüştürerek kendi iradesinin geçerli olduğu bir sürekli -kesintisiz- siyasi coğrafya oluşturmaya çalışır. Bu nedenlerle hem küreselleşme hem de imparatorluk projesinde, devletin, özellikle ulusal devletin ülke toprakları üzerindeki egemenliği, merkezi yönetimi, mekân düzenleme açısından aşılması gereken bir engel oluşturur. Bugün küreselleşme ve imparatorluk projelerinin çakıştığı momentteyiz..."(2)

Yine teröristin terörüne ilişkin "5N 1K"nın yanıtında ikinci anahtar sözcük ise, *"Kapitalizm [sömürücü-b.n.] azınlık uygarlığı"*dır,(3) vurgusuyla betimlenebilecek *"küreselleşme"*dir...

Üçüncü anahtar sözcük ise ABD'dir...

Bu noktada Prof. Dr. James Petras, günümüz dünyasını açıklamak için kullanılması gereken kavramın *"ABD emperyalizmi"* olduğu vurgusuyla ekliyor: *"Emperyalizm kavramı uluslararası ilişkilerin açıklanmasında bilgi sunar. Kavram, çatışmaların, savaşların ve direnişlerin açıklamasını yapar. Kavram bu özelliklerinin yanında çokuluslu şirketlerin kaynağının kimlerde olduğunu ve kimler tarafından kullanıldığını açıklar. Kavram ayrıca, kârların ve faizlerin nasıl dışarı akıtıldığını anlamamıza da yardımcı olur..."*(4)

Yine *"Emperyalizmin 1991'deki Körfez Savaşı'ndan itibaren daha saldırgan bir aşamaya girdiği saptamasından hareketle, bu dönemi 'büyük kutuplaşmalar dönemi' olarak niteleyen Petras devamla şunlara dikkat çekiyor: Kimi sol çevrelerin 'ABD emperyalizmine karşı AB projesine destek verme' tutumu hatalıdır... Dünyada savaşa, IMF'ye, tekellere karşı çok güçlü halk hareketlerinin ortaya çıkmıştır..."*(5)

Ve *"made in USA"* patentli bu dünyada *"Olan bitenlerin garipliği hakkında en güzel açıklamayı ünlü komedyen ve oyuncu Chris Rock yapıyor: 'En iyi rapçinin bir beyaz, en iyi golfçünün bir siyah, NBA Basketbol Ligi'ndeki en uzun oyuncunun bir Çinli olduğu, Fransa'nın Amerika'yı küstahlıkla suçladığı, Almanya'nın savaşa gitmek istemediği, Amerika'daki en güçlü üç adamın Bush, Dick ve Colin adını taşıdığı zaman dünya çıldırıyor demektir. Daha fazla bir şey söylemeye gerek var mı?' "* (6)

Dördüncü anahtar sözcük de *"Gösteri Toplumu İllüzyonu"*dur...

"11 Eylül'den sonra adeta 'gösteri toplumu' ötesi bir dünyada yaşamaya başladık. Uluslararası medya tekelleri her gün karşımıza kimi gerçeklikten kopartılmış, kimi de hiç yoktan yaratılmış imajlardan, hem de bu kez, Hegelci bir söylemle, tüketim toplumu aşamasındaki sermayenin mantığının dışa vurumunun ifadeleri olarak değil, daha çok 'bir siyasi projenin', hatta 'imparatorun' bakış açısıyla kurgulanmış yeni 'gösteriler' sunuyor..." (7)

Tam da bunu için İrlanda tarihi ve sömürgeci İngiltere vahşeti;(8) ya da Frankist terörün mağduru Bask gerçeği hasıraltı ediliyor...(9)

Örneğin *"İspanya Başbakanı Aznar'ın savaşta Bush'u desteklemesinin ödülü, ETA'nın siyasi kanadı Batasuna partisinin ABD'nin terör örgütleri listesine girmesi oldu..."*(10)

"İspanya'da Anayasa Mahkemesi'nin, Bask Bölgesi partisi Batasuna'yı kapatma kararını onaylaması, hükümet ve muhalefet tarafından memnuniyetle karşılandı..."(11)

"İspanya anti-terör polisinin, Basklı gazetecilere işkence yaptığı dile getirildi..."(12)

Beşinci anahtar sözcük *"yalan + korku"*dur...

"XIX. Yüzyılda, ölüm döşeğindeki bir hükümdarın ruhani danışmanı sorar: *'Düşmanını affediyor musun?', hükümdar hiçbir suçluluk duygusu hissetmeden (tertemiz bir vicdanla) yanıtlar: 'Düşmanım yok, hepsini öldürdüm'* "(13)

I. AYRIM: TERÖR VE TERÖRİSTE DAİR

"Dünya, kötülük yapanlar
nedeniyle değil, seyredip de
hiçbir şey yapmayanlar
yüzünden tehlikeli bir yer..." (14)

Terör ve terörizm konusuna, Güray Öz'ün, kapsamlı bir tanım denemesini (ve yaşamsal önemdeki uyarılarını) naklederek başlayalım: *"Terör korkunun egemenliğidir. Sizi köşenize sıkıştıran, karanlık içinde, kulağınız kirişte bekleten, seslerden, ışıktan ve akıldan uzaklaştıran gürültüye de terör denebilir. Silahların gölgesi yüzünüze düştüğünde, düşünmeyi bir yana bırakmışsanız, terör kapınızı çalmış demektir. Terör sizi yaşamaktan bezdiren şeydir.*

Sizi yıldıran, 'Ne olacaksa olsun artık' dedirten, elinizdeki işi bıraktıran ve sizi teslim alan koyu karanlığa terör deniyor.

Başka türlüsü de var.

Hiçbir mantıklı neden olmaksızın, düşüncelerinizi değiştirmeye, inandıklarınıza inanmamaya, yönünüzü güce doğru dönmeye başlamışsanız, o yakınlarınızda bir yerdedir. 'Yükselen dalgalar' size çekici geliyorsa, düşmanınızı tarifsiz ve ölçüsüz sevmeye başlamışsanız, hayatınızı değiştirmek, köleliğin imparatorluğunda rahat etmek istiyorsanız, hayatla didişmekten bıkmışsanız, sizi kurtarmak zordur.

Büyük, silahlı ve nobran bir güç, her yere, her şeye sızmaya başladı.

Soluk aldığınızda onun kokusunu duyuyorsunuz. Uzaklardan bir yerlerden onun tanklarının sesleri geliyor, silahlardan çıkan alevin sıcağı yüzünüze vuruyor. Televizyon kanallarında birdenbire karşınıza çıkan, alev silahlarıyla insan kavuranların koşuşturduğu filmde ve reklam arasında, onun 'Seni teslim alıyorum' diyen sesi yankılanıyor. O tatsız ve yapışkan kültür bulamacı elinize, kolunuza bulaşıyor.

Alışkanlıklarınızın değişmeye başladığını seziyor, daha doğrusu onların güzel renklerinin usul usul kaybolmaya yüz tuttuğunu dehşet içinde anlıyorsunuz.

Dehşet, terör demektir zaten.

Ve onun başka, daha ince yöntemleri de vardır.

Sinsi yöntemlerdir bunlar. Kuşatma yöntemleridir. Korkunun eşliğinde size 'çıkış yolları' gösterir. Kurtuluşunuzun ve onurunuzun nasıl korunabileceğine dair mavallar okur size. Alanı daraltır. Artık eleştiri olmayacaktır. Savunduklarınızla alay eder. Milyonlarca insanın, işçinin, işsizin, yoksulun, köylünün durumunu anlatmaya kalktığınızda size güler.

Modası geçmiş ve eskimişsinizdir. Başka galaksilerde yaşıyorsunuzdur. İnsanca yaşamanın yollarını aramanın anlamı kalmamış, sosyal demokrasi teslim alınmış, sosyalizm ölmüş, Marx ve Engels gömülmüş, Fidel son günlerini yaşamaktadır. Tarihin sonu da gelmiştir zaten, kapitalizmin ebedi imparatorluğu başlamıştır.

Dünya egemeninin karşısında durmak mümkün değildir artık. O, işte Irak'ta astığı astık, kestiği kestik bir imparatordur. Asker istiyorsa asker göndermek, istemiyorsa geri çekmek gereklidir. Ona boyun eğmek, 'uygarlığın' birinci koşulu haline gelmiştir. Onun gazete köşesindeki sefil suflörü yeni rolünüzü köpeksi bir üslupla fısıldar: 'Durumu anlamayan ahmaktır. Fikrin ve bilginin paramparça olduğu, bölük pörçük yaşamlardan dehşetengiz resimlerin yapılabildiği şu tuhaf ve büyüleyici postmodern çağımızda, onun insanı uçuran entelektüel afyonuna teslim olmaktan başka çare var mı?'

Sonra sesini yükseltir ve köhne nutkunu çakal yüzüyle sürdürür:

'Teslim olmanın 'güzelliğini', 'şiirselliğini' hâlâ anlamayan kaz kafalılar için o yıldırıcı gürültü, o kendini durmadan tekrar eden liberal şarkı yeterli değilse eğer, terörün 'entelektüel' biçimleri kâfi gelmiyorsa bu ahmaklara, hâlâ insan, sınıf, bağımsızlık, kurtuluş, sosyalizm gibi lafları yineleyip duruyorsa bu iflah olmaz 'muhafazakârlar', onlara terörün çıplak yüzü de gösterilebilir. Aslında onun tadını bilirler. Unutmuşlarsa da önemli değil, hatırlayacaklardır.'

Gerçekten de hatırlıyoruz. Hâlâ yaşadıklarımızı nasıl unutabiliriz ki?

Terörün sırtlan yüzünü, eskimeyen umutlar, eskimeyen hayatlarla birlikte hep hatırlıyoruz.

'Bana katlanacak, bana alışacaksın' diyen 'entelektüel' terör ise damardan girmek istiyor... Asıl tehlike de odur zaten..."(15)

I.1-) SORUNUN "GENEL"İ...

"Bir şeyi bilmek için, bütün yanlarını, bütün bağlantılarını ve ara bağlantılarını kavramamız, incelememiz gerekir."(16)

"Terör bir toplumda bir grubun halkın direnişini kırmak için kaçırmadan, cinayete kadar uzanan ve amacı sindirmek, belli düşünce ve davranışları benimsetmek olan, ulusal ya da uluslararası düzenin yasal saymadığı araç ve taktiklerin kullanıldığı,(17) yaralama, yıkma ve öldürmeye kadar varabilen(18) bir eylem biçimi, bir savaşım doktrinidir Terörü dilimizde dehşet karşılığı olarak da kullanabiliriz. Bu terim politik söylemlerde kesin bir anlam taşımamaktadır. Çünkü terim oldukça duygusal ve hatta isterik içerikli bağlamlarda ortaya çıkmakta ve kullanımı bu bağlamlarda sürmektedir.(19) Bu kavram genellikle devlet dışı güçlerin eylemlerini ifade etmek için kullanılmaktadır. Ancak günümüzde terörün devletlere atfedilerek kullanılması gruplara ya da kişilere atfen kullanılması kadar olmasa da yaygın ve normaldir.

Avrupa ve Osmanlı tarihinden iki örnek verecek olursak, 1792-1794 yılları Fransa'sında terör, giyotin, şüpheli kişilerin tutuklanmaları ve vatandaşların hayatlarının yakından denetlenmesi vb. yollarla iktidarın şiddet kullanmasını simgelemektedir.(20) Bu tarz bir yönelimi babasının ölüm haberinden sonra Manisa'dan kendi muhafız birlikleri ile kalkıp Ceneviz gemileri ile Sarayburnu'na gelen ve Amasya'dan tahta erişmeye çalışan kardeşinden önce tahta çıkan II. Selim'in elinin eriştiği her yaştaki şehzadeyi boğdurup, kardeşlerinin ölülerini Ayasofya önünde kurdurulan siyah kıl çadırlarda halka teşhir etmesi örneğinde de görebiliriz.(21) Ancak ilginç bir şekilde bu tür uygulamalara yakın eylemler aynı güce erişemeyen gruplarca yapıldığında Noam Chomsky'inin deyimiyle onların karşısına hukuk çıkarılır. Onlar şiddete başvurduklarında anti-şiddet hukuk işlemeye başlar. Yani şiddete başvurma eleştirilerinde bir statükoculuk söz konusudur.(22) Aslında şiddete başvuran gruplar da devletler gibi 'başka çıkar yol' görmedikleri,(23) eylemleriyle uğratıldıkları haksızlıkları, kuşatılmışlıkları, zulümleri protesto ettikleri ve hatta bunu kendi canlarını feda ederek yaptıkları ve ayrıca emperyalistlerden farklı olarak ellerinde fazla bir alternatifleri de bulunmadığı iddiasındadırlar.(24)

Şiddete başvurma konusundaki diğer bir ilginçlik, savaş sırasında şiddete başvurmakla savaş dışı ortamlarda vuku bulan '*asimetrik savaş*'ın eşit derecede görülmemesidir. Cebir ve kuvvetin savaş kuralları çerçevesinde kullanılması şiddete başvurmak sayılmamaktadır.(25) Yakın dünya tarihine bakacak olursak, müttefiklerin İkinci Dünya Savaşı'nda Alman şehirlerini bombalaması ve ABD'nin Nagasaki ve Hiroşima'ya nükleer bomba atması gibi olayların tek amacı savaşa katılmayan kişilerin öldürülmesidir.(26) Ancak aslolan devletlerin menfaatleri olunca bu eylemler makul karşılanabilmektedir.

Resmi şiddet ayrıca bir misilleme, yasadışı şiddete veya sözde yasadışı şiddet tehdidine karşı bir cevap olmasıyla da savunulur. Bu nedenle resmi öldürme eylemleri, devletten alınan emirler sonucu ortaya çıkmasıyla yasadışı şiddetten ayrılır ve kolektif olarak hareket eden birkaç aracı tarafından uygulanır ve birtakım 'yüce' amaçlara hizmet etmesi bakımından da müdafaa edilir. Bu ayırıcı özellikler resmi şiddeti 'meşru' kılan temellerdir. Yetkililer tarafından öldürülen insan sayısının, ayaklananlar tarafından öldürülen insan sayısından kat kat fazla olmasına rağmen resmi şiddete gösterilen hoşgörü, halkın şiddet eylemcisi olarak devleti değil, ayaklananları görmesinden de kaynaklanmaktadır. Kamuoyu resmi şiddeti desteklemektedir. Ancak resmi şiddet eylemleri bir devletin kendi sınırları içinde kabul görür. Dışarıda ise onay almaz.(27)

1970'lerin sonu ve özellikle 1980'li yıllarla birlikte devlet ve kurulu düzenler şiddet eylemlerine başvuran, silahlı bir mücadele yürüttüklerini söyleyen hareketleri, ideolojilerine göre ayırmayı bir yana bırakarak, aynı kategoride, terörist hareket adı atında tanımlamaya başladılar. Bunların eylemlerini gerekçelendirdikleri ideolojilerin ikincil bir değer taşıdığı bir terörizm akımının uzantıları, tezahürleri olarak görülmeleri gerektiğini öne süren bir yaklaşım geliştirildi ve geniş ölçüde de benimsetildi. Bu terminolojiye geçiş basit bir adlandırma değişikliği değildir. Çünkü ilkin, bir hareketin öncelikle ideolojisiyle tanımlandığı geçmişte, kullandığı şiddet ve silahlı yöntemlerin siyasal bir amaca hizmet ettiği, iktidarı ve devleti ele geçirme hedefine matuf olduğu kabul edilirdi. Yeni terminolojiyse böylesi bir amacın ya zaten olmadığı ya da ciddiye alınır bir değer taşımadığını varsaymakta veya ima etmektedir. Amaç bizatihi eylemin kendisidir ve terör olmak vasfıyla da yaratacağı korku, yıldırma ve dehşet duygusuyla hareket sahipleri, tatmin olmaktadır(28)..."(29)

"Egemen Terörün Korku Çağı" diye adlandırılması mümkün olan kesite ilişkin bir parantez açarak nakledelim: *"Üzerinde pek durulmayan bir diğer rejim değişikliği süreci daha yaşanıyor. ABD ve İngiltere'de hükümetler vatandaşlarıyla devlet, yargıyla yürütme arasındaki dengeleri köklü bir biçimde değiştiren yasalar geçiriyorlar. Önce Bush yönetimi 'Patriot Act' adlı yasayla güvenlik güçlerinin yetkilerini genişletti; vatandaşlarını yargı önüne çı-*

karmadan süresiz tutuklamaya, devlet başkanı da adeta bir kral gibi kimi vatandaşlarının anayasal haklarını ellerinden almaya başladı. Şimdi de İngiltere'de Blair yönetimi benzer bir yolda ilerliyor.

Blair hükümeti, geçenlerde 'Olağanüstü durumlara yönelik sivil tedbirler' paketini açıkladı. Bu bağlamda. hızlanan haklar ve özgürlükler tartışmaları içinde, The Independent'da yayımlanan bir başyazı. yeni iletişim ve bilgiişlem teknolojilerinin günlük yaşantımıza derin bir biçimde nüfuz ettiğine dikkat çektikten sonra çok ilginç bir gözlemde bulunuyordu: 'Bu gün bir polis devletinin gereksinim duyacağı bütün veriler çoktan hazır. Tek eksik olan, böyle bir bilginin uğruna harekete geçirilebileceği kötü niyetli bir siyasi proje ve bunu uygulayabilecek kadar insafsız ve etkin bir özne.'(30)

Blair hükümetinin önceki Savunma Bakanı Lewis Moonie'nin başkanlığında bir milletvekilleri komitesi de yasayla ilgili verdiği bir demeçte 'Demokrasimiz, sivil hak ve özgürlüklerimiz tehlike altına girebilir' dedi. Lewis Moonie de 'Bu yasa İngiltere Anayasası'nın temeli olan yasaları askıya alabilir' dedi. The Guardian 'Parlamentoya, bu güne kadar sivil hak ve özgürlükleri bu kadar tehdit eden bir yasa önerisi gelmediğini' ileri sürdü.

1920'de çıkarılan Acil Yetkiler Yasası'nın bir uzantısı olan yeni paket, 'olağanüstü' durum olarak saptanan koşullarda hükümete, parlamenter prosedürü atlayarak sıkıyönetim ilan etme, olağan hak ve özgürlükleri askıya alma yetkisi veriyor; daha sonra parlamentoda onaylatmak üzere...

Ülkenin siyasi, idari ve ekonomik istikrarına yönelik tehditler olağanüstü durum ilanı için neden oluşturabiliyor. Yasa a-) majestelerinin hükümetinin işleyişini, b-) kamusal görevlerin yerine getirilmesini, c-) bankaların ve diğer mali kuruluşların etkinliklerini aksatmasına neden olan ya da olabilecek bütün durumları kapsıyor. Nihayet yasa yerel düzeyde, yeni bir yönetim birimi olarak, herhangi bir demokratik denetime tabi olmayan 'Yerel Mukavemet Forumları' oluşturma yetkisini de getiriyor. Böylece, yalnızca terörü değil, doğal afetleri ve diğer olağanüstü durumları da kapsayan yasa, hükümetlere, kendisini tehdit etmeye başlayacak tüm siyasi. ideolojik, ekonomik muhalefetleri gerektiğinde bastırma, hatta bir askeri rejim kurabilme yetkisini de vermiş oluyor..."(31)

Egemen terörün, "güvenlik" demogojileriyle "olağanlaştırıldığı" gidişat; devletin tiran-terörist özelliklerini tahkim etmektedir...

İşte bu konuda iki örnek:(32)

"ABD Yüksek Mahkemesi, Ulusal Güvenlik Çalışmaları örgütünün açtığı davada, ABD yönetiminin. 11 Eylül saldırılarından sonra sorgulanan, gözaltına alınan ve tutuklanan kişilerin adları ve başka bilgilerini gizli tutabileceğine hükmetti. Mahkeme, örgütün, 'haber alma' ve 'ifade' özgürlüklerinin ihlâl edildiği iddiasını reddederken karar, Bush yönetiminin 'zaferi' olarak yorumlandı. Yetkililer, bilgileri açıklamanın, Kaide'nin sorgulanan görgü tanıklarını korkutmasına ve terör saldırıları planlamasına yardım edeceğini düşünüyordu..."(33)

"Uluslararası Af Örgütü, 'İnsan Hakları Evde Başlar' başlıklı raporunda, AB ülkelerinde insan hakları ihlâllerinin yaşandığı savundu. AB ofisi müdürü Rick Oosting, 'AB'nin diğer ülkelere insan hakları vaazı vermesi yeterli değil. AB önce kendine bakmazsa bu konudaki itibarı sorgulanır' dedi..."(34)

Kapitalist tahakküm ve sömürünün jandarması ABD'nin küresel çaplı terörüyle ayakta durabildiği 11 Eylül *"gerekçeli"*(?!) saldırganlık hususunda şunun görülmesi gerekiyor: *"11 Eylül sonrasında üretilen askeri doktrin ABD tarihi açısından bile oldukça uç bir örnek teşkil ediyor. Farklılık askeri güce yapılan vurgudan ziyade, bu gücün kendinde bir meşruiyete sahip olduğunun varsayılmasından kaynaklanıyor. (...)*

ABD emperyalizmi hegemonyasını sürdürebilmek adına daha fazla güç talep etmektedir. Son on yıldır sıkça dillendirilen, ulus devletin artık ekonomik ve siyasi süreçler üzerindeki denetiminin azaldığı ve yerini ulusötesi mekanizmalara terkettiği argümanı, bizzat ABD emperyalizminin güç talebi tarafından sarsılmaktadır. Çünkü güç talebini karşılayacak asıl faktör askeri, siyasi gücüyle ve hukuksal düzenlemeleriyle devlettir. (...)

ABD'nin uluslararası düzen kurgusunun hedefinde ulusal bağımsızlık vardır. ABD'nin politikasının odağında ulus devlet bulunmaktadır."(35)

Neo-liberalizm/postmodernizm ilişkisiyle(36) betimlenen bu koordinatlarda James Petras'ın da vurguladığı gibi, *"Her şeyden önce, ABD'nin genel projesini anlamamız lazım. Bu, üç temel noktada ele alınabilir: Dünya pazarına hâkim olmak, özelleştirmeler gibi süreçlerle temel üretici kaynakları ele geçirmek ve enerji kaynaklarını olabildiğince denetimi altında bulundurmak.*

Bugün ABD'nin en büyük yatırımları Asya'da bulunuyor. Bunu Kuzey Amerika takip ediyor. Ardından Avrupa geliyor. Dördüncü büyük yatırım alanı Ortadoğu ve nihayet Latin Amerika. Bu bölgelerin her biri ABD açısından kendine özgü önemler taşıyor.

ABD, Ortadoğu'da esas olarak petrole ve İsrail'i bölgede hâkim güç haline getirmeye odaklanmış durumda. Asya'da ise ihracat platformları inşası açısından büyük fırsatlar olduğunu düşünüyor..." (37)

Ve emperyalist ABD patentli bu tabloda, *"Terör nasıl durur?"* sorusuna Türkkaya Ataöv, *"ABD baş-*

ta olmak üzere, güçlü devletlerin hedeflerini zora başvurarak ele geçirmelerinin yolları kapanmalıdır," (38) diye yanıtlarken Tevfik Çavdar da ekliyor: *"Günümüzde asıl terör odağı ABD'nin, küresel kapitalizmin kendisidir. Altını çizerek yineleyelim ki kapitalist düzen suç ve suçlu üretir. Korkuyu da kendi düzeninin sürdürülebildiğini göstermek için kullanır "* (39)

I.2-) "GENEL"İN DETAYI...

"Ne istiyorsunuz? Bunlar sözcükler,
onlardan başka bir şeye sahip değiliz ki..."(40)

Evet *"Terör, genel bir karşılıkla 'korkutma, yıldırma, tedhiş'* anlamındadır. Terörün unsurları olarak da kabul edilen bu korkutma, yıldırma ve tedhiş, insanların ruhsal yapılarını aniden ve güçlü bir şekilde etkileyen korku ve şiddet şeklinde tezahür etmektedir.

Terörün birbirine benzer tanımları bulunsa da, bu güne kadar üzerinde konsensüs sağlanmış bir tanıma ulaşılamamıştır. Bunun herkes tarafından kabul edilen nedeni, kendi politik amaçları gereği bir tarafın terörist ilan ettiğini, diğer tarafın özgürlük savaşçısı olarak nitelemesidir.(41)

12 Nisan 1991 tarih ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu terörü şöyle tanımlamaktadır:

'Terör, baskı, cebir, şiddet, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasi, hukuki, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyeti'nin varlığını tehlikeye düşürmek, devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü eylemlerdir.'

Bu çerçevede terör ve terörizme ilişkin birbirinden farklı olmayan, fakat birbirini tamamlayan değişik tanımlar yapılmaktadır:

'Şiddetin sosyal, ulusal, ırksal, dinsel, fesat çıkarıcı ve benzer diğer maksatlarla ve diğer sosyal sınıflar arasında çatışma, savaşa tahrik etmek üzere planlı ve hukuk dışı olarak kullanılması.'(42)

'Terör, bir gücü, bir iktidarı zorla kabul ettirmek amacıyla sistemli bir biçimde şiddet kullanma, yıldırma, tedhiş'; terörizm ise; 'bireylerin ya da azınlıkların şiddete dayanan ve kişilere mallara ya da kurumlara yönelik siyasal eylem, bu şiddet eylemlerinin tümü.'(43)

İngiltere Terörle Mücadele mevzuatına göre terör; *'Siyasi kurumlara karşı şiddet kullanımı veya toplumun çeşitli kesimlerinin korku içinde bırakılması amacıyla şiddet kullanılmasıdır.'*(44)

Fransa Terörle Mücadele Kanununa göre terör; *'baskı veya tehdit yoluyla, mevcut kamu düzeninin ciddi olarak bozulması amacıyla bireysel veya toplu olarak bulunulan herhangi bir faaliyettir.'(45)*

Terörü, mücadelenin silahlı şekli olarak kabul eden örgütler ise terörü, tarafların resmi ve gayrı resmi silahlı güçleri arasında geçen, temel mücadele hedefi olarak düşman silahlı güçlerini azaltmayı ön gören, temel mücadele biçimi olarak da suikastlara, siyasal cinayetlere başvuran mücadele biçimi olarak tanımlamaktadırlar.(46)

Latince'de *'terror'* veya *'terrorist'* sözcüğünden kaynaklanan terör, *'alt üst edici ve felce uğratıcı aşırı korku'* olarak tanımlanır.(47)

Terör kavramının kökeni Fransız Devrimine da yanmaktadır. 5 Eylül 1793 ile 27 Temmuz 1794 arasındaki döneme ve rejime *'terör dönemi'* veya *'terör rejimi'* adı verilmiştir:

'Bu dönemde devrim hükümeti çıkardığı bir kararname ile soylular, din adamları, stokçular gibi devrim düşmanı saydığı çevreleri sindirmeye yönelik sert önlemler alarak terör uygulamasını başlatmıştır. Bu dönemde Robespierre'in önderliğindeki kamu güvenliği komitesi bütün yetkileri elinde toplayarak, kuşkulanılan kişileri yargılanma ve savunma hakkını askıya alarak jüriye yalnızca aklanma ya da ölüm cezası verme seçeneklerini bırakmıştır. Bu dönemde yaklaşık 300 bin kişi tutuklanmış, bunlardan 17 bin kadar insan mahkeme kararı ile idam edilmiş, birçok insan da yargılanmadan, ya da hapishanelerde ölmüştür. (48)

Teröre ilişkin tanımlar terörü tam olarak açıklamaya kafi gelmemektedir. Terör örgütleri yapısal olarak birbirine benzemekle birlikte, amaçları açısından farklılıklar göstermektedir. Örgütlerin bir kısmı ulusal kurtuluş mücadelesini, bir kısmı geçmişteki olayların intikamını, bir kısmı da belirli ırk ve ya dini, siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik yapıları egemen kılmayı amaç edinmektedirler. Örgütlerin amaçlarına ilişkin beyanları, terörü ve terör örgütlerini tanımlamakta birinci zorluğu ortaya çıkarmaktadır. İkinci zorluk ise, terörizm diye tanımlanan eylemlere, yine amaç unsuruna dışarıdan bakışın getirdiği farklılık sonucu oluşan ayrımcılık unsurudur.

'Birisi için terörist olan diğeri için kurtuluş savaşçısıdır.' (49)

Yukarıdaki tanımlamalardan, kavramın ilk defa bir devlet yönetimi için kullanılmış olmasından ve ayrıca her türlü gücün -pek tabii ki şiddetin- meşru kullanıcısının devlet olduğu gerçeği dikkate alındığında, asıl terörün devlet terörü olduğu inkâr edilemez.

'Kısaca, 'siyasal düşmanlarını fiziksel olarak yok etmeye karar veren korkutma politikası' olarak tanımlanan terörün kaynağı, bir şiddet örgütlenmesi olan devlettir.(...) Terör, kökeni devlet gerçeğine yaslanan bir şiddet politikası ve eylemidir. Siyasal şiddetin özel ve yoğunlaşmış bir biçimi olarak terör, nihai kertede açıkça veya örtük 'zor'a dayanır.(...) Terörün amacı siyasal hasımlarını fiziksel olarak ortadan kaldırmak ya da korkuyla sindirmektir. Böyle bir amaç şiddetin bir biçimiyle yetinemez. Örneğin şiddet, 'Koyduğum sınırı aşan, sınırsız şiddetimin de hedefi olur' tehdidi biçiminde de kendini gösterebilir... Terörün kaynağı, bazı kişilerin veya grupların sapkınlıkları ya da vb.leri değil, toplumun yöneten-yönetilenler ikilemi ile antagonistik sınıflara bölünmesinin ürünü olan devlettir.' (50)

Bir taraftan terör ve terörizmin, insanlık için çok tehlikeli bir sorun olduğu ifade edilirken, diğer taraf tan terör ve terör eylemcilerine farklı bakış açılarıyla farklı değerler atfedilmesi, terörizm kavramının tarifinde zorluk çıkarmaktadır. (...)

Teröristler değişiyor, dünün teröristleri bugünün kahramanları olabiliyor. Nedeni de basit: Tutarsızlık ve tanım yoksunluğu:(51)

'Eğer tutarlı davranmaya niyetiniz yoksa tanım da yapmazsınız. Terörizm konusunda incelediğim yirmiye yakın resmi belgenin hiçbirisinde belirgin, tutarlı bir tanıma rastlamadım. Aklımızı değil, duygularımızı harekete geçiren bol bol örnek, polemik, ithama rastlamak mümkün ama tek bir tanım bile yok.(...) Çünkü tanımlamak kendini de bağlayan bir tutarlılık gerektirecektir. İşte resmi söylemin terörizme yaklaşımındaki ilk özellik.'(52) 'ABD'nin resmi terörizm politikası, ABD'nin bir terörist devlet olduğunu ortaya koyuyor. Diğer ülkeler de en güçlü devletin en terörist devlet olması gerçeği karşısında, terörizmin tanımını yapamıyorlar'.(53)

[Bu durumda-y.n] 'Terörist Kim?' diye sorulacak olursa...(54)

St. Augustine Büyük İskender'in esir aldığı bir korsanın hikâyesini anlatır. İskender, korsana, *'Hangi cesaretle denizlerde saldırganlık yapabildin?* diye sorar. Korsan, *'Sen hangi cesaretle tüm dünyaya saldırabildin?'* diye cevaplar ve konuşmasını şöyle sürdürür: *'Ben sadece çok küçük bir gemiye sahip olduğum için hırsız diye adlandırılıyorum, sense aynı şeyi çok büyük bir donanmayla yaptığın için imparator olarak adlandırılıyorsun.'*(55)

'St. Augustine'in bu hikâyesi çağdaş Batılı kullanımdaki uluslararası terörizm kavramını aydınlatmakta, olağanüstü bir ikiyüzlülükle Batı'nın şiddet kullanımını örtbas etmek için terör olaylarına yönelik çifte standartlı tavrının temellerine işaret etmektedir.

'Terörizm' terimi XVIII. yüzyılın sonlarında özellikle hükümetlerin halkın kendisine itaat etmesini sağlamak için şiddete başvurmasıyla ilgili olarak ortaya çıkmıştır. Fakat bu ifade bütün düşünce ve onu ifade etme sistemini elinde bulunduran devleti yönetenlerin işine gelmiyordu. Bu yüzden orijinal anlamı terk edildi ve terörizm terimi birey veya gruplar tarafından yapılan 'küçük çaplı terörizm' anlamını kazandı. Terim önce kendi uyruklarına karşı şiddete başvuran imparatorları ifade ederken, şimdi güçlüleri rahatsız eden hırsızlarla sınırlandırıldı.'(56)

Chomsky, terörizmi, *'Kendimizi tüm telkinlerden kurtararak, ister imparatorların büyük çaplı, ister hırsızların küçük çaplı eylemlerinde olsun genellikle politik amaçlı olarak korkutmak veya bir şey yapmaya zorlamak için şiddet kullanma veya kullanma tehdidinde bulunma' anlamında kullanır. Chomsky, korsanın yukarıda söylenen özlü sözünün, yeni gelişen 'uluslararası terörizm'in sadece bir yönünü açıkladığını belirtirken, bir yandan da terör hareketinin terör sayılması için 'bizim tarafımızdan değil onların tarafından yapılmış olması gerekliliği'* mantığını sorgular.(57) (...)

Terör ve terörizm ile ilgili kapsamlı bilgi birikimi sunan Chomsky, terörist kültürün hakkıyla değerlendirilmesi için dışişlerinin ve basının tutumuna bakılmasını, yapılan zulmün nasıl hoşgörü ile karşılandığını, devlet terörü için nasıl bahaneler üretildiğini vurguladıktan sonra devam eder:

'Terörizm ve özellikle uluslararası terörizm kavramlarını değerlendirirken, kaynaklarımızda sıkça kullanıldığı ve örneklendiği ve özellikle ulusal ve uluslararası terörü tüm dünyaya yaydığına inandığımız için ABD ve müttefiklerini ve bunların politikalarını (savaş politikalarını) esas almaya çalıştık.

Hükümetler ve basın, örneğin, çiftliklerinde öldürülen köylülerin saldırı amacıyla silahlanmış olduklarını ileri sürmekte, kendilerini savunmak için bu yola başvurmuş olabileceklerinden bir ihtimal olarak bile söz etmemektedir, İsrail söz konusu olduğunda yorumların rengi değişmektedir. İşgalcilerin ve yerleşimcilerin savunma için silah kuşandıkları ileri sürülmekte, her seferinde haklı olduklarını kanıtlamanın bir yolu bulunmaktadır. Kinsley,58 *'davaya inanılmış olunması halinde sonuca ulaşılması için gizlenen yolların meşruiyetine de inanılmasının gerekeceğine'* işaret etmekte, bu arada binlerce sivilin canının yanmasının hoşgörü ile karşılanmasının gerekeceğini belirtmektedir. Duyarlı bir politika maliyet-kazanç analizini ihmal edemez. Analiz, ama ne analiz... Bir yanda maliyet hanesine yazılan oluk oluk akan kan ve sefilliğin her türlüsü, öte yanda ise kazanç hanesine yazılacak doğması beklenen demokratik bir düzen. El Salva-

dor ve Guatemala'da yapılan maliyet-kazanç analizinin bilançosuna bit göz atalım dilerseniz. Maliyet hanesinde 150.000 adet ceset, bir milyondan ziyade göçmen, açlıktan kırılan milyonlar, ırzına geçilmiş sayısız kadın ve işkence görmüş sayısız insan. Kazanç hanesinde ise liberal Amerikan kanaatine göre demokratik olarak nitelendirilen bir politik düzen.'(59)

Yakın geçmişte, yurttaşlarını ideolojik amaçları doğrultusunda şekillendirmeyi esas alan ulus/ kutsal devlet anlayışına sahip siyasi rejimlerin ve bu siyasi rejimlerin hukuk sistemlerinin, ideolojik yapılanmayı koruyacak tedbirlerin alınmasında faşizmi esas alan yöntemleri kullandığına tüm dünya şahit olmuştur.

İkbal Ahmed, beş tür terörizmden bahseder. Devlet terörizmi, dini terörizm, mafya terörizmi,(60) müstakil grupların siyasi terörizmi ve patolojik vakıalar. En önemlisi de devlet terörizmidir:

'Ne ilginçtir ki saydığım bu beş gruptan daima tek bir tanesinin üzerinde yoğunlaşılır, insan hayatına ve malına en az zararı olanın üzerinde. Sesini duyurmak isteyenlerin siyasi terörünün üzerinde... Oysa ki bedeli en ağır olan devlet terörüdür.'(61)

'İmparator ve taraftarlarının standartları birbirine bağlı olan iki nedenle eşsizdir. Birincisi, onların terör eylemleri terör tanımından hariç tutulur. İkincisi, kendilerine yönelik terörist eylemler olağanüstü bir ciddiyetle ele alınır ve daha sonra göreceğimiz gibi şiddete başvuruyu gerekli kılan, çok daha şiddetli ve ciddi terörist eylemlere girişmek için 'gelecekteki saldırılara karşı kendini savunmak, saldırıları önlemek için hareket etmek' olarak algılanırken diğerlerinin böyle bir makul ve 'önleyici' eylemlere kalkışma hakkı yoktur.' (62)

Bu ifadeler, özellikle 11 Eylül 2001 hadisesinden sonrasında ABD'nin bizzat terör eylemlerine girişmesinin, aynı zamanda desteklediği bir takım örgütlerin eylemlerinin terör eylemi sayılmamasının nedenini açıklamaktadır. (...)

Çağdaş terörün kaynağını buraya kadar aldığımız bazı örneklerden ve bu örneklerin çok açık ve belgeleriyle işlendiği kaynaklardan çıkarabilmek mümkündür.

Özellikle yine Chomsky, çağdaş terörün kaynağı olarak ABD yönetimini, özellikle de Reagan dönemini işaret etmektedir:

'Reagan Hükümeti birbirine bağlı ve oldukça başarılı olan üç politikaya hasredildi:

1. Yoksullardan zenginlere kaynak transferi.

2. Geleneksel olarak Pentagon yoluyla ekonomiye etki eden devlet sektöründe muazzam bir artış.

3. ABD'nin müdahalesi ve uluslararası terörizmin artışı. Bu tür politikalar halka açıkça anlatılamazdı ve bunlar sadece halkın canavardan çok korktuğu ve kendisini savunmak gerektiğini hissettiği şartlarda uygulanabilirdi... Bu şartlarda 'uluslararası terörizm' 1980'lerde 'dış politikanın özü' olarak insan haklarının yerine geçti. Zaten insan hakları da 1960'lı 'Vietnam sendromu' yıllarında düşünsel ve moral iklimdeki önemli gelişmeyi tersine çevirmek ve nüfusun büyük bölümünün örgütlenerek politik eylemlere kalkışıp karar alma mekanizmasını etkileme tehdidi anlamındaki 'demokrasi krizi'nin üstesinden gelmek için başlattığı kampanyalarının bir sonucu olarak bu yüksek konuma çıkarılmıştı.'(63)

Chomsky'nin 'Şeytan İmparatorluğu' olarak adlandırdığı ABD'nin uluslararası terörizm tehdidi, müttefiklerinde 'düzen ve istikrarı sağlamak' için oldukça rantabl kullanılmıştır."(64)

1 Cemal Süreyya.

2 Ergin Yıldızoğlu, "... 'İç Dinamik' mi?.. Hadi Canım Sen de!", Cumhuriyet, 19 Ocak 2004, s.13.

3 Erol Manisalı, "Oligarşi, Kapitalizm ve Uygarlık", Cumhuriyet, 19 Ocak 2004, s.11.

4 "Prof. James Petras: Emperyal Devletlere Karşı Savaşım Sürmeli", Cumhuriyet, 12 Ocak 2004, s.8.

5 "Büyük Kutuplaşmalar Dönemi Başladı", Evrensel, 10 Ocak 2004, s.11.

6 Zülal Kalkandelen, "En Saygı Duyulan Amerikalılar", Cumhuriyet, 4 Ocak 2004, s.10.

7 Ergin Yıldızoğlu, "Bir Noel Masalı", Cumhuriyet, 24 Aralık 2003, s.4.

8 "Kuzey İrlanda'da Kanlı Pazar olarak anılan 30 Ocak 1972'deki katliam soruşturması kapsamında yargılanan ve adı saklanan eski bir asker dört sivili öldürdüğünü itiraf etti... ("Kanlı Pazar Davasında 30 Yıl Geciken İtiraf", Evrensel, 9 Ekim 2003, s.11.) Ayrıca bkz: "Kuzey İrlanda Seçimi Siyasi Krizi Körükledi", Radikal, 1 Aralık 2003, s.11, "Belfast'ta Seçim Barışı Süpürüyor", Radikal, 29 Kasım 2003, s.11, "Kuzey İrlanda: Barış Süreci Zorlanacak",Cumhuriyet, 30 Kasım 2003,s.11; "Kuzey İrlanda: İngiltere 'Temizlik' Yapacaktı", Cumhuriyet, 2 Ocak 2003, s.10; "IRA'daki İngiliz Köstebeği 'Kazıkbıçak'...", Radikal, 14 Mayıs 2003, s.10; "Londra'nın Bobby Sands Sıkıntısı", Cumhuriyet, 23 Ocak 2004, s.10.

9 Bkz: Blanca Garza, "Hortlayan Frankoculuk, Batasuna'nın Kapatılması ve Bask Ülkesine Yönelik Yeni Saldırı Dalgası: 'Güçler Ayrımı' Yanılsamasının Sonu", Sosyalist Barikat Dergisi, No:5, Eylül 2002, s.52-55; "Bask Planı Mecliste", Evrensel, 27 Ekim 2003, s.11; "Bask Özgür Birliktelik İstedi" Yeniden Özgür Gündem, 27 Ekim 2003, s.7; "Bask Hükümeti Geri Adım Atmıyor", Evrensel, 3 Kasım 2003, s.10; "Bask Halkı Susturulmak İsteniyor", Evrensel, 31 Ekim 2003, s.10; "Bask Ülkesi Kafa Tutuyor", Radikal, 27 Ekim 2003, s.11; "Bask'a Yargı Tehdidi", Evrensel, 30 Kasım 2003, s.10; "Bask Karşıtı Yasaya Onay", Evrensel, 20 Aralık 2003, s.11; "Franco Demokrasisi", Evrensel, 18 Ocak 2004, s.10.

10 "Batasuna Hatır İçin Terörist", Radikal, 9 Mayıs 2003, s.11.

11 "Batasuna Kapatıldı", Cumhuriyet, 18 Ocak 2004, s.11

12 "Baskılı Gazeteci İşkenceyi Anlattı", Evrensel, 13 Mart 2003, s.11.

13 Carl Schmidt, aktaran: Cemalettin Haşimi, "İnsanlık ve

Terör, Liberal Hurafeler Dünyası", Tezkire Dergisi, Yıl:11, No:23, Kasım/Aralık 2001.
14 A. Einstein.
15 Güray Öz, 'Entelektüel' Terörist", Cumhuriyet, 30 Temmuz 2003, s.6.
16 V. İ. Lenin.
17 Ruşen Keleş-Artun Ünsal, "Kent ve Siyasal Şiddet", Cogito Dergisi, No:6-7, 1996, s.92-93.
18 Yavuz Erten-Cahit Ardalı, "Saldırganlık, Şiddet ve Terörün Psikososyal Yapıları", Cogito Dergisi, No:6-7, 1996, s.143.
19 C.A.J. Coady, "Terörün Ahlâkı" Cogito Dergisi, No:6-7, 1996, s.264.
20 Ruşen Keleş-Artun Ünsal, "Kent ve Siyasal Şiddet", Cogito Dergisi, No:6-7, 1996, s.93.
21 Ünsal Oskay, "Efendi/Köle İlişkisi Açısından Şiddet Görünümleri Üzerine", Cogito Dergisi, No:6-7, 1996, s.189.
22 Ahmet Kuyaş, "Tarihçi Gözüyle 'Şiddetin Tarihi' Üzerine Bir Söyleşi", Cogito Dergisi, No:6-7, 1996, s.202.
23 C.A.J. Coady, "Terörün Ahlâkı", Cogito Dergisi, No:6-7, 1996, s.275.
24 Rıdvan Kaya, "Çirkin Amerikalı Tüm Çirkinliğiyle", Haksöz Dergisi, No:128, 2001, s.33.
25 Sulhi Dönmezer, "Çağdaş Toplumda Şiddet ve Mafya Suçları", Cogito Dergisi, 1996, s.215.
26 C.A.J. Coady, "Terörün Ahlâkı", Cogito Dergisi, No:6-7, 1996, s.268.
27 Dane Archer-Rosemary Gartner, "Barış Dönemi Üzerine", Cogito Dergisi, No:6-7, 1996, s.238-239.
28 Ömer Laçiner, "Bir Modern Çağ Pratiği Olarak Terör", Cogito Dergisi, No:6-7, 1996, s.257
29 Murat Kayacan, "Devlet ve Terör", Haksöz Dergisi, No:153, Aralık 2003, s.17-18.
30 The Independent, 12 Ocak 2004.
31 Ergin Yıldızoğlu, "Diğer Rejim Değişikliği", Cumhuriyet, 14 Ocak 2004, s.4.
32 Ve bir örnek de "biz"den: "Yargıtay, 2001 yılında Swissotel'i basan Muhammet Emin Tokcan ve arkadaşlarının yargılandığı 13 sanıklı davanın, İstanbul 1 Ağır Ceza Mahkemesi'nde görülmesine karar verdi. Sanıklar, 'terör'den değil, 'çete' suçundan yargılanacak. Bu karar, The Marmara Oteli baskını için de örnek oluşturacak. Yargıtay geçen yıl Swissotel'i işgal eden Muhammet Emin Tokcan ve arkadaşlarıyla ilgili 6 Mayıs 2002'de verdiği kararda, Çeçenistan eylemlerini terör suçu saymadığı gibi, bu tür davaları DGM'nin görev alanına da sokmadı." (Oya Armutçu, "Çeçen Eylemleri Terör Suçu Değil", Hürriyet, 7 Mayıs 2002, s.19.)
33 "11 Eylül İçin Gizlilik İzni", Radikal, 13 Ocak 2004, s.13.
34 "Af Örgütü, AB'yi Suçladı", Radikal, 13 Ocak 2004, s.13.
35 Nahide Özkan-Alper Birdal, "Küreselleşme İdeolojisinin Geri Çekilişi", Gelenek Dergisi, No:79, Aralık 2003, s.52-56-57
36 "Neo-liberalizm/ postmodernizm ilişkisinde dört kesişme noktası şudur: 1-) Neo-liberalizm, üretim ve emek alanlarını yok sayarak, yalnızca piyasa ile ilgilenir. Postmodernizm, tüketim, 'yaşam tarzı' üzerinde yoğunlaşır, kapitalizm yokmuş gibi davranır, toplumu, maddi ve yapısal belirlenmelerden bağımsız, her şeyi kapsayan bir kültürel yüzeye indirger. 2-) Neo-liberalizm, 1920-30 krizinin derslerini görmezden gelerek, krizin piyasanın aksaklıklarından değil, devletin, piyasaya müdahalesinden kaynaklandığını savunarak ekonomi-siyaset diyalektiğini tepetaklak eder. Postmodernizm, devleti şiddet ve araçlarına indirgerken evrensel vatandaşlık ilkesini, homojenleştirici, farkları bastırıcı bir etken olarak görür, onun yerine etnik, dinsel, cinsel farklardan kaynaklanan kimlikleri öne çıkarır. 3-) Neo-liberalizm, piyasanın müdahale edilemeyecek kadar karmaşık olduğunu savunurken piyasa dışında, bireysel çıkardan farklı bir toplumsal çıkar (kamu) alanı olduğunu reddeder. Postmodernizm, Aydınlanma ve Modernite geleneğine karşı çıkarken bilimin epistemolojik olarak ayrıcalıklı konumunu yadsır; böylece dini söylemler, kültürel fanteziler bilimle aynı düzeye yükselirler. 4-) Neo-liberalizm, küresel serbest piyasa projesini tarihin sonu olarak görür. Postmodernizm, modernitenin toplumsal ilerleme, gelişme mantığını, tarihselciliği yadsır ve kapitalizmin ufkunu aşma çabalarını, totaliter projeler olarak mahkûm eder." (Ergin Yıldızoğlu, "İç Dinamikler Üzerine", Cumhuriyet, 21 Ocak 2004, s.4.)
37 James Petras, "Kalıcı Olan Sadece Çıkarlar", Radikal, 24 Ocak 2004, s.9.
38 Türkkaya Ataöv, "Çözüm: Terör Nasıl Durur?" Cumhuriyet, 25 Kasım 2003, s.17.
39 Tevfik Çavdar, "Korku İmparatorluğu" Sol Dergisi, No:212, 2 Ocak 2004, s.16.
40 Samuel Becket.
41 Osman Metin Öztürk, www.teror.gen.tr.
42 İlhan Akbulut, "Gerekçeli Terörle Mücadele Kanunu ve Açıklaması", s.38.
43 Büyük Larousse.
44 Osman Metin Öztürk, www.teror.gen.tr.
45 Osman Metin Öztürk, www.teror.gen.tr.
46 Osman Metin Öztürk, www.teror.gen.tr.
47 Temel Demirer, "Terörist mi Dediniz!" Küreselleşme ve Terör, Terör Kavramı ve Gerçeği", 1. Kitap, s.28.
48 Şahin Kurt, "Uygulamada Terör Suçları ve İlgili Mevzuat", s.14. Ayrıca Bkz: Meydan Larousse.
49 Osman Metin Öztürk, www.teror.gen.tr.
50 Temel Demirer, "Terörist mi Dediniz!", Küreselleşme ve Terör, Terör Kavramı ve Gerçeği", 1. Kitap, s.28.
51 İkbal Ahmed, "Terörizm: Bizimki ve Onlarınki"
52 İkbal Ahmed, "Terörizm: Bizimki ve Onlarınki"
53 11 Şubat 2001'de Türkiye'ye gelen Chomsky, Türkiye'de yayınlanıp DGM tarafından toplatılan "Amerikan Müdahaleciliği" adlı kitabının DGM'de yapılan yargılanmasına katıldı. Bu arada Bahçeşehir Üniversitesi'nde "Medya, Savaş ve Demokrasi" konulu bir konferans verdi. ABD'nin ve diğer ülkelerin terörizm tanımlarına ilişkin görüşleri sorulan Chomsky, konuya ilişkin bu açıklamayı yaptı.
54 Bkz: Küreselleşme ve Terör-I. Kitap: Terör Kavramı ve Gerçeği, derleyen: Mehmet Ali Civelek, Ütopya Yay., 2001; Küreselleşme ve Terör-II. Kitap: Terörizm, Saldırganlık, Savaş, derleyen: Mehmet Ali Civelek, Ütopya Yay., 2001; Noam Chomsky-Temel Demirer-Yücel Demirer-E. S. Herman-M. Clintock-Özgür Orhangazi-Gökçer Özgür, Terör Ne? Terörist Kim?-Cilt:1: ABD Emperyalizmi ve Latin Amerika, Ütopya Yay., 2000; Noam Chomsky-Temel Demirer-Yücel Demirer-Özgür Orhangazi-Gökçer Özgür-H. H. Saunders, Terör Ne? Terörist Kim?-Cilt:2: Avrupa, Asya ve Ortadoğu, Ütopya Yay., 2000; Temel Demirer, Gericilik Döneminde Dünya ve Türkiye, Sorun Yay., 1993; Temel Demirer-Özgür Orhangazi, YDD, Emperyalizm, Umut: Koyunlar, Kurtlar, Köpekler, Anahtar Yay., 1997; Temel Demirer, "Yeni Dünya Düzeni ya da Düzensizliği, Pelikan Yay., 1996; Göksel N. Demirer- Temel Demirer-Metin Duran-Tayfun Görgün-Özgür Orhangazi-Gökçer Özgür-Kahraman Yapıcı, Neo-Liberal Saldırı, Kriz ve İnsanlık, Ütopya Yay., 1999; XXI. Yüzyılla Gelenler, derleyenler: Özgür Orhangazi-Cahide Sarı, Ütopya Yay., 2002; Temel Demirer-Joan Goytisolo-Günter Grass-Şeref Işıldak-Komutan Yardımcısı Marcos-Pierre Milza-Özgür Orhangazi Sibel Özudun-Gökçer Özgür-Mustafa Erdem Sakınç-Cahide Sarı-Peter Worsley, Gericilik Küreselleşirken Faşizm Yeniden mi?, Ütopya Yay., 2002; Amerika Rüya mı? Kâbus mu? Yankee İmparatorluğu, derleyenler: Gökçer Özgür-Mustafa

Erdem Sakınç, Ütopya Yay., 2001.
55 Noam Chomsky, "Korsanlar ve İmparatorlar", s.7.
56 Noam Chomsky, "Korsanlar ve İmparatorlar", s.7.
57 Noam Chomsky, "Korsanlar ve İmparatorlar", s.8.
58 Liberal bir güvercin olarak vasıflandırılan ve New Republic'in editörü olan yazar.
59 Noam Chomsky, "Terörizm Kültürü-A.B.D. Terörü", s.86.
60 Mafya ve Türk(iye) macerası hakkında bkz: Temel Demirer-Sibel Özbudun, Kara Para Kirli Savaş: Türkiye'de Mafya ve Devlet, Özgür Üniversite Yay., 1997; Ünsal Ergel, "Mafyanın Anatomisi", Yeni Binyıl, 6 Nisan 2000, s.14; Taha Akyol, "Mafya ve Devlet", Milliyet, 25 Ağustos 1998, s.13; Emine Kaplan, "Mafyayla İçli Dışlı Olan Parti, ANAP", Cumhuriyet, 30 Kasım 2000, s.8; "Türk Mafyası Lider", Milliyet, 4 Ağustos 2000, s.13; Nilgün Cerrahoğlu, "Mafya Kazandı", Milliyet, 25 Ekim 1999, s.4; Tunca Bengin, "Polise Mafya Torpili...", Milliyet, 25 Mart 2000, s.25; "Rengarenk Mafya", Radikal, 14 Kasım 2000, s.22; Nihat Altıntaş, "Mafya Varsa Polis Ortaktır", Millıyet, 26 Ekim 2000, s.12; "Mafya Devletleri de İçine Aldı", 2000'de Yeni Gündem, 17 Aralık 2000, s.7; Serra Karaca, "Devletim, Mafyam, Erkeğim!", Yeni Binyıl, 2 Temmuz 2000, s.4; Alev Er, "İstanbul Çetesi", Yeni Binyıl, 15 Şubat 2000, s.13; Tuncay Özkan, "Mafyaya Yeni Bir Baba!", Radikal, 23 Eylül 1999, s.9; Gülşah Çınar, "Patronlar Çete Sanığı", Radikal, 22 Aralık 1998, s.5; Enis Berberoğlu, "Türkeş'in Adını Kullanan Haraççı", Hürriyet, 11 Ocak 1999, s.12; İlhan Taşçı, "Çeteler Ekonomide Belirleyici", Cumhuriyet, 4 Ocak 1999, s.1-6; Nevzat Yüksel, "Çeteler ve Bağımlı Kişilik", Cumhuriyet, 1 Şubat 1999, s.2; Hikmet Çetinkaya, "Çete İşbaşında", Cumhuriyet, 19 Aralık 1998, s.5; Bahar Tanrısever, "Medyaya Mafya Gölgesi Düştü", Cumhuriyet, 3 Ocak 1999, s.6; James Petras, "Kolombiya Planı'nın Jeopolitiği", Cosmo Politik Dergisi, No:3, İlkbahar/Yaz 2002, s.116-125; Kayhan Mutlu-L. Do(an Tılınç, "Sovyet Sonrası Orta Asya'da Toplumsal Yapı ve Suç", Birikim Dergisi, No:146, Haziran 2001, s.89-101; Birol Aydın, Kravatlı Mafya, Selis Yay., 2003; "Kara Paraya 'İnce Ayar' Yapmanın Yolları" Cumhuriyet, 6 Kasım 1999, s.13; Cüneyt Ülsever, "Hırsızlar 100 Milyar Dolar Çaldı", Radikal, 30 Haziran 2003, s.6; "Emperyalist Dünyada Herkes Birbirinin Kuyusunu Kazıyor: Kirli İşler", Sol Dergisi, No:212, 2 Ocak 2004, s.5; Emin Alper-Stefo Benlisoy, "Uyuşturucunun Bitmeyen İktidarı", Gelecek Dergisi, No:4, Temmuz-Ağustos 2002, s.60-62; Taha Akyol, "Hortumculuk, Kapitalizm, Demokrasi", Milliyet, 24 Ekim 2003, s.17; H. Tutum, "Yolsuzluk ve Rüşvet Kapitalizmin Can Damarıdır", Sosyalist Barikat Dergisi, No:5, Eylül 2002, s.32-36; Hasan Cemal, "Hortumcu", Milliyet, 17 Ekim 2003, s.19; Jeffrey Robinson, Kara Para Aklayıcıları, çev: Ayşe Emengen, Arion Yay., 2003; James Petras, "Ford Vakfı ve CIA", Cosmopolitik Dergisi, No:7, Kış 2004, s.62-65.
61 İkbal Ahmed, "Terörizm: Bizimki ve Onlarınki"
62 Noam Chomsky, "Korsanlar ve imparatorlar", s.9.
63 Noam Chomsky, "Korsanlar ve İmparatorluk", s.14.
64 Muharrem Balcı, "Savaş ve Terör", Umran Dergisi, No:113, Ocak 2004, s.42-59.

İnci Aydın
YABANCI
Öykü
5.000.000 TL.

İNSANCIL YAYINLARI

SARI

(Sınıf bilinçli bir İstanbul bıçkınının ikinci şiir denemesi)

Sizi az sevdim galiba çoğunlukla
sizi çok sevdim galiba azınlıkla
bir sabah siz
"birikim" dediğimde
"istemiyorsun" dediniz
istenmiyorsun anlamında
sonra çekip gittiniz
iyi de ettiniz
ama diş fırçanızı neden aldınız
kitaplar neyse de

sizi daha da sevdim sanırım
sarstınız, yıktınız çürüyeni
devrimci bir eylemdi herhalde

nöbetteydiniz
gelmeyecektim
evdeydim
düşünüyordum
ev bir kutuydu
ben içinde hapistim
yalnızdım
evde değil ha
evrende
size geldim mecburen

belki
sevgimiz için de nöbet tutardınız
üç kaşık umut, iki bardak hüzün
bir paket korku tozu, bir miktar gözyaşı
çırpılmış sizi bekliyor yüreğimde
pişer diye gözlerinizin ateşinde

görmedinizse o akşam, biliniz ki
yoldaş, sevgili, dost dışında
değmez hiçbir şey gözyaşı akıtmaya
işte böylece gözlerinizdeki pırıltı
tuzlandı aktı ya içime
korkmayınız
kokmaz artık sıcakta bile

Yılmaz ZİR

AYNALARDA YILDIRIMLAR SERSERİ

Doğan KILIÇKAYA

bir akşam bekleyin
içsel söylemlerden çalınma
hıçkırıklar sökeceğim bir başıma
tinimde çoğul cilalar parlarken
tenim çarmıhlarda paramparça
her şey teksesli
balıklar
balıkların nefesi
ve öyküleri mavi kuyruklu uçurtmaların
bir akşam yıldırımlar serseri
en serseri
dudaklarım çoğul öperken ölülerin gözlerini
belki çınar ağaçlı mezarları da anlatacağım
aynalarda kırarken utançlarımı
nedenler toplayacağım dişlerimden sızan kanın kokusuna
sufice bir söylem edinip gidişine
ve senin kımıldayan ellerine
kurşun-kalemle düşülmüş teksesli notları
şiir iskeletleriyle süsleyeceğim

bir akşam bekleyin okuyacağım
Habil ile Kabil'in senfonisini
-Zühre sevmeseydi eğer
Tahir'in Tahirliğinden kaybetmediklerini-
mısır rengi saçlarına inat
kuşkular üretip
tutsaklığımı susacağım
nar taneleri ezilecek bakışlarında utanacaksın
ben rüsva olacağım tüm akşamlarına
ki gözleri parlayacak bivefa çöllerden Kays'ın
kırık intiharlarımı yamıyor yeniden ellerim

TÜKETİM TEKER(LEME)LERİ -I

Adviye AZMAZ

Ninelerden, dedelerden...
büyük-büyük ninelerden.
büyük-büyük dedelerden...
ne kalmışsa belleklerde,
beyinlerin köşe-bucaklarında...
kağıtlara dökülmeli en yüksek hızla...
biçimmiş, biçemiş kaygısına düşmeden...
kim ne der acep, bunlar da yazılır mı
diye kınarlar mı ki...
kuşkusuna fırsat vermeden...
olabildiğince aynen, ya da aynene yakın.

"Sosyoloji'de önemsiz şey yoktur, en etkin yöntem de en basitin bile notunu almaktır" derdi, Kanada asıllı bir hocamız.

Hokka-divit ortalıklarda kalmadı, ama mürekkep lekesini ninelerimizin nasıl çıkardıklarını, dedelerimizin çekmecelerini nasıl temizlediklerini derleyip toparlayıp medya destekli kitaplarına konu edenler bunu biliyor olmalılar.

Teknoloji, biyoteknoloji, makro-mikro biyoloji, moleküler biyoloji aldı başını gidiyor. İnsanın kopyalanması an meselesi. Kopyalanmıştır bile de haberimiz yoktur. Bizlere danışan kim...

"Şişeden cin çıkmış bir kere, geri sokmak olanaksız" diyenler çok haklı. Dev hızla gelişiyor. Engellemeye kimsenin gücü yetmiyor. Gelişmeler Dolly'e rahmet okuttu; Dolly de ne ki... dedik çoktan. Olmaz, dünyada olmaz, insan kopyalanamaz, kopyalanmamalı... diye haykıran dinciler, etikçiler, tıpçılar tıss. İkisinin kulakları çınlasın. Dolly'nin üretildiği çevreye kapı-komşular. Şimdilerde sessizce göç hazırlığı yapıyorlar. Ellerini çabuk tutmalılar; ya yakınlarına bir kopyalanmış taşınıverirse... İkili ilişkilerinde bile takınakları olan bu iki tıp doktoru kopyalanan ile nasıl geçinecekler. Her ikisi de mesleklerinin zirvesinden emekli oldular, ama kopyalanmış komşu ile kopyalanmamış komşu arasındaki farkı bilebilecekler mi bakalım. Artık hiçbir şey eskisi gibi değil, olmamakta sürdürülebilirlik sürecek. Ve eski ile yeni arasındaki farkı bilememek herkesin başlıca sorunu olacak.

1990'ların ilk yıllarında Kafkasya'dan Tunceli'ye, uzaktan da Eskişehir-Bilecik arasında bir köye yerleşen, hekimliği ile ünlü dedeme kadar inebiliyorum ben ancak. Daha fazla unutmadan kağıda dökmeye çalıştıklarım Anacım'dan naklen. *"Sofradan biraz aç kalkın..."* dermiş, Birinci Dünya Savaşı sırasında, ününün doruğunda iken ölen dedem. Seksen dokuz yaşında rahmetli olan Anacım'ın tabağına ikinci kez yemek aldığını, hapur-hupur, şapur-şupur bir şeyler yediğini hiç görmedim. *"Kilo vermek istiyorsanız kafeteryamızda yiyin, ikinci kez bir şey alamazsınız orada"* diye reklamlarını yapan USA'daki üniversitenin yemekçilerinin *"sifonu iyi çekin, kafetaryaya gitmek zorunda"* diye bir WC kapısının arkasına düşülen nottan haberleri yoktu anlaşılan. Aynı üniversitenin "sorority" lerinde de Anacım'ın düsturu uygulanırdı. Lüks yemek salonlarında, mum ışığında, "housemother"ın keskin gözlemleri altında, sözde sohbetler ile soslanmış akşam yemeklerimizde hiçbir yiyecekten ikinci kez alınamazdı. Tuza bile uzanamazdım.

1960'ların ortalarında, o zamanki Doğu Pakistan'ın (şimdiki Bangladeş) ünlü bir akademisinde, USA'lı bin antropolog ile tartışırdık, mide yolunda hizmet vermenin ettiklerini ve estetiklerini. O, o ülkenin insanları gibi el ile, daha doğrusu yarım avuçla yerdi. Ben ise Anacım'ın ve de "sorority"lerin etkisinden kendimi kurtaramadığımdan, o ortamda sırıtıp kalmıştım. Ön-ek ünvanları çok olan akademisyenlerin bile el ile yemelerini yadırgamış, zarif bir beceri isteyen bu tarzı - ve de yoğun soslu yemeklerini- kaldıramamış, iğne-ipliğe dönmüştüm. Hastalanmadan programımı tamamladığımda herkes bayram etmişti. USA'lı antropolog, 37 yıldır orada yaşamakta olan yüksek rütbeli bir İngiliz bürokrat ve de kaldığım VIP misafirhanesindeki odamın tam karşısında yerleşik tahta sandalyesinde sabahlara dek benim güvenliğim ile ilgili görevini yapan kara-kuru bekçi, bu bayramın tadını en çok çıkaranlardı. Akademinin bir numaralı kodamanı da sorumluluktan kurtulmuş olmanın kıvancıyla, programımın bitmesi gereken tarihten bir hafta önce ayrılmama itiraz etmemişti.

Tereyağından Dağlar Olur mu?

Olmuştu işte o yıllarda... 1960'ların ikinci yarısında "Butter Mountains" diye, hem de İngilizce de, dillere destandı. Medyaya yansıyıvermişti yoğunlukla ve de çeşitli sosyal ve ekonomik yönleriyle...

neden böyle oldu... nerede yanlış yaptık... nasıl edeceğiz de bu dağları eriteceğiz... diye dövünürcesine. Ülkenin siyasi ortamını alt-üst etmişti üretim fazlası tereyağı. O günlerde oradaydım. Finlandiya'da. Uluslararası bir kadın dernekleri federasyonunun araştırma ödülünün alıcısı olarak. Araştırmamın konusu Finlandiya kırsalının kalkınma özelliklerini saptamaktı. Ülkenin en güney ucundan en kuzey ucuna kadar dolaşmış, dağ başlarındaki, yoğun ormanlıklarındaki çiftçi aileleriyle görüşmeler yapmıştım. Sonuç çarpıcıydı. Bir yanda dağlar gibi yığılıp kaldığını söyledikleri tereyağı, öte yanda fakirliğin derinliklerinde çok çocuklu aileler, daha öte yanda saraylar gibi evlerde paşalar gibi yaşayan aileler... hepsi de "çiftçi" Ortada nasıl başa çıkılacağı bilinmeyen üretim fazlası... hem de tereyağı. O tarihlerde "vita" larla yetinmeye çalışan Türkiyeli birisi için kalkınmanın-zenginliğin-fakirliğin en çarpıcı yanlarından biri. Doğu Pakistan, Finlandiya ve USA'daki deneyimlerim arka-arkaya ekleniverince ortaya *Timmy ile Abdul* başlıklı yazım çıkmış, yayımlayan bir Ankara gazetesinin başı derde girmişti. "Timmy" USA'daki ev sahibinin sarı-tekir kedisi, "Abdül" de Doğu Pakistan'daki kara-kuru çocuktu.

Parantez açtım: Yıl 2003. Yaz ayları. *"Teyzee... yüz bin lira versene"* dedi mahallemizin en cici çocuklarından biri olan Tekin. On yaşında. *"Ne yapacaksın yüz bin lirayı..."* dedim. *"Pazardan kayısı alacağım"* dedi. Bahçelerindeki kayısıyı tüketemediklerinden çöpe döken aile ile Tekinlerin perişan evi arasındaki mesafe sadece yüz metre kadar. Parantezi kapadım.

"Okuu... imiş ya Kutsal Emir"

Bana da gelmişti böylesi bir emir... Küçükken, Anacım'dan. Bu emrin önemini iyi kavramış ve basmıştım yaygarayı... *"yazdırın beni okula."* Ama kayıt odasından geri çevrilivermiştim; yaşım küçükmüş. O ders yılı her sabah okula giden çocukları izler, ağlardım pencerenin önünde, bu güzelim nimeti benden esirgedikleri için. Ancak, Anacım pes etmemişti. Boşa geçmemişti o günler. Kendisi öğretmişti okuma-yazmayı. Öylesine ki, kasabada ünüm yayılıvermişti. Babamın kahvesine gelenlere gazete, evimize gelen komşu kadınlara *Serencam* okurdum. Gözlerimin önünde hiç gitmez bu kitap. Kalın, kara, iri küçük harflerle yazılmış, seyrek satırlı, aşınmış kapakları kiremit renginde bir kitaptı... otuz-kırk sayfa kadar. Üst kattaki ocaklı odamızda, ocağın çevresinde, ortalarına beni alıvermiş komşu kadınlar ağlarlardı ben okudukça. Beyaz namaz bezlerinin uçlarıyla gözyaşlarını silerek. Neden ağladıklarını pek kavrayamazdım, ama gazete haberlerini gururla okurken, *Serencam* oturumlarını hiç sevmezdi.

Uzuun yıllar devirdim "oku"yarak. Halen de "okuu"rum. Ve bu kez okuduklarıma ben ağlıyorum. Hem ağlarım, hem okurum diyerek.

Rachel Louise Carson bir USA'lı bayan "scientist" Biyoloji ve zooloji öğrenimi görmüş ve ömrünü araştırmalarla geçirmiş. Birçok başka çalışmaları arasında Türkçemize *Sessiz Pınar* olarak geçen *Silent Spring* adlı kitabı da var. Bendeki fotokopisi 367 sayfa. Adına ve kalınlığına bakıp da bir aşk romanı olduğu sanılmasın. Doğduğu yılın (1907) öncelerinde ve sonralarında USA'da ve hatta Dünya'da doğanın, çevrenin, ağaçların, kuşların, böceklerin, kelebeklerin -kısaca flora ve fauna'nınkimyasallarla nasıl yok ediliverildiğini anlatmış. Ortalık toz-duman olmuş. *"Yalan söylüyorsun, abartıyorsun, ispatlaa..."* demişler. Bir daha yumulmuş ve dayandığı tüm kaynakları listeleyip eklemiş kitabına. Ön iç kapağına da Albert Schweitzer'in sözlerini almış: *"Man has lost the capacity to foresee and to forestall. He will end by destroying the earth."* (İnsan, öngörme ve önlem alma yetisini yitirmiştir. Yeryüzünü yıkarak kendi sonunu getirecektir.) Sayıları yüzlerce, Carson'un listelediği kaynaklar. Ortalık yine toz-duman olmuş. Alınan bazı önlemlerle, yasaklamalarla bu toz-duman biraz aralanmış, ama Rachel Louise Carson yakalandığı hastalıktan kurtulamamış. Kitabının 1962 baskısından iki yıl sonra, 1964'te ölmüş.

Aradan kırk yıl geçti. Kimyasalların kullanımı, doğanın, çevrenin ve insanın aşındırılması sürüyor. Özellikle de insan sağlığına yönelik olanların sayısı, niteliği ve kapsamı korkunç. Dağarcığımızda biriktirdiğimiz örneklerden birkaç tanesi:

Soframızdaki yiyecekler zehir yüklüymüş. Yemeklerimizdeki düşman diye yazmış bir başka gezete de.

Gıdalarımızdaki katkı maddelerinin sayısı... kadarmış. Bu boşluğu dolduracak rakamlar kaynağına göre değişiyor. Yüzlerce değil, onlarca olsa, birkaç tanecik de olsa "abes" değil mi. Yok "raf ömrünü" uzatırmış, yok renk ve koku verirmiş ve... İnsanın da var bir "raf ömrü"; kısaltmaya, zedelemeye kimsenin hakkı olmamalı. Hakkı olduğunu iddia edenlerden yediklerinin kaynağı sorulmalı.

Anne sütünde zehir bulunmuş... mamalar da katkılıymış.

Uzun yıllar İngiltere'de çalışan Macar asıllı bir bilim adamı, farelerin bir kısmına genleri değiştirilmiş patates, bir kısmına da değiştirilmemiş patates yedirmiş. Bir süre sonra görmüş ki birinci gruba giren farelerin beyinlerinde garip değişiklikler, büzülmeler oluşmuş. Durumu ilgililere, yetkililere bildirmiş. İşten atıvermişler adamı.

Genleri değiştirilmiş gıdaların hızla tüketime sürülmesi üzerine Avrupalılar bu gıdalara "frankens-

tein" gıdalar (yaratıcısını yok eden anlamında) adını takmışlar, yememekte direniyorlarmış.

Bu direnişlerin bir göstergesi olarak da *"der Mensch, ist was er isst"* (İnsan ne yiyorsa odur; ya da ne yediğini söyle, sana ne olduğunu söyleyeyim anlamında) deyimini ortalığa yayıvermişler.

Çin'de yetkililer bir duyuru yapmışlar halka: Fareler çoğaldı, kedileri yemeyin.

Çin'de anne sütünden yemek yapan bir restoran açılmış. İyi para getiriyormuş. Müşterileri "seçkinler" miş.

Çin'de bir genç kızın beyninde solucana benzer bir şeyler bulunmuş.

FIFA uyarı göndermiş. Uzakdoğu ülkelerinden birine: Sporcularımız geliyor, köpek eti tüketimini önleyin.

Devekuşu eti yemeye başlamışız. Ankara yakınlarında bir çiftlikte üretiliyormuş. Karnındaki yavrusu ile gırtlaklanıp midelere indiriliverilen dört ayaklı dost anneler yetmemiş olmalı.

Yenilebilir çiçek üretilmiş.

"Yemeklere baş, her yemeğe arkadaş" dediğimiz ekmeğin hası yitti gitti. Fiyatı 200 bin ile 3 milyon arasında değişiyor; içindeki maddelerin katkı statüsüne göre.

Antalya'da bir günde 15 bin ekmek çöpe gidiyormuş.

Karadeniz kıyısında bir kentimizde 9 aylık bir bebek açlıktan ölmüş.

Almanya bizden *"kurtlu elma"* istiyormuş. İhracatına başlamışız bile. Kurtsuz olanlar, biblo gibi olanlar. *"fabrikasyon"* olanları bizler tüketiyormuşuz.

Güneydoğu'da bir düğünde beş bin kişiye yemek verilmiş. 150 koyun kesilip kavurma yapılmış, beş bin ekmek doğranmış (içilen kolanın sayısı belli değil, fırlatıvermişlerdir güzelim çevreye pet şişelerini), geline 4 kilo altın takılmış.

Güneydoğu'da bir yerde, güzelim kırsalın ortasında kurulu kocaman bir çadırda bir yürüme aleti varmış. Kodaman kişinin aklına fazla kiloları gelince egzersiz yapıyormuş.

Çikolata kaplı karınca tüketimini fazla kaçırmış olmalı USA'lılar. Kandaki şeker miktarını düşürmek için odun talaşı tabletleri revaçtaymış. Galiba bize bile gelmiş bu tabletlerden.

USA'da bir TV yarışması varmış. Bir milyon doları yarım saatte nasıl harcarsınız sorusuna yönelik. "Nasıl"ın cevabını "iyi" verenlere para hemen ödeniyormuş, ama yarışmacı "dişçi koltuğunda bile olsa" inip o harcamayı yapmak zorundaymış.

Geçen yıl Ramazan ayında bir yarışma vardı bizim TV'lerimizde. Kazanan görme özürlü bir erkekti. Ödül de elektrikli bir sebze doğrama makinası.

Ankara'da dev bir süpermarketin kapladığı alan az ötesindeki Atatürk Kültür Merkezi'nin kapladığı alanı bir lokmada yutuverir. "Kültür Merkezi" diye adlandırıldığına bakmayın. Atatürk'e ithaf edildiğini dikkate almayan, içinde incik-boncuk, önünde döner, kola satılır.

Karnelere de reklam konulacakmış. Küçük Sevgi'nin karnesine *"meyve suyu çiğneyiniz"* reklamının düştüğünü, Sevgi'nin parmak kaldırıp *"öğretmenim, meyve suyu nasıl çiğnenir"* diye sorduğunu düşünün. Öğretmenlik çook zor, çok.

"Fal Cafe" açılmış, Ankara'nın Kızılay'ında *"Kahve sizden, fal bizden"* diye duyuru dağıtıyorlar. "Bilimsel" yazılardan başkasına yer ayırmayan bir dergi yetkililerinin yüreğine inmiş midir ki... Yaptıkları bir anket, üniversite -hem de seçkin üniversitelerdeki- gençleri arasında fala inananların oldukça yüksek olduğu görülmüştür. Bu dergi ile bu "fal cafe" arasındaki mesafe on dakikalık bir yürüyüşle aşılıverir.

"... şeeyy, affedersiniz... biraz daha aşure alabilir miyim acaba... Nuh'un gemisinle yapılan da böyleydi besbelli..." Önümdeki bu nefis yiyeceği gıdım gıdım yerken bu sözleri düzdüm içimden. Kafamda da onaylattım. Kafamın midemi onayladığı pek görülmez, ama bu isteğine karşı çıkmadı. Minicik kasedeki son nohut tanesini de attım ağzıma. Kalktım... şööyle bir dineldim... isteyenin bir yüzü kara, vermeyenin iki yüzü... ezilip büzülmeme gerek yok, ne öğrenmiştim Almanya'da "Kopf hoch" bizde de derler başını dik tut diye, ama orada bu deyime gereksinim daha çok olur... *"haydi bakalım, iste şu aşureyi"* dedim. Şöyle bir geri itiverdim sandalyemi, yemek dağıtımı yapılan masalara yöneldim. Gözlerimin önünde yemek dağıtımını yapanlar değil, yüzlerce başka insanlar var... önlerindeki tabaklara yumulmuşlar öylesine bir iştahla yiyiyorlar ki.. Büyük çoğunluk erkek, öğrenci havalı gençler... orta yaşlılar da var... yaşlı az, Kadınlar tek-tük; ailece gelenlerden. Böylesine bir ortamda sırıttığımdan eminim. Çocukların dikkatini çektiğimden de; gülümsüyorlar... anne-annelerine, baba-annelerine benzetiyorlar besbelli... Neyse, bir ezber daha geçirdim içimden: *"... bir kepçe daha lütfen... hiç böylesini yememiştim... ayıp saymayasınız sakın..."* Eee, yeter gayri bu kadar yakarı... üstelik mide için... isteyenin bir yüzü kara, vermeyenin iki yüzü... *"Kopf hoch..."* Kafamı arkaya fazla devirmiş olmalıydım. Duvardaki yazıyı görüverdim. Kocaman harflerle *"Capari Catering... sizlere hizmet vermekle..."* falan gibi bir reklam. Çarpılıverdim. Aşureyi unuttum. Dur hele... yahu ben neredeyim şu anda... bilemedim. Bir silkindim, bildim: bir iftar sofrasındayım; ramazan nedeniyle fakirler için kurulan bir iftar çadırında. *"Capari catering"*den başka da bir yazı yok çadır duvarlarında. *"Zıkkım olsun, iste-*

meyeceğim bu aşureyi" deyip kaptım tepsimi, atıverdim kirlilerin gruplaştırıldığı masaların üstüne... dooğru çadırdan dışarı... Oohh.. Ankara'nın ışıkları ve serince havası. Yıl 2001. Aylardan Ramazan. Açtım adımlarımı. Aklıma o küçük kara-kuru güzel kız düştü. *"Capari"* topluyordu dikenli çalıların ortasında. İzmir'in bir dağ köyünde.

- *Merhaba güzelim ne topluyorsun?* (O günlerde henüz hiç görmemiştim "capari"yi.)

Kapari: ("capari" olarak yazıldığını nereden bilsin bu yavru...)

- *Ne yapacaksın bunları?*
- *Babam otellere satıyor.*
- *Kaça?*
- *Kilosu bir milyona* (Haziran 2000)
- *Baban çalışıyor mu?*
- *İnşaatlarda çalışıyordu, şimdi işsiz.*
- *Okula gidiyor musun?*
- *Evet.*
- *Kaç yaşındasın?*
- *Sekiz.*
- *Bu delikanlı kardeşin mi?*
- *Evet.*
- *O kaç yaşında?*
- *Altı.*
- *Sana kitap göndermemi ister misin?* (Aksilik, o gün çantamda kitap yok.)
- *İsterim.*

Çıkardım kağıt-kalem, bekliyorum. Bilemiyor adresini. Evini tarif ediyor, okulunu tarif ediyor, o kadar.

Ankara'ya döndükten iki ay kadar sonra yüklendim bir miktar kitap doğru o köye, ve o küçük kızın *"capari"* topladığı çalılıkların bulunduğu yere. Ne *"capari"* kalmış, ne de küçük kızla erkek kardeşi.

Dolly Ölüvermiş

"Ölüvermiş" değil, ölmüş. Daha doğrusu öldürmüşler. Bir tür akciğer hastalığına tutulmuşmuş, fazla azap çekmesin diye "ötanazi" yapmışlar. Halbuki çok şeyler bekleniyordu Dolly'e dayalı çalışmalardan. Hızla yaşlanmakta olduğunun anlaşılması üzerine, "yaşlanma" ile ilgili araştırmalar insan yaşlanmasını yavaşlatıcı önlemlerin alınması yönünde yoğunlaştırılacaktı. Olmadı. Dolly'nin ömrü yetmedi. *"Mumyalanarak müzede sergilenmesi"* işi çoktan tamamlanmıştır bile.

Parantez açtım Dolly'nin gelişi ya da doğuşu ile gidişi ya da ölümü kurban bayramlarına rastladı. Bu rastlantıda bir garabet var, ama ne ki... ne bilem... Dolly de bir koyun nihayet. Kapadım parantezi.

Dolly'nin oluşturulup dünyaya müjdelenmesine yönelik araştırmaların çarpıcı sonuçları taa 1970 yılında belliymiş. İnsanlığın tarihi ile koşut biyolojik çalışmalar, önceleri zanaat kabul edilebilecek ürünler verirken, *"şişeden cin çıkıvermiş"* ve bir deve dönüşmüş. Girer mi hiç tekrar şişeye. Hani öyle masallardaki gibi *"dile benden ne dilersin"* demeye tenezzül etmeden büyümüş, kükremiş ve gelişmeler *"insan kopyalansın mı, kopyalanmasın mı... kopyalanmalı mı, kopyalanmamalı mı...* tekerlemesine gelip dayanmış. Sonra *"modern biyoteknoloji"*, *"moleküler biyoloji"* gibi ileri aşamalı beceriler. canlıdan canlıya gen nakli *"gen manipülasyonu"* yirmi birinci asrın *"öcüsü"* adını alıvermiş. İşte bazı görüşleri:

"... diğer bir organizma orijinli ve doğal olarak taşımadıkları yeni bir gen taşıyan organizmalar transgenik olarak adlandırılmaktadır. Günümüzde organizmalar arasında gen transferi rutin olarak uygulanabilmektedir ve bu teknolojilerin sektöründe de uygulama alanları bulmaktadır...

halen içerisinde dünyanın en çok üretimi yapılan dört kültür türünün de (buğday, mısır, patates, soya) bulunduğu, hemen hemen bütün kültür bitkilerinde transgenik bitkiler geliştirilmiş durumdadır...

canlılara aktarılan yeni özellikler. bu canlıların, özellikle bitkilerin, salıverildikleri çevrede bitki sosyolojisinin bozulmasına. doğal türlerine genetik çeşitliliğin kaybına, eko sistemdeki tür dağılımının ve dengenin bozulmasına, transgenik ürünlerden bir gen kaçışının yabani türlerin de aynı özelliğe sahip olmalarına yol açabilecektir...

ister biyoteknolojik buluş, ister yeni bitki ve hayvan türü, ister klonlama olsun kısaca ne olursa olsun, bu tür çalışmalar yasaklansa dahi, yapılmaları engellenemeyeceği ve gizli de olsa her zaman sürdürüleceği..."

genleri değiştirilmiş ürünleri yemek risklidir... etiketlendirilmeleri mümkün olamamaktadır tüketicilerin bunların hangileri olduğunu bilmeleri mümkün değildir... pek çok tüketici bu tür ürünleri tüketmektedirler ve bunun farkında değildirler bu ürünlerin etiketlenmemesi bunları üretenlerin sorumlu tutulmalarını da engellemektedir...

genetik manipülasyonlarla oluşturulan organizmalar canlı olduklarından açıkta yetiştirilmeye başlanıldımı çoğalmaları ve yayılmaları hiçbir şekilde durdurulamaz... nesiller boyu sürer gider.. "

genlerine müdahale edilmiş organizmaların patentlenmesi dünyadaki gıda üretiminin özel kuruluşlar tarafından tek el'den kontrol edilmesini sağlar..."

Doğayı ve insan sağlığını tehdit eden potansiyel riskin farkına varılması, şişenin kapağını açıp cinin çıkmasına fırsat verenlerin paçasını tutuşturmuş mu, tutuşturmamış mı bilinmez, ama gelişmeleri yakından izleyenler yılda 150 milyar dolarlık bir

transgenik ürünler pazarının müjdesini verivermişler. Konunun etik yanı rafa kaldırılıvermiş.

Tekerlemeler

şekil, konu, işlev ve muhtevaları bakımından sınırları tam ve kesin olarak çizilememiş halk edebiyatı ürünleridir...

çoğunlukla basmakalıp söz, saçma sapan mukaddime, manasız fakat hoşa giden söz yığını, yanıltmaçlardır

masalın başında, asıl masaldan önce yer verilen tekerlemeler akıl ilkelerine, doğa kurallarına alabildiğince yan çizer, abartmalı çelişkiler sergiler

anlamlarından çok ifade biçimleri, kökenlerinden farklı bir fonksiyona yönelmiş olmaları, genel yapıları itibariyle anlaşılmaz, gerçeküstü metinler oldukları için...

çocuk ruhu ve zihninin hür ve serbest oluşu tekerlemelerin daha ziyade çocukların dünyasında yer almalarına zemin hazırlamıştır.

yalan kavramı da önemli bir yer tutar tekerlemelerde. Ancak buradaki "yalan" kavramını ahlaki anlamda günlük hayatta kullandığımız yalandan ayırt etmek gerkir. Çünki bu yalan uzlaşmalı bir yalandır. Yalanı söyleyen de, dinleyen de durumun farkındadır.

birbirine aykırı düşünceleri, olmayacak durumları bir araya getirip, mantık dışı bir takım sonuçlara varmakla şaşırtıcı bir etki yaratır

yapısı ve konusu bakımından bu özellikleriyle, beklenmedik hayal oyunlarının boşanıvermesiyle şaşırtmak, eğlendirmek ve keyiflendirmek için başvurulan bir çeşit söz cambazlığıdır "

Ankara'nın Atatürk Bulvarı. Kısa aralıklarla dizilmiş gençler duyuru dağıtıyorlar. Bazılarının ellerine zorla tutuşturuyorlar. Dur hele ben gönüllüyüm, bir tomar bile verseler dağıtacak yer bulurum, belki de aşırı tüketimle ilgilidir... ya da soframızdaki zehirler hakkındadır... düşüncesiyle dümen kırdım tam radyoevinin önünde dinelen gence doğru. Üç-dört adım atmıştım ki arkasını dönüverdi bana genç. *"Sen misin bana vermek istemeyen ben bilirim yapacağımı..."* dedim, az ilerledim ve yere atılmış olanlardan birini eğilip aldım. Atmamıştım elbette. Saklıyordum. İçeriği aynen söyler... Hayır... yazamayacağım... ayıp... Ama, nisbeten yeni zamanlarda türeyen, dört-dörtlük bir tüketim tekerlemesi dünyasının ince ayrıntılarının pazarlanması ile ilgili olduğunu söylemeliyim.

Kızılay'dayım yine. Yaklaştım bir gişeye. *"Bana bir ikramiye bileti çekiverin..."* dedim. Uzattığım parayı alan adam makinanın tuşlarına basarken, arkasında duran kırk yaşlarında tıknazca bir karakafa *"Naapacaan teyze sen bu yaştan sonra paray..."* demez mi, tüm ciddiyetiyle, dikkatle ayarlanmış vurgulamasıyla. Yetti gayri. Bu kez çekmedim sineye. Açtım ağzımı, yumdum gözümü derler ya...

Diyesim şu ki, tüketim tekerlemelerinin adresleri belli. Bu adresler arasında önceliklire var; VIP'ler (Very Important Person) var; çok önemli kişiler yani Özellikle gençler, kadınlar ve de çocuklar. Haziran 2003 itibariyle ülkemizin nüfusu 71 milyonu buluyormuş. Bu nüfusun 57 milyon kadarı 0 ile 44 yaş grubuna giriyormuş. Muhteşem bir potansiyel tüketim dünyası için. Tüketim tekerlemelerini üretenler gereğini yapıyorlardır.

Demiş ki 13. yüzyılda yaşayan yakındoğulu bir şair ve düşünür: *"Kuşun midesi olmasaydı, tuzağa yakalanmayacaktı. Belki de avcı hiç tuzak kurmayacaktı.", "Uyku kırk kantar, uyudukça artar; mide kırk anbar, yedikçe yutar"* derdi Anacım da... Bu sözlerden yüzyıllarca sonrası: 1980. Almanya'da uluslararası bir seminerdeyiz. Çeşitli ülkelerden, özellikle de güneyden gelen katılımcıların hemen hepsinde adlarının önüne eklenen akademik ünvanlar var. Çoğunluk erkek. Yaş ortalaması 45 gibi. Bir egzersiz verdi seminer yöneticisi profösörler: Bir tarihte, ünlü bir Amerikan uçağı kuzey kutbuna yakın bir yerde düşüyor. Kurtulanlar arasında birkaç kişi ve on kadar da eşya var... bir nacak bir el feneri, bir kitap gibi. Bir de bir şişe *"syrup"* (tatlı bir içecek) var. Biz akademisyenler kazadan kurtulan kişileri 50 km. kadar uzaktaki bir yerleşim yerine ulaştıracağız. Kurtarılan eşyaları öylesine bir önem sırasına koyacağız ki bu insanlar karanlık inmeden o yerleşim yerine sağ varabilsinler. Ortalık oldukça soğuk ve akşam yakın. Üç ayrı gruba bölünmüştük ve her grup kendi arasında tartışabilecekti. Yarım saat kadar sonra ortaya çıkan üç listede de *"syrup"* (tatlı içecek maddesi) önem sıralamasında ilk üçün arasındaydı. Halbuki egzersizin doğru gördüğü sıralamada bu gıda maddesi sonlara doğru yer alıyordu.

"Satmasan olmaz mı bu şekerleri, çocuğun içi dışı lastik oldu..." diye yakındı küçük Sevgi'nin annesi bakkal Recep'e. *"Nasıl satmayayım, önce çocuklar duyuyor bunların piyasaya sürüldüğünü, gelip tezgaha dayanıveriyorlar..."* dedi, bakkal Recep. Üçümüz de iyi biliyorduk ki bakkal Recep'in gelirinin sürekli iki kaynağı vardı. Biri *"veresiye defteri"* Öteki çocukların sağlığı pahasına olduğunu iyi bildiğimiz ıvır-zıvır yiyecekler, sözde çerezler. Dış kapının önünden en kuytu köşelerine dek sergilenmiş, ışıldaklı paketlerde, sentetik oyuncaklara bağlı bu tuzaklar dev süpermarketlerin bile cankurtaranlarındandı. Anasından doğar doğmaz ağızlarına sokuşturuluverilen *"emziklerden"* vazgeçmeleri nasıl zor oluyorsa, bu tuzaklara alışkanlıkları da öyleydi çocukların. Tuzak üretenler bunu iyi biliyorlardı.

Aslında, kızının içinin-dışının lastik olduğundan yakınan kadının kendisi de tüketim tekerlemeleri pazarının VIP'lerinden. Mutfaktaki hakimiyetinin kapsamına, *"feminin"*liğinin derecesine, okur-yazar olsa bile ilgi-bilgi yetersizliğine göre artar bu VIP'liliğinin önemi. Yaradılışlarında bir tek yaprakla örtülü oldukları resmedilen iki cinsten *"kadın"*ın tekerleme dünyasındaki rolü korkunçtur. Ayak tırnaklarının ucundan, saçlarının tellerine kadar trilyonlarca tekerleme üretilir. Ayak parmağından göbeğinin çukuruna dek *"broş"*lanan odur. Kirpiklerinin ucuna dek yaldızlanan, böylelikle güzelleştiğini sanan da odur. *"Bu ne hal, tımarhane kaçkını gibi"* dedirtecek kadar üzerinde işlenen, işlemler yürütülen, değiştirilen, toplanan, bölünen, çarpılan kadındır. (Dolly bile dişiydi.) Bu donanım zemine-zamana, olaylara, politikalara göre her an değişir, değişmelidir. Emir de genellikle erkeklerdendir; üretim dünyasının tasarımcılarından, idarecilerinden. Sadece türban bile yeter tekerleme üretimine sağladığı yakıt bakımından. Hele hele bu türbanlar genç bayanların usta makyajlı güzel yüzlerini çerçeveliyorsa. Benim çevremde bir dükkancık var. Altı-yedi metrekare kadar Satış elemanlarını ve *"başörtüsü"* raflarını barındıracak kadar. Belki de binlerce başörtüsü ile tepilidir bu dükkancık. Günün hangi saatinde önünden geçseniz, kuyruk olmuş kadınları görürsünüz, kaldırımlara taşan. *"Türban"* tekerlemesinin ekonomiye yaptığı katkının mı, yoksa politik güdümlemeleri beslediğinin mi daha önemli olduğu yorumunu oluşturamadan hızla uzaklaşırsınız bu dükkancığın önünden.

Beş dakikalık bir nikahla erkeğe köşe döndüren de kadındır. Köşeyi dönen erkek tekerleme dünyasının motorlarını çalıştırıverir. Kadın için nikah yoluyla köşe dönmek diye bir şey yoktur. Dönebileceği en keskin köşe evlilik yapabilmiş olmasıdır. Eğer gerçek anlamda bir *"köşe dönme"* şansı olmuş da, kendisine oranla daha yüksek bir sosyal, kültürel ve ekonomik düzeyli bir erkekle evlenmişse, bunun acısı çabuk çıkar... dayak, kuma, kız arkadaş, dost bunlardan bazılarıdır. Ya sineye çekilecektir bunlar ya da boşanılacaktır. Her iki halde de gerçek yıkım çocuklar üzerinde olur. Kadının tüketim tekerlemeleri dünyasındaki VIP'lik pozisyonu bu durumda bile fazla aşınmaz. Toplumumuz *"boşanmış"* sıfatına fazla anlayış göstermez. Bir başka erkeğe bağlanmayı zorunlu kılar. Aynı dramatik özellikleri taşıyan bir başka halka daha eklenir yaşam zincirine ve aynı dramatik koşullarda zehir-zemberek yaşamaya "kaderli"çocukların sayısı artar.

Ankara Esenboğa girişinde pasaportlarımız damgalanıyor. Hemen önümde otuzlarında bir kadın var. Kucağında da bir bebek; sıfır yaşının son aylarında olmalı. Karşılıklı kur yapıyoruz. Bana bir gülüyor ki dayanılır gibi değil. Üniformalı görevliden ürkmesem annesinin kucağından kaptığım gibi bir lokmalık edeceğim. En azından, minik burnunun ucundan bir çimdikçik öpücük alacağım. Kurumu annesine yöneltiyorum: *"Çocuğunuz çok tatlı... nereden geliyorsunuz?" "İsveç'ten" "Adı ne bu cici yaratığın?" "Server." "A-aa, ne hoş... orada ünlü bir yazarımız var bizim, acaba ondan mı..."* Kesiverdi sözlerimi kadın: *"Yohkğ... hem benim çocuğumun adı dubulveli server."*

Böylesine değiştirdi işte bizi 1960'ların birinci yarısında başlayan Avrupa'da işçi göçü ve 1970'lerin ikinci yarısında başlayan geri dönüşler. Sosyal, ekonomik, kültürel, politik yaşamımız alt-üst oldu. Köyler ile kentler, köylü ile kentli arasındaki farklar eriyiverdi. İki uç arasında ulaşım, iletişim olanakları gelişti ve kültür, kapital ve emek iki yönlü aktı durdu. Her iki uç özellikleri biribirine eklendi / karıştı ve bir *"rurbanlık"* ortaya çıktı. Dinamizm oluştu. Bu dinamizm *"rurbanlığı", "eurorurbanlığa"* dönüştürdü. Bu kez kültür, kapital ve emek akımı Türkiye'deki bir köy ile Avrupa'daki endüstriyel / kentsel alan arasında iki yönlü aktı durdu. Zamanla bu akım güneye uzandı; Arap ülkelerine. Böylece kültür, kapital, emek akımının hem uzantısı arttı hem de içeriği ve bu içeriği oluşturan ayrıntılar değişti. Böylesine çok hızlı ve çok boyutlu bir değişim Türkiye'deki tüketim dünyasına ilginç oluşumlar getirdi. Bunun bir örneğini, alt katları tüketim çılgınlığı pompalayan işyerlerinin üzerine kurulu ve genellikle de içi pek dolu olmayan cami yapımındaki artışlarda görürüz.

Kanada'da bir grafikçi *"satınalmama"* günü ilan etmiş. Önce kendi yaşadığı kentte uygulanmış bu *"gün"* sonra AB'ye, Japonya'ya atlamış. Kasım ayının son Cuma günü uygulanıyormuş bu tutum. Ülkemizde de duyurmuş sesini, ama ne derece uygulanabildiği belli değil. Ancak benim çevremde uygulanamaz. Semt pazarımız Cuma günleri kurulur. En kötü hava koşulları bile engelleyemez bu kuruluşu. *"Tüketiciler"* de, dağlar-tepeler gibi yığılı hormonlu ürünleri çek-çek arabalariyle evlerine taşımakta hiç kusur etmezler. İlginç bir örneği var bu *"satınalmama"* tutumunun. Birkaç yıl önce, bir büyük banka başkanı *"Almayıverin efendim sivri yeşil biber pahalı ise, ucuzlayınca alırsınız"* demişti, genellikle kadın gruplarına hitaben de, dediğine, diyeceğine pişman etmişlerdi bu sayın banka başkanını, özellikle de medyanın öncülüğüyle.

"Satınalmamayı" sevmiyoruz, ama, *"satınalma"*yı körükleyen *"gün"*lerin, bayramların hakkını cömertçe veriyoruz. Özel tasarımlı, özel indirimli ürünler özel pazarlama yöntemleriyle bu özel günler için sergilenir. Benim en son duyduğum *"gün" "menapoz günü"* Ama bugün için hangi tasarımla

ne tür bir tekerleme üretildiğini henüz bilmiyorum. Bir de *"anneler günü"*müz var. Bu *"gün"* için her şey satın alınabilir... göbek broşundan bulaşık bezine kadar. *"Bulaşık bezi"*ni küçümsemek haksızlıktır. Erkeğin kalbine giden yoldaki işçiliğiyle ömrünü tüketen kadının yüz akıdır bulaşık bezi. Temizlenerek potansiyel dayağın niteleğini ve niceliğini azaltır. Benim rahmetli Anacım bu yolda fazla işleyemedi; kendisinden yirmi beş yaş büyük olan babam çabuk göçtü; ben on bir yaşımda iken. Anacım'ı bu *"anneler günü"* hediyelerinden hiç mahrum etmedik. Bir notum var bununla ilgili, yıllar önce yazmıştım. Aynen alıyorum: *"Bugün 'anneler günü' Ankara'daki annemize gerekeni yaptık. Zaten almak zorunda olduğumuz donunu, gömleğini, çorabını bugün için saklamıştık. Çıkarıp ışıldaklı kağıtlara sardık, kurdeleledik. 'Canım annemize sevgilerle...' basılı, ışıldaklı kartlardan bir adet iliştirdik. Her zaman çekmecesinden alıp giyiverdiği donunu, gömleğini, çorabını cafcaflı paketle tantanayla ellerine tutuşturuluverildiğini gören annemiz şaşkınlığını gizlemeyi pek beceremedi. Ama ağzını sıkı tuttu. Batılılaşma yönünden çok çaba harcadığımızı iyi bilir Anacım. Ve de hiç engel olmaz, desteği boldur... Ehh, bir de Toprak Ana'mız var dedik atladık otobüse..."*

Bizim kültürümüzün ilgisiz bir örneği var bu *"satınalmamanın"* Bir cami; *"sanki yedim camisi"* İstanbul, Fatih'te. Bir yıl kadar önce duymuştum varlığını. Altı ay kadar önce de atladım trene doğru Haydarpaşa'ya, oradan da Fatih'e. Önce caminin tam karşısındaki terzi dükkanından aldım bazı bilgiler, sonra da Fatih Müftülüğü'nden. Bana verilen kitapta şu bilgiler var: *"Cami, Fatih Sinanoğlu Mahallesi, Kırbacı Sokak'ta bulunmaktadır. Bânisi Keçeci Hayrettin veya Adanalı Şakir Efendi olduğu ve bu zatın canı bir şey istedikçe, o istediği şeyin bedelini bir yana ayırıp, "sanki yedim" diyerek para biriktirdiği, biriken paralarla bu mescidi yaptırdığı rivayet edilmektedir... Günümüzden takriben 300 yıl önce inşa edildiği bildirilen cami, I. Cihan Harbi'nden önce Fatih yangınında yanmış, 1959-1960 yıllarında halkın yardım ve gayretleriyle yeniden ihya edilerek ibadete açılması sağlanmıştır..."* İyi de, neden caminin adı bu tutumla tarihe geçmiştir. Başka ad konulamaz mıydı. Kim kime ne mesajı vermek istemişti. Böyle bir camiyi yapmak için ne kadar zaman *"sanki yedim"* tutumu sürdürlebilirdi... hangi gıdalardan vazgeçilebilirdi... ailesi yok muydu bu adamın, çocuklarının gıdasını da kesmiş miydi... dindarlık yanı mı, yoksa ekonomik yanı mı, ya da tüketimde sınır önemini vurgulama yanı mı ağır basmıştı bu parayı biriktirmede. Kısacası soruların ardı arkası gelmiyordu. Bu adla bir caminin Isparta'da da bulunduğunu ve yaptıranın halen yaşamakta olduğunu öğrenir-öğrenmez atladım otobüse, doğru Isparta'ya. Yanıtları için yanıp tutuştuğum soruları bu kişiye soracaktım. Kimbilir ne ilginç şeyler öğrenirdim. Ama olmadı. Deyim yerinde ise, *" o kaçtı, ben kovaladım"* bu *"hayır sahibi"* kişiyi. Sadece on beş dakika kadar görüşebildim kendisiyle ve fazla da bir şey söylettiremedim. Hacettepe Üniversitesi mezunu zarif kızının verdiği bilgiye göre, babasının bu *"hayır sahibi"* unvanı annesinin sabrı sayesinde gerçekleşmiş. Başrol annesindeymiş. Kendisi hemen hiç konuşmayan baba, kızının söylediklerine hiçbir şey eklemedi. Belki de bir dükkan olarak başlatılan bu küçücük *"sanki yedim"* mescidi, mülkiyeti yine aynı *"hayır sahibi"* kişiye ait olan *"Pierre Cardin"* mağazasiyle kolkolaydı.

(Sürecek)

YANNİS RİTSOS'UN ŞİİRLERİ

1
Yannis'in Erotika'sını okuyordum
Geceydi
Odamda yalnızdım
Kızardı yüzüm
Masamdaki bir bardak çaydan utandım

2
Yannis'in Erotika'sını bitirdim
Hayran oldum cesaretine
Sözcüklerdeki ateşi akıttım yollarıma
Açtım kanatlarımı
Kondum
Sevgilinin balkonuna

Dilek YILMAZ

SUFİ MÜZİĞİ
2. TÜRK TASAVVUF MÜZİĞİ

Vural YILDIRIM

...güzel sesi dinlemede kalb huzuru
ve Tanrı'yle birleşme zevki vardır.
Mevlâna-Mesnevi

2.1 Giriş

İslâmla ilgili bir konuda araştırma yapmak isteyenlerin karşısına oldukça karmaşık sorunlar çıkar. Bu sorunların başlıca bir nedeni, dünyanın birçok coğrafi bölgesine yayılmış bu inancın kültüre göre, uygulanış ve algılanış farkıdır. Bu durum, araştırmacıyı uygulayacağı yöntem ve başvuracağı kaynakları değerlendirmede çeşitli güçlüklerle karşı karşıya bırakır. Ayrıca yüzlerce yılda oluşan literatür, araştırmacıyı ezecek kadar birikime ulaşmıştır. Bu nedenlerle dil, kaynak, görecelik (kültürel yorumlama), doğruluk (isabetlilik) vb. sorunlarla karşı karşıya olduğumuzun bilincinde olarak araştırmamızı sınırlı bir çerçevede tutmak zorunda kaldığımızı belirtmek isteriz. Daha çok konu hakkındaki bilgileri belli bir çerçevede derleyip toparlama amacında olan çalışmamız, müzik odaklı olduğu için ilgili diğer alanların sorunlarına değinmeyi düşünmüyoruz. Öyle bir yönelim, yazının boyutlarını aşacağı ve konuyu toparlamaya güçleştireceği gibi, aynı zamanda haddimizi de aşmamıza neden olabilirdi. İslâmi kaynaklarda müzik konusu çeşitli tartışmalarla açıklanmaya çalışılmıştır. Biz yazımızda kendimizi tasavvuf müziği ile sınırlıyoruz.

2.2 İslâm ve Müzik

Eldeki yazının birinci bölümünde(1) değindiğimiz tasavvuf kelimesi üzerinde burada yeniden durmadan kısa bir hatırlatma ile yetinelim. Tasavvuf, kişihin inancı yorumlaması, bireysel olarak inanç sahibi olması ya da gizemcilik ile açıklanan bir kelimedir.(2)

Tasavvuf müziğinin doğuşunu dini müziğin doğuşundan ayrı tutmak doğru değildir. Aslında her ikisi de dindışı müziğin sonrasındadır. *"Gelişen musikinin din lehine istifade edilmesinden daha tabii bir şey olamazdı. Nitekim din dışı musikiye ait nağmelerin ve seslerin Kur'an'ın kıraati üzerindeki tesirleri erken bir zamanda görülmeye başladı. Aynı zamanda "zühdiyat"ı, yani ilahileri de bu nağmelerle söyleme temayülü belirdi. Bu devrede Arap musikisi üzerinde Bizans ve İran musiki sanatlarının tesiri bariz bir şekilde kendisini gösterdiğinden aynı tesirler dindışı musiki vasıtasiyle Kur'an tilavetine [güzel sesle ve kuralla Kur'an okuma] ve ilahilerin: "Ehl-i Kitab" ve "Ehl-i Fısk"ın [günahkârların] melodileriyle okunmaya başlandığını gören zühd ve takva sahibi müslümanlar: 'Kur'an'ı ehl-i kitabın ve ehl-i fıskın melodileri ile okumak caiz değildir' tarzında bir prensip ortaya attılar ve bu prensibi daha sonra bir hadis şeklinde rivayete başladılar. Bu hadisin meali şudur: 'Kur'an'ı Arap dili musikisi (lühunü'l-arap) ile okuyunuz, fasık ve günahkarlarla ehl-i kitap olan Musevilerin, İsevilerin nağmeler (lühun)inden sakınınız."*(3) Bu alıntıyı yaptığımız Süleyman Uludağ'ın çalışmasından da anlaşıldığı üzere müzik konusu İslamiyet için önemli bir konu olmuş ve çeşitli görüşler ortaya çıkmıştır.

"Zühd tasavvufun başlangıcıdır, sufiyane hayat zahidane hayat ile başlar. (...) tasavvufi hayat doğmadan evvel İslam ruhani hayatına abid ve zahidler hakimdi."(4) Hicri II. Yüzyıl sonuna doğru zühd devri, yerini Tasavvuf'a bırakmıştır. Bu dönemde yavaş yavaş tarikat ve tekkeler doğmaya, yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu gelişmeler ile birlikte ortaya dini müzik çıkmış ve tasavvufta buna sema denmiştir. *"...kuruluş halinde bulunan dini musiki daimi surette fıkıh ve hadis alimlerinin tenkidine (dış tenkid) maruz kaldığı gibi bütün zahidlerin ve hatta bazı sufilerin hucum hedefi olmaktan (iç tenkit) da kurtulamadı. ...Tasavvufta 'Dini musiki' yerine ısrarla 'Sema' [deyimi] kullanılmıştır."*(5) Bu kullanımın çeşitli nedenleri vardır. En önemli nedeni, müziğin *"keyf, ve nefis ehli ile karıştırıl"*masının istenmemesidir. *"...sema fizik ve fizyolojik bakımdan bir takım özellikler gösteren müzisyenlerin anladıkları musiki değildir. Onlar tamamen ruhani sırlara, manevi gerçeklere ve iç alemlerinde duydukları ulvi seslere de sema adını vermişlerdir. Hafiften sema, vicdanın sesini, ruhun sadasını dinleme, manasına gelir. Bu bakımdan sema'ın sınır ve şumülünü tesbit ve tayin bile mümkün değildir."*(6)

Gazali ise müziğin kendisinin nötr olduğunu söyler. O, "*...ahlâksızlığa yönlendirici ve gayri meşru olduğu tarzlar hariç, müziğin yasaklığına dair bir açık delil bulunmadığı*"(7) sonucuna varır. Ayrıca Gazali müziğin zamana, mekâna ve içinde bulunulan gruba göre haram ya da helâl olma durumunun değiştiğini söyler.

Yukarıdaki görüşlerden anlaşılacağı gibi müziğin İslamiyet içinde yasak olmadığı kesindir. Müziğin insanları bir uyuşturucu gibi kötülüğe sevk etme durumu ortaya çıktığında ise yasağın sınırı başlamış olmaktadır.

2.3 Tasavvuf Müziğinin Ülkemizdeki Durumu

Geleneksel müziğimizde iki ana ayrım bulunmaktadır. Birincisi enstrümental müzik, diğeri ise edebi yanı olan sözlü müzik. Sözlü müziğin incelenmesi ve anlamlandırılması, edebi yanından ötürü daha kolaydır. Çünkü sözler, araştırmacıyı yönlendirme işlevi görür.

Geleneksel müziğimizin İslamiyet ile birlikte gelişen formuna, dini müzik, tekke müziği, tasavvuf müziği vb. denir. Aslında ülkemizin kültürel durumu nedeni ile müzik türlerine yönelik adlandırmalar tam olarak yeterli değildir. Sınırlar keskin ve belirgin olmamakla beraber, kaba da olsa tür sınıflaması yapılmaktadır. Bu konuda en bilinen türler: Alevi-Bektaşi müziği, Mevlevi müziği, Tekke müziği ve Cami müziğidir. "*Türk dini musikisi, nitelik bakımından cami musikisi ve tekke (tasavvuf) musikisi olmak üzere iki türde incelenmiştir.*"(8) Cami müziği ile tekke müziğini ayıran en önemli unsur; enstrümandır. Cami müziği insan sesi dışında bir enstrüman kullanmaz. Tekke müziğinde ise enstrüman eşliğinde ibadet yapılır. Oransay, cami müziğini "*Çalgıya hiç yer vermeyen, İslam dinsel metinlerini ezgileyip etkili kılmaktan başka amaç taşımayan bir musiki*"(9) diye tanımlar.(10)

Geleneksel müziğimizin iki ana damarı, halk ve klasik dediğimiz türleridir. Bu ayrımdaki tanımlamalar konusunda tam bir görüş birliği yoktur. Örneğin, Klasik müzik için saray müziği, sanat müziği vb., halk müziği için ise, bölgesel müzikler, etnik müzik vb. tanımlamalar yapılmaktadır.(11) Genel olarak Türk müziği ve halk müziği bilinen ayrımdır.

Tasavvuf müziği denilince akla, Türk müziği makamları(12) ile icra edilen müzik gelir. Aslında bu müzik türünü de ikiye ayırmak mümkündür. Birincisi halkın yaptığı ibadetlerde kullandığı tür; daha çok Alevi'lerde görülür. İkincisi; Tekkelerde yapılan. Bektaşi, Mevlevi, vb. tarikat müzikleri. Mevleviler namaz dışında *sema* ile ayrıca müzikli ibadet yaparlar. "*Ayin denilen bu besteler, her birine Selam denilen dört kısımdan meydana gelir. Güfte, genellikle Mevlâna Celaleddin-i Rumi'nin şiirlerinden seçilir. Araya başka tasavvuf şairlerinin bazı şiirleri de katılabilir. Fakat şiir sahiplerinde yine Mevlevilik aranır. Mevlâna'nın şiirleri Mesnevi veya Divan-ı Kebir adlı eserlerinden alınır. Bu şiirler Farsça olduklarından, ayin güfteleri de Farsça'dır.*"(13) Ayinler dört kısımdan oluşur. Bunlara; birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü selam denir. "*Ayin sırasında dönen, yani sema eden dervişlere Semazen, çalan ve okuyanların oturduğu yere Mutrıb; mutrıbdaki müzisyenlere Mutrıb Hey'eti denir. Mutrıb'da görevlere göre de ayrım yapılır: Ney çalanlara Neyzen; kudüm çalanlara Kudümzen; ayin okuyanlara Ayinhan; nat okuyana Na't-han denir. Mutrıb hey'etinin başı Kudümzen başı'dır. Neyzenlerin başı Neyzen Başı'dır.*"(14)

Diğer türler ise: *Na't, Durak, Mi'raciye, İlahi, Şugul*'dur. Ayrıca camilerde enstrümansız okunan mevlit, ilahi, Kur'an'ın melodik okunuşu, Ezan vb. tasavvuf müziği içinde değerlendirilebilir.

Aleviler, geleneklerini cem ve muhabbetlerde şiir-müzik eşlikli ibadet ve toplantılar ile aktarırlar. Müzikli toplantılarda var olan hikâyeleri ve geçmişe yönelik bilgileri âşıklar anlatır. Aleviliğin uzun yıllar kamusal alanda yok sayılması nedeni ile Vahit Lütfü Salcı bunların müziğini "Gizli-Müzik" tanımlaması ile anlatır: "*Halk edebiyatının açık kısmı, Divan edebiyatçılarının ve Osmanlı lisancı ve terkibcilerinin gürültülerine ve tahakkümlerine boğularak iltifatsızlığa uğramış ve görünmemiş; gizli kısım ise alevi Türk kabilelerinin süregeldikleri (islami Türk) gizli mezhepciliğinin gizli anane ve törelerine karışarak onlarla beraber meçhuliyete sürüklenmiş ve şimdi de kaybolmak üzere bulunmuştur.*"(15) Aleviler müzikli ibadetlerinde halk müziği türünü kullanırlar. "*Alevi-Bektaşi müziğinde: Hicaz, Hüseyni, Neva, Uşak, Rast, Saba gibi makamlar kullanılmaktadır; ancak bu adlandırma daha çok şehirlere özgüdür. Kırsal kesimde yaşayan Alevi-Bektaşi, makam ve usule isim vermez. Şanlı Urfa, Gaziantep, Kırklareli, Tokat, Sivas vb. yörelerde 'Semah makamı', 'Duvaz makamı' gibi adlandırmalar yapılıyorsa da anlaşılacağı gibi bunlar, bir türün ezgisel yapısının bütünü için kullanılan terimlerdir.*"(16) Alevilerin Bektaşilerden müzikal açıdan ayrıldıkları nokta makamsal müziktir. Aşıkların söylediği dini içerikli müzikli sözler, Alevi-Bektaşi pirlerinin, dedelerinin şiirlerinden alınmadır. Eşlik olarak bağlama kullanılmakta, hatta bağlamaya "telli Kur'an" denmektedir. Bağnaz dincilerin bağlamayı ve müzik aletlerini şeytan icadı diye eleştirdikleri dönemde, Âşık Dertli, onlara şu dizeleri ile yanıt vermiştir:

"*Telli sazdır bunun adı*
Ne ayet dinler ne kadı
Bunu çalan anlar kendi
Şeytan bunun neresinde

Alevi müziğinin tüm repertuarını tasavvufi bir boyuta indirgemek yanlış olur. Aleviler de günlük yaşamlarında mistik öğeler içermeyen türküler söylerler. Alevi müziğini, sözlü ve sözsüz diye ikiye ayırabiliriz. Sözsüz müzikte, tür olarak cuş havaları, peşrevler ve semahlar sayılabilir. Sözlü müzikte ise: deyiş, nefes, duvaz-ı imam, miraçlama vb. türler vardır.(17) Kısa bir miraçlama örneği:

"Geldi Cebrail çağırdı
Hak Muhammed Mustafa
Hak seni Mirac'a okur
Davete kadir Huda

Şah Hatayi'm vakıf oldu
Bu sırrın ötesine
Hakk'ı inandıramadı
Özü çürük ervaha"

Geleneksel müziğimiz içinde tasavvufi yanı olan müziğimiz, ibadet sırasında topluca ya da bireysel olarak varlığını sürdürmektedir. Değişen kültürel yapı müziğin melodik biçemini değiştirmekte, sözler ise ağırlıklı olarak değişime direnmektedir. Dinsel-Tasavvufi müziğin en önemli öğesi olan ritim ve edebi yan, müziğin efendisi olma özelliğini korumaktadır. Bu müzikleri anlamanın birincil koşulu, o guruba ait olmak ya da mistik kodları çözmek için gerekli kültürel donanıma sahip olmaktır. Sonuçta; ibadet de bir çeşit katarsis (arınma) işlevi görmekte, bunun aracısı, yapanlara göre değişmektedir.

Dipnotlar

1. Bkz. Vural Yıldırım, *"Sufi Müziği, 1. Kavval Müziği"* İnsancıl Dergisi, 2003-4.
2. Ayrıntılı bilgi için bkz. O. Hançerlioğlu. *Dünya İnançları Sözlüğü, "Tasavvuf" Maddesi.* İst: Remzi Kitabevi, 1993. / Muhyiddin İbn Arabi. Endülüs Sufileri (Çev: Refik Algan). İst: Dharma yay. 2002./ *İslam Ans. "Tasavvuf" Maddesi.* İst: MEB. Yay. 1979. Cilt,12-1. S,26./ Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ans. İst: İletişim yay. 1985. S.978.
3. Süleyman Uludağ, *İslam Açısından Musiki ve Sema.* Bursa: Uludağ Yay. 1976. S,207-208.
4. Age. S. 219.
5. Age. S.228.
6. A.g.e., S.228, 231.
7. Losi IL. Faruki, *İslam'a Göre Müzik ve Müzisyenler* (Çev: Ü. Taha Yardım). İst: Akabe Yay. 1985. S.47.
8. Nuri Özcan, *"Dini Musiki" Maddesi.* Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ans. İst:1994. Cilt:9. S.359.
9. Gültekin Oransay, *"Cumhuriyetin İlk Elli Yılında Geleneksel Sanat Musikimiz", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ans.* Cilt: VI. S.1496.
10. Dini formların ayrıntısı için bkz. İsmail Hakkı Özkan, *Türk Musıkisi Nazariyatı ve Usulleri.* İst: Ötüken Neşriyat. 1994. S.79-84.
11. Bkz. Vural Yıldırım, *"Mutlu Torun ile Türk Müziği Üzerine"*, İst: Bağlam yay. Toplumbilim. 2001-12. S.51.
12. Makamlar konusunda bir fikir sahibi olunması için örnek vereceğiz. Ayrıntılı bilgi edinmek isteyenler için 10 nolu dipnottaki kaynağı önerebiliriz.
13. İ. Hakkı Özkan, Age. S.82.
14. Age. S.83.
15. Vahit Lütfü Salcı, *Gizli Türk Halk Musikisi* (Yayına Haz. Etem ütük). İst: Numune Matbaası. 1940. S.16.
16. M. Duygulu. *"Alevi-Bektaşi Müziği"* Cem Dergisi. 91-7. S,24.
17. Ayrıntılı bilgi için bkz. İ. Cem Erseven, *Aleviler'de Semah.* İst: Ant Yay.1990.

AĞAÇ ve KADIN

Dün gece
bir kadın gördüm
kara asfaltın
orta yerinde

Bir kadın
ve bir ağaç
yalnız bir kadın
yalnız bir ağaç
kara asfaltın
ta orta yerinde

Sıkı sıkı tutmuş ağaç
kadının uzun, siyah
saçlarını
ağacın kızıl yaprakları
küçük ellerinde kadının

Dün gece
gördüm
asfaltın kendinden utanışını

Burcu UPRAK

Öykü

İKİ ARADA

Metin AYKAN

Abdi, sinirli, delifişek bir herif. Dahası, deyimin tam anlamıyla hergelenin önde gideni... On beşine bile varmadan, önce ana-babasını yıldırdı, evde kimse kendisine ağız açamaz oldu. Yapılı, hem yapılı, hem de gözü kara! Keyifliyken, ürkütücülüğünü, şaklabanlıklarla, şirinliklerle saklar. Ama bu görünüşüne aldanan yandı. Zira, göründüğünün tersine tam bir beladır. Ne acıması vardır, ne de sorumluluğu. Sorumluluğu gibi, pervası da olmadığından, askerlik çağı geldi geçiyor. Ama Abdi hiç oralı değil, iplediği bile yok askerliği. Sonunda sözü dinlenir, Abdi'nin bile çekinip saydığı, eski kulağı kesiklerden biri yolunu kesip nasihat etti. *"Şu askerliği bir an önce bitir. Yukarda, Beyoğlu'nda, klüpler bitirim yerleri, gözünün karalığından, bileğinin gücünden haberliler. Amma velakin askerliğini yapmadığın için, işe alamıyorlar"* dedi. Abdi'nin iyi saatiymiş, söz dinleyeceği tuttu ve toparlanıP gitti askere. Abdi, no'olsa has kumaş; asker ocağında da uslu durmadı. Kumar oynattı, haraç aldı, kavga çıkarttı; sık sık kaçtı, üstlerine diklendi... Yakalandığı her olayda birkaç ay yattı. Bu arada aşırı cesaretinden kaynaklanan bazı olumlu davranışları da olmadı değil. Ama en son yaptığı neyse, amiralin de kulağına gitmiş. *"Gönderin"* demiş *"teresi devriye botlarından birine!.."* Ege'de sıcaklığın ortalığı kavurduğu günler. Daha sabahın dokuzunda, onunda geminin küpeştesine el değmiyor. Teknenin içiyse: Cehennem!.. Bir de dar, tabut mübarek. Hani seyir halinde olsa, biraz esecek rahatlayacaklar. O da yok! Bot arıza nedeniyle ıssız bir iskeleye bağlanmış öyle yatıyor aylardır. Dediklerine göre, belki otuz yaşındayken II. Dünya Savaşına katılmış, ahşap bir sahil koruma botu. Amerikalılar, askeri yardım çerçevesinde Bahriye'ye ödünç vermişler. Zararı, yararından çok! Yığınla arızası, teknik sorunu var. Bot bu durumuyla tam bir sürgün yeri. Abdi, allahtan teknede bir pislik çıkartmaya kalmadan, yaşamının fırsatlarından birini yakaladı. Teknede kaynak yapılırken, yağ bidonları tutuştu. Abdi bu yangında, kendisi dahil, yedi kişinin yaşamını kurtardı. Sıkışıp kalmışlar teknenin başaltında; alevler çıkışı kapatmış. Başaltı hem dumandan, hem de sıcaktan durulmaz hale gelmiş. Abdi, 'hamlacı' 'kaptığınnan', alevi en yoğun duruma getirmiş. Bu arada yedek teğmen de, Abdi işini bitirene kadar, tüpün öteki musluğuna takılı hortumdan oksijen solutmuş askerlere. Oksijen kaynağını teknenin ahşap kaplamalarına tutunca, iki dakikaya kalmadan bir iki kişinin rahatlıkla geçeceği bir delik açılmış. Sırayla, denize atlayıp canlarını kurtarmışlar, Abdi sayesinde.

Bu yangınla Donanma, Amerika'nın cömertliğinden kurtulmuş oldu. Gelgelelim, filotilla kumandanı kurallara çok bağlı. Yanan bot konusunda titizlendi. Abdi'yi, bir şey çıkmayacağını bilse de, devlet malına zarar verdiği gerekçesiyle mahkemeye verecek oldu... Anlaşılan yanan tekne konusunda uyarıldı. Bunun üzerine olay makul bir biçimde kapatıldı. Hatta, Abdi küçük bir törenle ödüllendirildi bile. Biraz da bu davranışının yüzü suyuna, epey vukuatı örtbas edildi. O da edebini takındı, yeni olay çıkartmadı, yirmi yedisinde askerliğini tamamlayıp döndü geldi. Gelmesine geldi de, ne çare, başta ana-babası olmak üzere, mahalleye de, semte de yeniden bela oldu!.. Herkes yaka silkiyor. Bir zaman sonra yine eskilerden, Abdi'nin sözünü dinleyeceği Arnavut Cabir'in ön ayak olmasıyla, Beyoğlu'nda bir kumarhanede işe başladı. Görünürde ayak işlerine bakar gibiyse de aslında yaptığı fedailik...

Abdi, Beyoğlu'na çoklukla Yenişehir-Dolapdere üstünden işliyor. Bazen Dolapdere'den, bazen de Yenişehir Sakızağacı'ndan çıkıyor yukarı... Her gün akşamüstü, aynı saatlerde Abdi yukarı çıkarken, biraz fıkırdak bir kız da aşağı iniyor. Abdi önceleri dikkat etmediyse de, sonunda kızı, yani Katina'yı gördü. Katina'yı fark etmesiyle de, Sakızağacı'nı filan bırakıp, Dolapdere'den işlemeye başladı. Abdi, bitirim işi giyinse de, deli meli de olsa, boylu boslu, yapılı herif. Doğaldır ki, Katina da Abdi'yi fark etti. Katina tam bir Rum kızı. Dolgun, esmer, 'yüzüne bakılır' dan öte güzel. Dahası edaları, cilveleri... Yarı bakmalar, baş çevirmeler, geriye saç atmalar, her anlama gelir gülümseyişler, dik dik bakmalar... Yani cilvenin, işvenin bini 'bi' para... Abdi her karşılaşmada kıza takıp kurmaya başladı. Katina da kışkırtıyor, cilveleriyle Abdi'yi. Bir iki kere balta da oldu. Ama Katina işveli bir esrarengizlikle ne *"evet"* ne de *"hayır"* diyor. Abdi, o bet herif, Dolapdere'den yukarı vurunca, oluyor bir dünya şirini. Katina'yı görünce neler yapıyor neler!.. Eh kadın-

dır, bunlar da hoşuna gidiyor Katina'nın. Hoşuna gidiyor, ama yine de korkuyor Abdi'den. Tek güvencesi, gündüz vakti, Abdi'nin sokak ortasında kendisine bir şey yapamayacağı gibi bir düşünce... Abdi'nin şirin tavırları hoşuna gitse de, Abdi'de pek gönlü yok. Nasıl olsa bir-iki dakikalık bir şey diye cilveyi arttırıp başladı Abdi'yle gün gün oynamaya... Eh, Abdi nasıl olsa ek yerine belli etmiş meheldir. Düşmeyeydi kızın üstüne bu kadar... Ne var ki, Katina, Abdi'yle dalga geçtiğini sanmakta, fena halde feci halde yanılıyor. Abdi'nin kitabına göre, Katina bu davranışlarıyla *"evet"* demekte. Uzun etmeyelim. Abdi bir gün Katina'yı salla sırt edip, attı bir taksiye, kaçırdı!... Katina bin pişman yaptığı cilvelere, kırılmalara... Bu beladan nasıl kurtulacak bilemiyor. Cemaat de kızmış kendisine, Abdi'ye kaçtığını sandıklarından... Kulağına gelenlere göre oradan ümit yok! Ana-babası ise yaşlı, yılgın insanlar... Bir de, cemaatten birileri korkutmuşlar ihtiyarcıkları... Bırakın kaçırılma olayını, bari hiç olmazsa *"kızımız kayıp!"* diye karakola başvursalar ya!... Ona bile korktular. Çaresiz kalan Katina, kıstı kuyruğunu oturdu Abdi'nin ailesiyle...

Abdi'nin annesi Katina'dan hoşlanmadı. Katina'dan hoşlanmadı demek de yanlış olur. Aslında Katina, kafasındaki birçok gelin adayından daha güzel. Hazmedemediği, Rumluğu... Babası Katina'nın Rum olduğuna aldırmadı da, o fıkır fıkır kızın Abdi'yi baştan çıkarttığını sanıp, yosmalığına hükmetti. Görücü usulüyle evlenmiş, kaç-göç üzre yaşayan bir adamın kitabında doğal olarak yosmalığa, dişiliğe yer yok. Ama bunları Abdi'ye anlatmak ne mümkün! Müslüman evinde Hıristiyan olur mu? Abdi böyle şeylere aldırmasa da, yine de Katina'yı sureta Müslüman ettiler. Abdi başta karşı çıkacak oldu, ama sonra nedense, belki de, çevreyi bu kadar takmamanın fazla kaçacağını düşündüğünden, pek ses etmedi. Böylece bunca yıllık Katina, oldu Kadriye... Kadriye kaçırıldığının yılında bir oğlan doğurdu. Şemsi koydular adını. Katina, Ayhan, Önder gibi çağdaş bir adı olsun istedi ama. Abdi ağız bile açtırmadı. Anası arada bir gelininden sızlanacak gibi oluyor. Abdi *"höööt"* çekti mi, herkes suspus!.. Abdi'nin, gelin-kaynana arasında yarattığı teröre dayalı dengeyle, birkaç yıl geçti. Bir gün, Şemsi altısında mıydı ne, Abdi'nin kara haberi geldi. Beyoğlu'nda bir hanın bodrumunda cesedini bulmuşlar. Polis çok araştırdı, çok soruşturdu, ama bir sonuca varamadı. Anlayacağınız, Abdi *'tantuna'* gitti. Abdi'nin anası, Kadriye'yi evden kovmadı, öyle bir neyite olmadı zaten. Ama, Kadriye, kaynanasının tavırlarıyla, kinayeleriyle canından bezdi, evden ayrılmak zorunda kaldı. Kadriye, Şemsi ile baba evine döndü, biraz çaresiz, biraz mutlu! Böylece baba evinin zor kaynayan kazanına iki boğaz daha eklendi. Sureta Müslüman Kadriye, baba evine dönünce, yine oldu Katina!.. Rumlar böyle konularda daha olgunlar, geri dönüşüne ses etmediler, yüzlemediler. Zaten, zamanla bu kaçırılma işinde Katina'nın o kadar kabahati olmadığı da anlaşıldı. Ama belli ki ana-babası utanıyor, hem olaydan hem de olayı somutlaştıran Şemsi'den... Yani, Şemsi anasının evinde biraz daha zor durumda. Anneanneyle dede Şemsi'nin varlığını kaçınılmaz bir son olarak görüp doğal karşılıyorlar. Ama hepsi o... Çocuğa karşı en küçük bir sevecenlik kırıntıları bile yok. Hatta kızdıklarında, *"Türk tohumu!"* diye azarladıkları da oluyor. Beri yandan Katina çalıştığından, bütün gün evde yok. Çocuk, annane ve dedeyle birlikte. Arada bir, pek bunaldığında sokağa çıkıyor. Böyle gide gele Rum çocukları Şemsi'ye alışır gibi oldular ya, yine de tam olarak aralarına almadılar. Hoş Şemsi de zorunlu olmadıkça, yanlarına gitmiyor. Bir yanı, alıkoyuyor onu. Baba evine döndükten iki yıl sonra, Katina, Niko ile çıkmaya başladı. Cemaat buruk biçimde de olsa Niko'ya destek verdi. Çünkü Katina kendilerini yere baktırsa da, onu sürgit öyle bir başına bırakmaya gönülleri elvermedi. Üstelik Niko'nun varlığı, dul bir kadın olan Katina'yı daha kötü olasılıklardan da koruyabilir... Bundandır Niko, cemaatten biri olarak Katina'yı koruyacağı için, Rumlar'dan destek gördü. Niko'nun yüzüne bakılır. Ama o kadar, ötesi yok. Hani kimi çirkinlerin de bir yanları, ne *'bil'iim'* bir havaları olur. Niko'da o da yok. Normal, silik, su damlası gibi renksiz görünümlü biri. Dahası geçkin! Katina olsun da 28'inde olsun; Niko'nun yaşıysa elliye dayanmış. Yalnız, birkaç göbek İstanbullu. Biraz esnafça da olsa bir kentlilik havası var. Bundandır giyiminde titiz ve özenli. Ne var ki giyim konusunda biraz tutucu, tam bir *'bobstil'* Savaş biteli nice olmuş. Niko hâlâ o yıllardaki giyim kuşamdan yana. Kemeri sıkılmış uzun pardösünün yakaları kalkık; deri eldivenin bileğe yakın yeri, muflonu görünecek biçimde dışa katlanmış; saçlara dalga verilip, geriye taranmış, hafif parlaklık verecek kadar da biryantinli... Kimileri, *'Robert Taylor'unkine benzesin'* *diye kaşlarını biraz aldığını'* söyleyip, günahına giriyorlar. Niko, Feriköy'de bir eczanede laborant-kalfa olarak çalışıyor. Dükkanda hazırladığı ilaçlardan bahşiş aldığı çoktur. Hatta kimi reçete sahipleri uzaklardan gelirler Niko'ya. Ayrıca iğne yapar, kan alır, tansiyon ölçer, evlere pansumana, lavman'a gider. Evin kendi altındaki iki katını, biri küçük, iki de orta boy daire haline getirdiydi, ta ne zaman önce. Bundan başka Ada'da iki göz odası, Fener'de iyi kötü kira getiren, kilise vakfıyla ortak bir evi daha var. Anlayacağınız, Niko'nun tuzu kuru sayılır. Abdi, Katina'nın zaten pek bir şey tutmayan drahomasıyla nesi var, nesi yok yemiş bitirmiş. Hoş şu

ara Beyoğlu'nda bir çorapçıda geçici olarak çalışıyor. Elinden gelirmiş, kaçmış çoraplara üç-beş kuruştan "*Vitos*"da çekiyor. Ancak kendi boğazına zor yetiyor kazandığı. Katina gibi kıt kanaat geçinen biri için Niko'dan iyi kısmet mi olur?.. Bir yıl içinde evlendiler. Katina gündüz işte. Akşamları da Niko'yla sinema, gazino derken, o bir yıl içinde Şemsi'yi iyice boşladı. Niko, efendice de davransa, belli. Şemsi'den rahatsız. Şemsi'yse anasına kızgın, evlendiği için. Hele üvey babasının Rum olması onu iyice zıvanadan çıkarıyor. Anasının evlendiğinin yılına kalmadı, büyükbabasının evine döndü. Şemsi'ye bir şey demediler, ama hem sevinmiş hem de keyifleri kaçmış gibi. Şemsi ne de olsa Abdi'den yadigar. Yine de bir eksiklik, tam oturmamışlık duygusu var içlerinde Şemsi'ye karşı... Bundandır ne babaanne, ne büyükbaba Şemsi'ye tam olarak benimsiyorlar. Neyse ki, büyükbaba, karısına göre Şemsi'ye daha sıcak davranıyor. Ama, annesinin bir Rum'la evlenmesinin gerginliğini ellerinde olmadan Şemsi'ye yansıtıyorlar. Katina'nın bu evliliği, yalnız Abdi'nin ailesini değil, çevresini de rahatsız etmiş olmalı. Arkadaşları da bir tuhaflar, tutuklar Şemsi'ye karşı. Uzak duruyorlar, yolda görseler kaldırım değiştiriyorlar, bir yerde toplanmışlarsa, Şemsi'yi görünce dağılıveriyorlar. Hatta bazıları, yeteri kadar uzaktaysa, arkasından anlaşılmaz bir şeyler bağırıyor. Sonunda kaçınılmaz gün geldi çattı. Kimileri, içleri elvermediğinden, kimileri de ar ettiklerinden, kafalarını kaldırıp da Şemsiyle yüz yüze gelemediler. Başlarının altından bakıp, olacakları izlemeye çalıştılar. Kimileri de karşılaşacağı şoku hafifletmek için, sırtını sıvazlama cesaretini gösterdi. '*Tete*' Haydar, çocukların başı. Abdi'nin hayranı ve bir numaralı tayfası. '*Tete*' ne yapacağını biliyor da, nasıl yapacağını kestiremiyor. Bundandır yutkundu; kuruyan ağzını tükürüğüyle ıslatmaya çalıştı. Sırtını duvara yasladı. Sonunda zorlansa da çıkardı baklayı ağzından: *"Tayfa, biz aramızda orospu çocuğu istemiyoruz, 'ann'adın' mı? Şimdi bas git 'biida'a' aramıza gelme!.."* Şemsi'nin yüzünden kanı çekildi, rengi oldu kül! Ama bırakmadı kendini. Süklüm püklüm dururken, başını dikti, omuzlarını gerdi, '*Tete*'ye, öteki çocuklara meydan okurcasına baktı. Çocuklar ezik, birer-ikişer ayrıldılar oradan. Sonunda bir başına kaldı. O gün eve gitmedi, ertesi gün de... Katina'ya haber verdiler. O da iki gözü iki çeşme, aradı sordu, gören bilen yok

Bir hafta sonra, bostan köpekleri terk edilmiş bir mandranının kapısında ulumaya başladı. Gidip baktılar. Şemsi kendini çatı kirişlerinden birine asmış

GECE SEFASI

Gecenin koynunda,
Aşk suskunu bir kadındım...
Ve ilk kez,
hüznün, ırmak yeşili gözlerinde,
süresiz konukluk ettiği,
bir adama seslendim.
Duy beni.

Cırcırböceklerinin sesini
unutan,
Siyah giysili,
Ay gülümseyişli adam,
Duydu beni.

Gecenin koynunda...
Çiçek açmaya zorunlu,
Gecesefasıyım...
Bütün kıpırtımla,
bir sana seslendim.
Sabah olmadan,
Gör beni.

Nalan ÇELİK

ÖNEMLİ DUYURU

Kimi okurlarımızın bildirdiğine göre İnsancıl dergisinin Şubat sayısında baskıdan kaynaklanan forma eksikliği saptanmıştır. Elinde bu tür dergi olan okurlarımız, bize durumu bildirirlerse, dergi kendilerine gönderilecektir.

SEVDİKLERİNİZE... DOSTLARINIZA ÖZEL GÜNLERDE ARMAĞAN...

İNSANCIL YAYINLARI

FELSEFE ARAŞTIRMA DİZİSİ		
Türkiye'den Felsefe Manzaraları 1	Ömer Naci SOYKAN	8.000.000 TL
Türkiye'den Felsefe Manzaraları 2	Ömer Naci SOYKAN	8.500.000 TL
Türkiye'den Felsefe Manzaraları 2	Ömer Naci SOYKAN	7.500.000 TL
Arayışlar 1	Ömer Naci SOYKAN	9.500.000 TL
Arayışlar 2	Ömer Naci SOYKAN	7.000.000 TL
Gönülden Dile Öz Sözler	Ömer Naci SOYKAN	6.500.000 TL
Biçim Sorunu	Nilüfer ÖNDİN	8.000.000 TL
Soru	Cengiz GÜNDOĞDU	8.000.000 TL
Kavramlara Felsefe İle Bakmak	Betül ÇOTUKSÖKEN	8.000.000 TL
Cumhuriyet'in Kültür Politikası ve Sanat (1923-1950)	Nilüfer ÖNDİN	8.000.000 TL
ŞİİR DİZİSİ		
Bır Kenti Ağlıyorum	Berrin TAŞ	3.000.000 TL
Cumartesi Anneleri	Aydın ÖZTÜRK	3.000.000 TL
Bir Saksılık Dünya	Ayhan ERGÜN	3.000.000 TL
Farenin Ölüm Baladı	İsmet ALICI	3.000.000 TL
Gül Dikenini Öpünce	Arif MADANOĞLU	3.000.000 TL
Açık Gece	Ömer BİLGE	3.000.000 TL
ABC Denemesi	Aytekin AÇIK	3.000.000 TL
Aşk Şiiri	Anıl MERİÇELLİ	3.000.000 TL
Bir Can Yongasıdır Aşk	Ahmet NECDET	5.000.000 TL
Çocuk Gülünce	Mesut AŞKIN	2.000.000 TL
Suyu Arayan Ateş	Varcan BARIŞ	2.000.000 TL
Direnç Yaprakları	Mustafa GÖKSOY	5.000.000 TL
Karanfil Alevleri	Berriş TAŞ	5.000.000 TL
Kar Suyu	Gülhan DİKME	4.000.000 TL
ÖYKÜ DİZİSİ		
Akanyıldız	Cengiz GÜNDOĞDU	5.000.000 TL
Martısız Deniz	Semiha UÇUK	3.000.000 TL
Uzaydan Gelen Kadın	Semiha UÇUK	3.000.000 TL
Yabancı	İnci AYDIN	5.000.000 TL
ÇEVİRİ ŞİİR		
Kırmızı Kırmızı Bir Güldür Aşkım	Der. Anıl MERİÇELLİ	5.000.000 TL
Umutsuz Bir Aşkın Şaiiri	Emily DICKINSON	5.000.000 TL
Modern İngiliz-Amerikan Şiiri	Anıl MERİÇELLİ	5.000.000 TL
DENEME ELEŞTİRİ DİZİSİ		
Yıldız Güncesi	Cengiz GÜNDOĞDU	7.000.000 TL
Eleştiri	Cengiz GÜNDOĞDU	7.000.000 TL
Tarihın Işıldağı	Adnan ÖZYALÇINER	7.000.000 TL
Dağlarla	Atilla ERDEMLİ	7.000.000 TL
ÖDP'ye Kenar Notlar	Temel DEMİRER	3.000.000 TL
Okul Sözlüğünün Eleştirisi	Yusuf ÇÖTÜKSÖKEN	3.000.000 TL
Şiir Gündemi	Sennur SEZER	3.000.000 TL
Değimler	Osman BOZKURT	3.000.000 TL
Işığa Doğrulum	Berriş TAŞ	4.000.000 TL
Aşk... Yeni İNsanın Dili	Berriş TAŞ	4.000.000 TL
Gezi Notları	Semiha UÇUK	3.000.000 TL

YILDIZ GÜNCESİ

Cengiz GÜNDOĞDU

2 Ocak Cuma

Dün *Radikal*'de Halis Çelebi'nin *Adalet Bir Hurafeden İbaret* adlı yazısını okudum. Yazı, Londra'da yayınlanan *Şark ül Evsat* gazetesinde çıkmış.

Halis Çelebi, *"dünyanın adaleti sadece bir komedi"* diyor. Tarihi açıdan da bu komediyi gösteriyor. İskender'le ilgili bir olay anlatıyor Halis Çelebi. *"Büyük İskender denizde bozgunculuk eden korsanı yakaladığı gün onu paylamaya başlayarak 'Sen insanları korkuttun' deyince, korsan 'Ben küçük bir gemiyle saldırılar düzenliyorum adım korsan oluyor. Sen bütün denizleri ve insanları büyük bir donanmayla soyarsın adın imparator oluyor. İşte seninle benim aramdaki fark.'"*

Saddam için şöyle diyor Halis Çelebi, *"Saddam'ın hikayesi, meşruluklarını büyük diktatör ABD'den alan küçük diktatörlerinkiyle aynı. ABD önce onları üretiyor, sonra öldürüyor."*

Yazı şöyle bitiyor, *"Hayat çok trajik gerçekten ve dünyanın adaleti ise bir hurafeden ibaret."*

Hani, masallar şöyle başlar ya, *"Elimde demir asa, ayağımda demirden çarık, az gittim, uz gittim, dere tepe düz gittim, bir de baktım ki arpa boyu yol gitmişim."*

Binlerce yıl süren yürüyüşten sonra, insanlığın geldiği nokta, işte bu, adaletsizlik...

Kimsenin kimseyi sömürmediği, paranın sultasının kırıldığı, eşitlikçi, estetik bir dünya mücadelesinde, böyle bir dünya isteyenler, yenilmiş durumda.

Yenildik.

Biz, böyle bir dünyanın kurucu ögesi olma niteliğini kılpayı yitirdik. İsmail Hakkı Tonguç'un başlattığı Köy Enstitüleri süreci, Hasan Ali Yücel'in başlattığı Tercüme hareketi devam edebilseydi aydınlanmış Türkiye, eşitlikçi, estetik bir dünya kuruluşunun öncüsü olabilirdi.

Taş üstüne taş koyanların değil, yağmacıların imparator diye yüceltildiği bir tarihten geliyor insanlık. Böylesine yanılsamalı bir dünyada, özgürlüğü giyim kuşama indirgemek ne kadar acı.

Bütün sorunları basitleştirerek, tekile indirgemek genel davranış, genel düşünce biçimi oldu.

Halis Çelebi yazısında bakın ne diyor, *"Truman iki kenti yerle bir etti ve demokratik bir başkan olarak öldü. Franko, rakipleri olan siyasi tutukluları kendisi için Madrit'te bir anıt inşa etmeye mecbur bıraktı. Abdunnasır cenazesinde bundan üç bin yıl önce ikinci Bibi'nin cenazesinde yürüyenlerden kat kat fazla Mısırlı yürüdü. Haccac, cezaevlerinde otuz binden fazla insan bulundururken saltanatının en parlak döneminde öldü."*

Bütün bunların ne anlamı var. Her yazar, her şair, dünyanın bu durumunu göz önüne almadan tek satır, tek dize yazmamalı.

5 Ocak Pazartesi

İslami kurallara göre yaşayan, bu yaşayışı özgürlük kabul eden bir insanla acaba nasıl anlaşabilirim. Sözgelimi, kadının kapanması özgürlük mü... İslami kurallarla yaşayana göre *"Evet, özgürlük."*

Bu konuda Dil felsefesi yolumuzu açabilir mi. Editörlüğünü Ahmet Cevizci'nin üstlendiği *Felsefe Ansiklopedisi*'nde (*Etik* Yayınları, İstanbul, 2003), *Anlam Kuramları* maddesinde şöyle deniyor, *"Anlam nedir? Sözcükler nasıl anlam kazanır? Sözcüklerin bir araya gelerek oluşturdukları tamlama, yüklem, tümce gibi karmaşık terimler nasıl anlam oluşturur? Bir terimin anlamı ile dünya arasındaki ilişki nedir? Bir terimin anlamını kavramanın koşulları nedir? Sözcüklerin anlamları aracılığıyla nasıl iletişim kurarız? Bu tür sorulara yanıt arayan anlam kuramları üzerine çalışmalar dil felsefesinin en temel ögesini oluşturur."*

Şimdi burdan yola çıkarak, şunu soralım. Anlamı nasıl saptamalı. *Felsefe Ansiklopedisi*'nde *Öznelcilik* ara başlığı altında şöyle bir saptama var. *"Nominalizmin bir uzantısı da öznelcilik tezidir. Bu görüşün açık bir savunucusu olan Locke'a göre bir sözcüğün anlamı, kişinin zihninde bir ideden oluşur. Zihinsel süreçler kişiden kişiye değiştiğine göre, bir sözcüğün anlamı da kişiden kişiye, hatta aynı kişinin farklı zamanlardaki zihinsel durumuna göre değişir."*

İnsancıl Atölyesi, Felsefe Bölümü'nde şu sıra Ömer Naci Soykan'ın yönetiminde Locke irdeleniyor. Bu sorun sık sık konuşuluyor.

Locke göre anlam zihindeki idelerin ilişkisinde çıkıyor. Anlam, öznel bir içerik oluyor. *Felsefe Ansiklopedisi*'nde yirminci yüzyıldaki durum şöyle anlatılır. *"Özneleri görüş yirminci yüzyılda, kendine özellikle dilbilimde birçok taraftar bulmuştur. Örneğin, günümüz dilbilimin en etkili düşünürü olan Chomsky, sözcüklerin anlamının sözcüklerde ya da dış dünyada değil, 'kafanın içinde' olduğunu iddia ederek Locke'un öznelciliğine dönüş yapar."*

Ben, anlamı Platon gibi formlarda aramıyorum. Ama anlamın öznel zihinde içerik kazandığı savını da doğru bulmuyorum.

Şimdi burda sorun şu. Özgürlük kapanmak diye anlamlandırıldığında bunun dil felsefesi açısından açıklanması şöyle olur. *"Benim zihinsel süreçlerime, zihnimdeki idelerin ilişkisine göre özgürlüğün anlamı budur."*

Ben, ona, *"Hayır, özgürlüğün anlamı bu değildir"*, dersem, bu kez o, bana *"Sen, öznel zihnindeki anlamı bana dayatıyorsun"* der.

Görüldüğü gibi bu noktada işin içinden çıkılamıyor. Aslında sorun, özgürlük kavramının, bizim dışımızda nesnel bir karşılığı olmamasından kaynaklanıyor. Ben ya da o, iskemle, ev, elma gibi nesnel karşılığı olsa özgürlüğün, *"İşte bak özgürlük bu"* diyebilsek sorun çözülür.

Peki, burda işin içinden nasıl çıkılacak. Uç noktalara götürürsek belki sorunu çözebiliriz. Diyelim bir başkası, özgürlük dendi mi şunu anlıyor. *"Ben istediğim zaman, istediğim kadar uyurum. Benim önüme dıştan konan bir kural, özgürlüğümü kısıtlar. İnsancıl Atölyesi'nde seminerlerin 19.00'da başlaması beni ilgilendirmez. Ben seminerlere istediğim saat giderim. Seminerde canım içki içmek isterse içerim. Biri seminer verirken, canım türkü söylemek isterse, türkü söylerim."*

Öznelci anlam kuramını doğru buluyorsak, eylemlerimizi bu kurama göre düzenliyorsak bu özgürlük tanımını da kabul etmek zorundayız. Ama bu durumda yan yana yaşamak olası değildir. Öznelci anlam kuramında güçlü olan, kendi anlamını dayatır. Bu durumda orda demokrasiden, özgürlükten söz edilemez. Öznelci anlam kuramının egemenliğinde dünya gitgide demokrasiden, özgürlükten uzaklaşıyor.

Acaba çözümü şurda bulabilir miyiz. Öznelci anlam kuramı, adı üstünde öznelci. Öznelci anlam kuramına inanan kişi, doğrularını öznelde yaşamalıdır. Öznel anlam nesnel dünyaya taşınırsa, sorun çıkar.

Özgürlük, demokrasi, erdem kavramlarına bir de bu açıdan baksak, acaba sorunu çözebilir miyiz.

Anlam zihnin öznelinden mi çıkmalı, yoksa nesnel dünyadan mı... Sözgelimi özgürlük... Hiçbir tarihi uğrağı gözetmeden, *"Özgürlük bana göre budur"* mu diyeceğiz, yoksa tarihi uğrakları gözeterek özgürlüğe bir anlam mı vereceğiz.

Tartışmaya burdan başlayabilsek, belki sorunları çözebiliriz.

6 Ocak Salı

Sabah kalktım, baktım, kar yağmış, ortalık ak pak... Karın yağışını kim sevmez. Ama İstanbul'da ilk akla gelen şudur. İşe nasıl gidilecek...

Giyindim kuşandım, çıktım dışarı... Geliş gidişi önleyecek durumda değil kar yağışı... ince bir tül gibi dökülüyor... o kadar.

Kar, doğayı güzelleştiriyor. Tabii büyük kentlerde bu güzelliği duyumsayamıyoruz. Hele yoksullar için, yakacak parası bulamayanlar için, soğuk, kar, bir yıkım. Bunun yanı sıra soğukta yatmamak için, sobadan sızan karbon monoksit yüzünden zehirlenip ölenler bile oluyor.

İnsanın içini acıtıcı bir durum.

Kar yağışı, azar azar sürüyor.

Dilek Yılmaz *Seslendin* adlı şiirini şöyle bitiriyor, *"Uzundu kış / Ama umarsız değildi insan / Göremedin / Karın altındaki pır pır çiçeğini / İnsan dedin / Hep soğuğa gebe / Neden doğurmuyor güneşi."*

Seslendin, insanı alıp götüren bir şiir... Anılar... mücadele... yenilgiler... acılar... sevinçler. Hayatın uğrakları... Şair Dilek Yılmaz'ın söylediği gibi, *"Karın altındaki pır pır çiçeğini"* görmek gerekir. Göremezsen umutsuzluğa kapılırsın, ya da Hegel'in söylediği gibi dünyaya, dünya nimetlerine tutsak olursun. Bir dünya kuramazsın kendine. Gerçekliğe göre yaşarsın. Direnemezsin gerçekliğe... Böylesi bir hayat kölece bir hayattır. Sokrates, *"önüne gelenden para alan kişinin kendine efendi yarattığını"* söyler.

Hesiodos bu konuda şöyle der, *"Aşağılara kolay düşülür, dümdüzdür yolu / Hemen varılır ona, kapı komşumuzdur / Oysa üstünlükle aramıza alınterini koymuş tanrılar / uzundur, sarptır onun yolu / zor çıkılır tepesine, ama bir de çıktın mı / ne kadar zor da olsa kolaylaşır her şey. "*

Dilek Yılmaz'ın şiiri nerelere götürdü beni. Doğrudur şairin söylediği *"karın altındaki pır pır çiçeğini"* görmek gerekir.

8 Ocak Perşembe

Dikkat ediyorum, biz, kapı önünde konuşmayı seviyoruz, ya da kapı önünde konuşma alışkanlığımız var. Lokantada, bakkalda, evde, *İnsancıl Atölyesi*'nde iki üç kişi yan yana geliyor, kapı önünde konuşuyor.

Acaba diyorum, bu kapı önünde konuşma alışkanlığı kapıkulu zihniyetinden mi geliyor.

Bu yazıyı yazmadan önce araştırdım. Kapıyla ilgili bir dolu deyim var. *Kapı almak, kapı kapı dolaşmak, kapıya dayanmak, kapıyı kırıp odun etmek, kapı bir komşu, kapı aralığı, kapısına düşmek, kapılanmak*... bu deyimlerden birkaçı. Şimdi bende bir deyim uyduruyorum. Kapı dili ya da kapı gevezeliği...

Geçenlerde bir tanıdıkla *İnsancıl*'da konuşuyoruz. Sonunda kalktı, gidecek, ben de uğurluyorum. Kapı önüne geldi, durdu, başladı konuşmaya...

Olur olmaza gülen biri değilimdir, ama tanıdık kapı önünde konuşmaya başlayınca, gülmemek için zor tuttum kendimi.

Bilirsiniz, kapının saygınlığı vardır bizde. Kapıdan girerken, bayanlara, saygın kişilere öncelik tanırız.

Geçenlerde bir yerde okudum. Yabancının biri, *"Kapıdan girerken, çıkarken birbirinize öncelik tanıyorsunuz da, trafikte bu saygılı tutumu niye yapmıyorsunuz, şaşıyorum size"* demiş.

Kapı, bizimdir. İnsani kültürümüzün parçasıdır. Kapı komşuluğu, kapı gevezeliği yaparız. Öncelik tanırız kapıdan geçişlerde... Motorlu araçlar kapitalizmin kültürüdür. Motorlu araçta yarışma başlar. En önde, birinci olmak isteriz.

Kar yağıyordu, durdu. Mart ayına daha çok var. Bilirsiniz, Mart, *"kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır."*

12 Ocak Pazartesi

Bir genç kız... adı Burçin... 20 yaşında... Kozlu mezarlığında ölü bulunuyor. Ölümü uyuşturucudan... Bu tatsızlığı, cumhuriyet yönetimine bağlayanlar var Türkiye'de. İslami yaşamı, şeriatı yüceltmek için her türlü olayı kullanıyor bunlar.

Oysa şu bilinsin. Cumhuriyet, insani bir kazanımdır.

Peki sorun nerde...

15-16 yaşındaki genç kızlar için *Yüz Güzelliği* yarışması varmış. Şimdi soru şu. *Yüz Güzelliği* yarışması ne anlama geliyor... amacı ne.

15-16 yaşındaki bir genç kızı, yüz güzeli seçildi diye, zengin erkeklerin metası duruma getirmek hangi ekonomik ilişkilerin sonucu.

Sorgulanması gereken bu. Para kazanmak için her şeyi metalaştırmak nasıl bir ortamda oluşuyor. Yasal açıdan reşit bile sayılmayan genç kızları, yalancı düşlerle kimler pazarlıyor.

Son derece karmaşık bir olgu var karşımızda.

Birkaç ayda, beş altı genç kızımız, uyuşturucudan altın vuruş yüzünden öldü.

Cumhuriyet geldi, bunlar oldu demek düşünce yoksulluğudur. Düşünce yoksulluğuyla sorun çözülmez.

Genç insanın yetişmesi, aileye bırakılmayacak kadar önemlidir. Tabii bu devlet, bu işi yapmaz. Türkiye'nin yapısı da buna uygun değil. İslamcı, genci islamcı yapmak ister, solcu, solcu yapmak ister. kapitalist, kapitalist yapmak ister.

Bunların hepsi yanlıştır.

Doğrusu şudur. Kişilikli, özerk, erdemli gençler yetiştirilmelidir. Genç, ne olacaksa, buna, kendisi özgürce karar vermelidir. Böylesi gençler şöyle yetiştirilmelidir. Felsefe, estetik, bilim, matematik...

15 Ocak Perşembe

İstanbul dışında kimi okurlar *İnsancıl Atölyesi*'ndeki çalışmaları merak ediyor. Karmaşık bir çalışma yöndemi var *Atölye*'nin. Bundan ötürü uzun sürer *Atölye* çalışmalarını anlatmak. Ama özet bilgi olarak şunlar söylenebilir.

Sarper Özsan, toplumsal değişimle birlikte tarihsel süreçte, örneklerle müziği anlatıyor.

Berrin Taş, iki atölye yönetiyor. Biri *Şiir Atölyesi*, öbürü *Edebiyat Atölyesi*.

Şiir Atölyesi'yle, *Edebiyat Atölyesi*'nde birkaç hafta sonra metin çalışmaları yapılacak. *Şiir Atölyesi*'nde Eluard'ın *Ozan ve Gölgesi*, *Edebiyat Atölyesi*'nde Vergilius'un *Bucalica*'larında irdelemeli metin çalışması yapılacak.

Benim üstümde beş *Atölye* var. İki felsefe, *Yazarlık, Estetik, Hayat Dersleri*. Aslında üç felsefe atölyesi vardı. Önceki hafta aldığımız bir kararla, bu atölyenin yönetimi katılımcılara verildi. Her hafta bir katılımcı yönetecek bu atölyeyi... Atölye'de şu sıra Platon'un *Devlet* kitabıyla, *Yasalar* kitabı karşılaştırılıyor.

Yazarlık Atölyesi'nde karakterlerin iç çatışması, ikili çatışma bölümündeyiz. Bu bölümde Tolstoy'un *Anna Karenina* adlı eserindeki çatışmalar inceleniyor. Anna'yla kocası, Anna'yla Vroski, Levin'le Kiti çatışan karakterler.

Felsefe Atölyesi'nin dördüncüsünü Ömer Naci Soykan yönetiyor. Locke'un *İnsan Anlığı Üstüne Bir Deneme* adlı eserinin son bölümüne girdik.

Estetik'te Aristoteles'in *Peotikası* irdeleniyor.

Hayat Dersleri'nde Aristoteles'i bitirdik.

Bunun dışındaki çalışmalar şunlar. Kemal Bekir'in *Kanlı Düğün* adlı romanının çalışması bitti. Yayın için son düzeltmeleri yapılıyor.

Orhan İyiler'in *Bir Gün Bile Yaşamak* adlı romanı bitmek üzere. Orhan Kemal'in *Kanlı Topraklar* adlı romanıyla ilgili irdeleme devam ediyor.

Bütün bunların yanında kadının çeşitli durumlarını dillendiren şiirlerle 8 Mart'a hazırlanıyoruz.

Atölye çalışmalarında temel yöntem şu. Aristoteles'in *Poetika*'sını, iki kişi irdeliyor. Ama bütün katılımcıların *Poetika*'yı okuması zorunlu... Bir başka örnek vermek gerekirse, Ömer Naci Soykan'ın yönetimindeki *Atölye*'de, Locke irdeleniyor. Locke'un eseri üç bölüme ayrıldı. Bu bölümleri üç ayrı katılımcı irdeledi. Ama bütün katılımcılar da eseri okuyarak hazırlandılar. Bundan ötürü canlı tartışmalar çıkıyor *Atölye* çalışmalarında.

İnsancıl Atölyesi'nde üç temel ilke vardır. Disiplin, katılım, çalışma... Kimse dışlanmaz *Atölye*'de. Ancak üç ilkeye uymayan kendiliğinden gider. Bütün bunların yanında düşünce terbiyesi verilir katılımcılara. Tartışılan düşüncedir, kişilik değil. Tartışmalarda eristik uygulanmaz.

İşte böyle sıkı bir çalışma içindeyiz.

20 Ocak Salı

Geçenlerde İstiklal Caddesi'nde bir yere giderken, uzaktan beni gören bir yazar, kaldırım değiştirdi hızla.

"Eski hızlı-devrimci" günlerini anımsatmamdan çekindi belki. Oysa böyle anımsatmaya gerek yok. Onlar, sık sık kendi geçmişlerine sövüyorlar. Bir zamanlar yanlış yolda yürüdüklerini yana yakıla anlatıyorlar.

Ben, onlardan birini gördükte, ya da şurda burda "itiraf" yazılarına rastladıkça üzülüyorum.

Anlıyorum onları. Birikimsizdiler. Moda devrimcilikti. Devrimci oldular. İşkence gördüler. Hapiste yattılar. Şimdi yine birikimsizler. Yine modaya kapıldılar.

Şimdi moda liberalizm. Liberal oldular. Aç martılar gibi çığlık çığlık liberalizm üstünde dolaşıyorlar.

Bugün yürürken, beni gördükte kaldırım değiştireni düşünürken Masloboyev geldi aklıma.

Masloboyev, Dostoyevski'nin Ezilenler adlı romanında (Dostoyevski, *Ezilenler*, çev. Ergin Altay, *Altın* Kitaplar, İstanbul, 1973).

Eserde şöyle tantılır Masloboyev, *"Masloboyev, öteden beri hoş, ama içten pazarlıklı, kurnaz, uyanık, anasının gözü bir çocuktu. Ama aslında temiz yürekliydi. Yolunu yitirmiş bir insan... Rus toplumunda böyleleri çoktur. Genellikle büyük yetenekleri olan kimselerdir bunlar; ama akıntıya kapılmışlardır bir kere; üstelik bazı yönleri zayıf olduğundan bile bile, vicdanlarının gösterdiğinin tam tersini yaparlar, göz göre göre sürüklenirler uçuruma."*

Bu tipler bizde de vardır. İnsani açıdan uçuruma sürüklenseler bile, maddi açıdan bol paraya kavuşmuşlardır. Hepsi maddi açıdan bol paraya kavuşamamıştır. Çünkü bunlar tembeldir. Çalışkan olanlar, ağzı laf yapanlar sistemin içinde hızla yükselmiştir.

1970'lerde devleti yıkmak için yola çıkan bu "hızlı devrimciler" şimdi devletin eteğindedir.

Hüzün duyarım bunlar aklıma geldikte...

Dönüşümle, bu durumu karıştırmamak gerekir. Yıllar önce yazmıştım bunu. Özetle şöyle. Diyelim bir hekim... Ölümcül bir hastalığın nedenini bulduğunu sanıyor. Bir süre bunu savunuyor. Bir gün sonra bunun yanlış olduğunu anlıyor. Yeniden araştırmalara başlıyor. Hekim, bilimsel yöntemle çalışıyor. Ölümcül hastalığın nedenini bulamayan hekim, bilimsel yöntemi bırakıp, *"Bilimle olmuyor bu iş, kocakarı ilaçlarıyla bu iş çözülür"* derse, bir de bilimsel yönteme saldırırsa... İşte bu devrimcilikten liberalizme geçiştir. Liberalizm, devrimciliğe göre kocakarı ilacıdır.

Peki bir genç n'apmalı... Bu konuda Epiktetos yol gösterici olabilir. Epiktetos şöyle der, *"Yapacağın her işte, girişmeden önce ne olacağını ve arkasından ne çıkacağını iyice düşün, ondan sonra işe kalk. Bu yolu tutmazsan yapacağın her harekette başlangıçta zevk duyarsın. Çünkü arkasından ne çıkacağını tasarlamış değilsindir. Ama sonunda rezalet kendini gösterince utanç içinde kalırsın."*

Örnek veriyorum. Yirmi yıl önce *Sanatta Star Sistemi* adlı yazımı yazmadan önce yıllarca çalıştım. Daha sonra savımı ileri sürdüm. Yirmi yıldan bu yana savım hep doğrulandı. *Sanatta Star Sistemi* adlı yazı okunmadan bugün Orhan Pamuk'u, Ahmet Altan'ı açıklayamazsın.

Eylemde ya da düşüncede uzun, ciddi bir hazırlık döneminden sonra harekete geçilmelidir.

Burda bir başka noktayı da söylemek zorunlu. Şunu biliyorum. Zor zamanlardayız. Kaçgun dönemlerindeyiz. Ancak bu durumu mutlaklaştırmamak gerekiyor.

Bu durumlar geçicidir. İnsan, kimsenin kimseyi sömürmediği, özgürlükçü, insani bir dünya kuracak...

Bu, insanlığın ışığıdır. Bu ışıkla yaşamalı.

22 Ocak Perşembe

Dün, bütün gün yağmur yağdı İstanbul'da. Bu sabah, sulusepken, daha sonra kara çevirdi.

Peki, İstanbul'da kar yağınca n'olur. İstanbul'da kar yağınca hem elektrik hem su kesilir. Şimdi bu durumdayız.

Fırtınalı, karlı, elektriksiz bir havada İstanbul üstüne bir eseri okuyorum. Sennur Sezer'le Adnan Özyalçıner'in hazırladığı *Üç Dinin Buluştuğu Kent İstanbul* adlı eser (*İnkılap* Kitapevi, İstanbul, 2003).

Bu eserde İstanbul'daki dinsel yapılar renkli fotoğraflarıyla birlikte tanıtılıyor.

Ünlü Ayasofya için şöyle deniyor, *"Ayasofya ilk olarak İmparator Constantinus (337-361) tarafından yaptırılmıştır. Buna göre ilk açılış töreni 15 Şubat 360'tır. Üstü ahşap bir çatı ile örtülen bu yapı, uzunluğuna gelişen bir bazilikaydı."*

404'te bir ayaklanma oluyor. Ayasofya'nın bir bölümü yanıyor. Onarılan yapı 10 Ekim 415'te ikinci kez açılıyor. Daha sonra şöyle anlatılıyor, *"İmparator I. Justinianos'a (527-565) karşı 13 Ocak 532'de yapılan Nika ayaklanması sırasında çıkan yangında 13-14 gecesi kilise ikinci kez yandı. Ayaklanma bastırıldıktan sonra Justinianos, 23 Şubat'ta Ayasofya'nın yeniden yapımına girişti. Günümüze kalan üçüncü kez yapılan bu yapıdır."*

Daha sonra Ayasofya'nın nasıl yapıldığı anlatılıyor. Yüzlerce yıldır ayakta duran bu yapının başına gelmedik kalmamış.

Ayasofya'nın tam karşısına gelen Sultanahmet Camisi'nin mimari Sedefkâr Mehmet Ağa.

Camiyi yaptıran I. Ahmet. Caminin yapımına şöyle başlanıyor, *"Yapacağı cami ve külliyenin yapılarının Marmara'ya ve Boğaz'a egemen olmasını isteyen Mehmet Ağa, bu yüzden yer olarak Ayasofya'nın tam karşısını seçmiştir. Bunda Ayasofya'yla yarışmak isteği de yatmaktadır. Onun için ilk iş olarak bir tepe üstünde bulunan dönemin ileri gelenlerine ait köşklerle konakları yıktırarak külliyeye yer açtı."*

Peki acaba cami, kilise, sinagog ne demek. Üçünün de anlamı aynı. Yazarlar şöyle diyor bu konuda. *"Cami, sözlük anlamıyla 'toplayan yer' anlamına gelmektedir. Müslümanlığın ilk dönemlerinde 'ibadete ayrılan yapı' anlamına gelen mescit sözcüğüyle birleştirilerek 'toplayan mescit' anlamına mescid-ül-cami denilmiştir. (...) 'Sinagog' sözcüğü eski Yunanca kökenlidir, birlikte olma, toplanma anlamına gelir. (...) Kilise sözcüğü Yunanca 'ekklesio' sözcüğünden kaynaklanır. 'Toplantı', 'toplanmak' anlamına gelen bu ad Hristiyanların ibadet için toplandıkları mekanı anlatır."*

Sennur Sezer'le Adnan Özyalçıner, bıktırıcı 'teknik bilgelere' boğmadan dinsel yapıları yalın, temiz bir dille anlatmışlar. Özenli bir baskıyla güzel bir eser çıkmış ortaya.

Ben bu tür eserleri gördükte sevlniyorum. *Üç Dinin Buluştuğu Kent İstanbul* adlı eser de sevindirdi beni. Nasıl sevinmeyeyim. *İnsancıl*'ın yakınında bir kilise var. *Hagias Trias*. Bu kiliseyle ilgili bilgi var eserde. *Hagias Trias* 14 Eylül 1880'de yapılmış. Mimarı Vasilaki İonnidi'ymiş.

Dinsel yapıların kuru kuru anlatımı değil eser. Dönemi canlandıran insani ögelerle donatılmış *Üç Dinin Buluştuğu Kent İstanbul*.

Eseri okuyup bitirdikten sonra, acaba biz bu kente yakışıyor muyuz diye düşünmekten alıkoyamadım kendimi.

26 Ocak Pazartesi

Bir gün belki, Türkiye'de elektrik hiç kesilmez. O zaman şimdi n'olacak diye tedirgin yaşanmaz.

Perşembe gününden beri, derginin düzeltileri yapılsın diye Cağaloğlu'nda elektrik bekleniyor. Bugün de elektrik düzenli gelmezse *İnsancıl* gecikecek...

Dün *İnsancıl Atölyesi*'nde, *Okuma Tiyatrosu* çalışmasındayız. Şiirle müzik karışımı bir gösteriye hazırlanıyoruz. "Elektrik kesilmese" diye içimden geçirirken, elektrik kesiliverdi. Sinirlenmemek için kendimi zor tuttum.

Hiç kimseye kızmıyorum. Ama ülkeyi bu durumda bırakanlar, elektrik kesildikte iç dünyamdaki dalgalanmayı düşünüyorlar mı. Fazla değil, bir saniye.

Hazırlık çalışmasında elektriğin kesilmesine sinirlene sinirlene katlanalım. Peki, ya gösteri sırasında da elektrik kesilirse... O zaman n'olacak...

Elektrik kesilmesine karşı lüks aldık... Müziği n'apacağız. Bir arkadaşımız pille çalışan müzik aygıtı getirecek...

Ne güzel değil mi...

Elektrik kesildikte bizden daha zor durumda kalanlar vardır kuşkusuz. Ancak bu, bizim elektrik kesilmelerine *"Beterin beteri var"* diye duyarsız kalmamızı gerektirmez. Gösteri sırasında elektrik kesilirse, bu, hepimiz için yıkım olur.

Şimdi bu yüzden gösteri sırasında ya elektrik kesilirse diye tedirginim. Böyle bir işe giriştiğim için kendime kızıyorum.

Bu yazıyı yazarken bile sık sık elektrik kesiliyor. Zafer Han'ın koridorlarında elektrik kesik.

Bir gün belki elektrikler hiç kesilmez bu ülkede...

27 Ocak Salı

Ortak bir kitap geldi Tarsus'tan. Adı *Aratos*. Ortak kitaba adı verilen Aratos, Tarsuslu. M.Ö. 315-240 yıllarında yaşamış, şair-bilgin...

Ortak kitap *Aratos*'u yayına hazırlayan Uğur Pişmanlık, Yayın Kurulu Hüseyin Adıbelli (Başkan) Boray Atalay, Erkan Tanrıgünverdi, Remzi Karabulut.

Hüseyin Adıbelli, *Aratos'tan Merhaba* adlı yazısının girişinde şöyle diyor, *"Evrenselleşen kentlilik ölçüleri, ahlaki ve fiziksel boyutları gelişmiş kent davranışlarıyla hareket eden ve merkez-çevre ilişkisi içinde çıkış yolu arayan insanları arayışlara yöneltiyor. İzin verirseniz **Aratos**'u da böyle bir ortak arayışın biçimlendirdiği ideal olarak tanımlamak istiyorum. Çünkü bulunduğu coğrafyayı geçmişin köklü merkezlerinden biri kabul eden, bu yüzden binlerce yıllık bu kültür ortamından soluk alıp vermeyi ve beslenmeyi seçen, dahası kültür-sanat ve felsefe dergisi olabilme iddiası ile yola çıkan bir dergi."*

Bir kaçgun döneminde yaşıyoruz. Her türlü değerin meta pazarına sürülmek istendiği bir dönem bu. Bilimde, sanatta, felsefede ölçü para kazanmaya indirgendi. Kendimize yakın duyumsadığımız kişiler bile tüccar olmayı öneriyor. Böyle bir dönemde çıkıyor *Aratos*.

Tarsus, Stoa felsefesinin yeşerdiği kendin adıdır. Stoacıların *apathia* dedikleri durumu, bugüne uyarlarsak şu çıkar. Sistemin kandırıcı albenisine karşı duyarsızlık.

Hüseyin Adıbelli, *Aratos*'un *"binlerce yıllık kültür ortamından soluk alıp vereceğini"* söylüyor. Bunu, ben şöyle anlıyorum *Aratos*, sistemin kandırıcı albenisine karşı *apathia* durumunu alacak.

Stoacılıkta katılmadığım yan şudur. Düzene boyun eğmeyi, düzeni sorun yapmamayı önerdiler Stoacılar. Bu, kabul edilemez bir öneridir benim

için. O dönem için haklı olabilirler. Ama bugün için yanlıştır bu görüş.

Ortak kitapla birlikte bir kitap daha geldi. Uğur Pişmanlık'ın *Antik Çağ'da Tarsuslu Filozoflar* (*Antik Sahaf Kitabevi Yayınları*, Tarsus 2002).

Kitabın *Önsöz*'ünde Uluğ Nutku şöyle diyor, *"Biz filozofları kendi dilimizde anlamya ve değerlendirmeye yeni, ancak elli yıl önce başladık. Kültür zincirimizin kopuk halkalarını bulup yeniden bütünleştirmemiz gerekiyor. / Uğur Pişmanlık'ın bu kitabı bir başlangıç. Tarsus'lu filozoflar derinliğine henüz işlenmedi, ama onları benimseme bilinci artık doğdu / Gelecek, bizim tarihimiz olacak."*

Uğur Pişmanlık şöyle diyor, *"Bugünün dünyasını kavramak ve geleceği yeniden daha iyi kurgulamak için geçmişi iyi anlamak gerekir. Tarih bize, geçmişin birikimini değerlendirmeyi ve bu birikime bir şeyler katarak geleceğe taşıma görev ve sorumluğunu da veriyor."*

Bütün bunlar karanlık zamanların kaçgununda insana umut veren insani eylemler.

İnci Aydın *Masal* adlı şiirini şöyle bitirir. *"Gökten üç yağmur damlası düştü / Birini serçe tuttu / Diğerini ben / Sonuncu damla denize düştü / Deniz taştı / Dünya yıkandı."*

İnsanlık tarihi açısından baktıkta birer damlayız bizler, insani mücadele verenler. Bir damla... insanlık denizine düşen bir damla... Eriyip gittiğimiz denizin suyunu niteliksel dönüşüme hazırlıyoruz... Deniz taşacak bir gün... dünya yıkanacak...

Tarsus'ta *Aratos*... böyle böyle deniz taşacak...

29 Ocak Perşembe

İnsanlığın kültürel-düşünsel birikimini hesaba katmadan düşünce üretilemez. Kültürel-düşünsel birikim hesaba katılmazsa, Aristoteles'in dediği olur. Aristoteles'te anlamlı konuşma, ses çıkarmaktan ayrıdır. Kültürel-düşünsel birikimi hesaba katmayanlar ses çıkarır, ama anlamlı konuşamaz. Şimdi bu açıdan bakıldıkta, bugün, sömürüye, haksızlığa karşı tek seçenek islam denebilir mi.

Haksızlığı, sömürüyü önlemek için tarihte birçok düşünür kafa yormuştur. Bunların içinde islam düşünürleri de vardır.

Burda karıştırılmaması gereken önemli bir nokta şudur. Sömürüye, haksızlığa karşı çıkmakla, sömürüyü, haksızlığı kökten kaldıracak toplumsal bir yapı kurmak aynı şey değildir.

Sözgelimi Mehmet Akif, sömürüye, haksızlığa karşı çıkan bir şairdir. Mehmet Akif'e *"Bize böyle bir toplum kur"* denseydi, kimsenin kimseyi sömüremediği, kimsenin kimseye haksızlık edemediği bir toplum kuramazdı. Neden kuramazdı. Çünkü sömürünün, haksızlığın temel nedenlerini bilmiyordu Mehmet Akif.

Kişinin öznel olarak son derece adil, son derecek haktanır olması önemlidir. Bunu kabul ediyorum. Ama toplumsal yapı, kişinin öznel durumuna bırakılamaz. Burda şunu da söylemem gerekiyor. Kişi, adil olmadığını bilmeyebilir. Ama kendini adil sanır. Ben, böyle çok insan bilirim. Uzaktan bakıldıkta *"Bütün insanlar böyle olsa"* dedirtecek kişiler tanıdım. Ama onları yakından tanıdıkça şunu düşündüm. Herkes bu kişiye benzerse dost kazıkları milyar artar.

Toplumsal düzenlemede şu gözetilmelidir Kişi haksızlık yapamamalı, kişi sömürememeli... Bunun nasıl olacağını Marks'la Engels bilimsel yöntemle gösterdiler.

Hemen şu söylenebilir. Sovyetler Birliği'nde bu dediklerin oldu mu... Olmadı. Olmayışının birçok nedeni var. Ama temel neden bence şudur. Hem öznel, hem nesnel durum Sovyetler Birliği'nde bir yapının kurulmasına engeldi.

Peki bugün dünyanın öznel-nesnel koşulları sömürüsüz, özgür bir toplum kuruluşuna uygun mu. Hayır. Bence uygun değil.

Ben, kişi olarak kendimi böyle bir topluma uygun diye bugün görüyorum. Ama böyle bir toplumun kuruluş aşamasında kendimin uygun olmadığını duyumsayabilirim.

Kişi, kendine fazla güvenmemeli. Kendine fazla güvenen ses çıkarır. Anlamlı cümle kuramaz. Kendimizi ne kadar iyi, ne kadar adil duyumsarsak duyumsayalım, toplumsal kuruluşlarda bu geçerli değildir. Ayrıca insanın yabancılaştığı bir toplumda adalet, eşitlik, özgürlük biçimsel olmaktan öteye gidemez.

Peki, bu durumda n'apmak gerekiyor.

Kimilerinin yaptığı gibi sistemin ılık sularına yelken mi açmalı.

Hayır.

İnsanın tür bilincine ulaşması için milimetrik mücadeleye devam etmeli... Bunun pek anlaşıldığını sanmıyorum.

Geçen gün bir konuşmamda da söyledim. Günlük yaşamak insanı somutta bırakır. Böylesi, günlük sorunların altında boğulur. Bu yanlıştır.

Geçen gün bir konuşmamda da söyledim. Ben bir konuda düşüncemi söylerken, üç açı kullanırım. Geçmiş açıyla, en azından 2500 yıl öncesini, şimdi açısıyla bugünü, gelecek açısıyla en azından 1000 yıl sonrasını düşünürüm.

Konfüçyüs'ün dünyası, bugünün dünyası değildi. 1000 yıl sonrasının dünyası bugün dünyası olmayacak. Ciddi bir umutla söylüyorum. İnsanı parçalayan bütün kategoriler kalkacak. İnsan, insan ortak paydasında esenlikli, özgür bir dünya kuracak...

Konumumuz n'olursa olsun, insan işte böyle bir dünya için yaşamalı, böyle bir dünya için milimetrik mücadeleye devam etmeli.

GÜNLERİN KIŞI

bedenin şiddetinden kurtardığım kıvılcımların
ürkek duruşlarını böylesi bir buluşma için korudum
onca deneyimin yaşantısından edindiğim
dayanma gücünü de
kalasların üzerine huzurla inen akşamlara
umutların sararmış ırmağına anımsadıkça durgunlaşan
yüzün olsun isterdim yaklaşan
yemin değerinde sözlerim vardı
güç veren temsiller ezberlemiştim
kapanmış telefonların eski baskı rehberlerinden
bu nedenle arardım seni
değişmiş adreslerin dilsiz nazarlarından
başka seslerin tınısından
başka yakınlıkların kıvamından
inkarın hiç solmayacak fotoğraflarını, gündeliğin geçerli
zırhlarını bir başka hayatın enkazı ve tanığı olarak taşımıştım
yüzün olsun isterdim yaklaşan
arardım ve sana yaraşmazsa diye korkardım
ağzından çiçek topladığım uçurumlar
alnıma gölgesi düşen gök
ölümse ölümün de yürekleri ısıtacak bir soluğu olmalıydı
nehirleri gönendirecek bir bakışı
her duruşum sana yakışsın diye bekledim
şairlerin üşüyen haziranlarında
bir devrimcinin vurulmasına benzeyen
bu nedenle geçtim günlerin kışından

Cafer YILDIRIM

Bilim ve Gelecek

İnsanlığın evrensel hazinesine Türkiyeli katkıyı örgütlemek için çıktık yola.
Bilim ve Gelecek'le okyanuslara açılmanın eşiğindeyiz.

Aydınlanma birikiminden güç alıyoruz.
Toplumun tüm hücrelerine kadar yerleştirmeye çalışacağız bilimsel refleksi.

Ütopyasız bilim olmaz diyenlerle yol alacağız.

Mart sayısında...

SAVAŞIN ANTROPOLOJİSİ
Adam Şenel
Yaşam bir savaş mıdır? Savaş nasıl ortadan kalkar?
Tarihçesi, psikolojisi, sosyolojisi, felsefesi, ideolojisi ve teknolojisi ile Savaş
Yazılarıyla...
Doç. Dr. Kadir Cangızbay
Prof. Dr. Sinan Özbek

Prof. Dr. Afşar Timuçin, Prof. Dr. Ali Nesin, Doç. Dr. Benan Dinçtürk
Prof. Dr. Cemal Yıldırım, Prof. Dr. Haluk Ertan, Hasan Aydın
Doç. Dr. İsmihan Yusubov, Muazzez İlmiye Çığ,
Prof. Dr. Önder Bilgi, Hasan Birson, Prof. Dr. Yaman Örs,
Ali Murat İrat, Çağlar Sunay, Murat Dirican

Her sayıda...

Bilim Gündemi, Kazı Kazı Anadolu,
İz Bırakanlar, Yayın Dünyası,
Merak Ettikleriniz, Bunları Biliyor muydunuz?...

Genel YayınYönetmeni: Ender HELVACIOĞLU
Editörler: Nalan MAHSERECİ - Ruken KIZILER

Bilim ve Gelecek'in ilk sayısı bayilerde!

B

Türkiye'de bilim de var ütopya da...